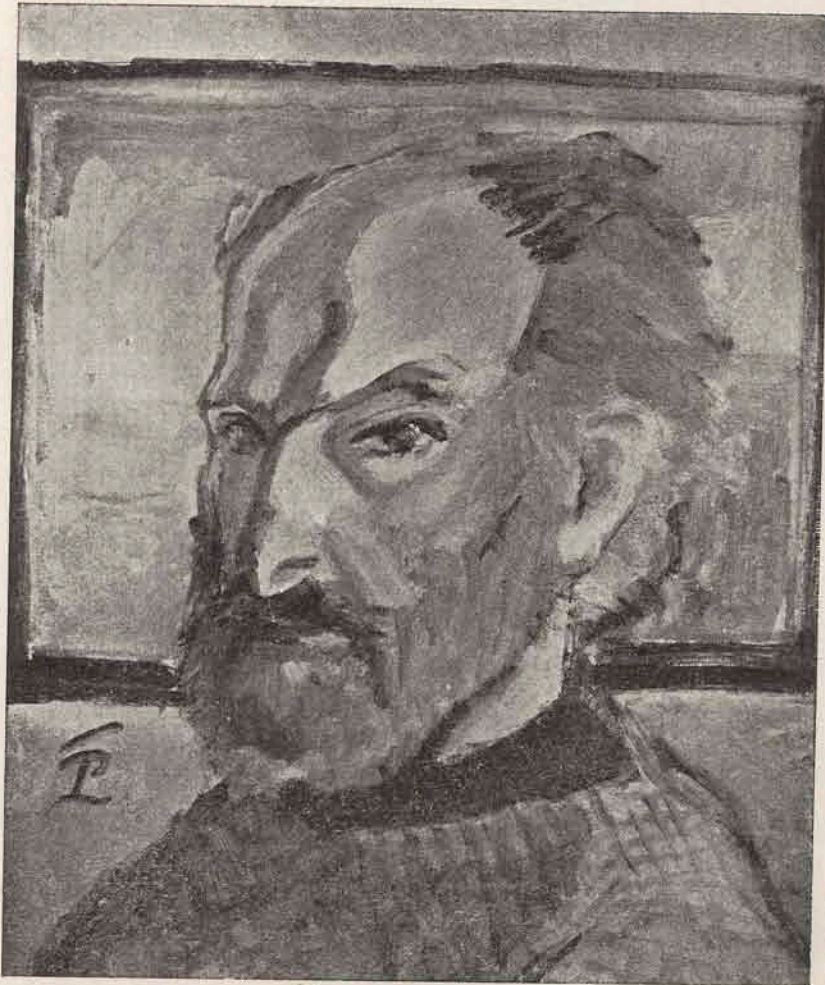

CÂNDIREA

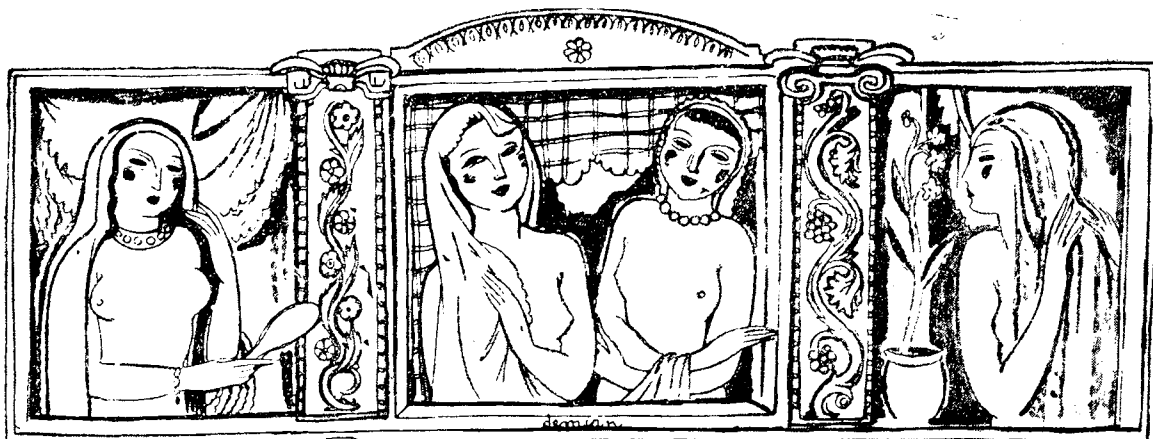
ANUL VII

No. 5

GÂNDIREA

N. 5

SPIRITUL ROMÂNESC CREATOR

DE

RADU DRAGNEA

Așezându-se timid în noua alcătuire politică a Statului, Basarabia a fost scoasă din preocupările culturale de după războiu. Provincia de peste Prut, lipsită de o intelectualitate locală care să-i poarte cuvântul, stă și astăzi dosită dela perspectivele culturale românești. Ardealul, cu rolul „mesianic” ce-și luase după unire, a aruncat în umbră Basarabia, fiindcă ea n'are norocul și onoarea să vorbească în numele civilizației occidentale...

A venit timpul să curățim conceptele de înrăurire politice, să judecăm rece, pentru ca din perspectiva culturii tradiționale să se desprindă *posibilitățile* de mâine ale celor două regiuni.

* * *

Și, ca dela început să înlăturăm erezia curentă că Basarabia, din pricina primitivității și aflării sub influența orientală, n'ar fi contribuit la înăvuirea culturii naționale și n'ar fi în posesia elementelor care s'o legitimizeze la titlul de factor cultural, să constatăm că raportul dintre ea și Ardeal dă cecece am putea numi *tensiunea* dintre cele două provincii. Deși această afirmație de egalizare pare căutată, vom vedea mai jos că faptul se datorește unor personalități istorice, și nici decum societății, fiindcă Ardealul rămâne cu mult superior Basarabiei, din punct de vedere social cultural. Acele personalități au asimilat în mentalitatea lor culturală anumite elemente locale, datorite structurii istorice deosebite a fiecărei provincii, la a cărei întocmire a contribuit și învecinarea geografică deosebită.

Ardealul din era vechei culturi românești se bucură de influențarea din partea reformelor religioase, și este, în parte, reprezentat în persoana lui Atanasie; iar Basarabia, prin Petru Movilă, adică ofensiva răsăriteană față de acele reforme și catolicism.

Ardealul din epoca modernă se rezumă în reformatorii latiniști, următorii lui Atanasie; iar Basarabia este reprezentată de A. Russo. Pe scurt: schimbarea de dogmă și *Mărturisirea ortodoxă*, — *Miorița* și reformatorii blăjeni.

N'am vorbit de ortodocșii ardeleni pentru că, împreună cu Șaguna, cad sub regalia-tatea lui Movilă, iar ce este ardelenesc în opera mitropolitului dela Sibiu, este de proveniență protestantă.

Dar mai înainte de a desvolta aceste note culturale, — nu e neîntemeiat să faci din Movilă și Russo basarabeni? Fiul pârçălabului dela Hotin, unde și-a petrecut copilăria fiul lui Simion Movilă, Petru,¹⁾ după istoriografia noastră de mai înainte ar fi străin chiar de cultura românească. Mulțumită unor cercetări recente, această părere este definitiv delăturată, iar faptul că mitropolitul Movilă s'a realizat în țara care învecinează imediat Basarabia, ne îndreptățește să-l considerăm cu atât mai vărtos basarabean. În solidaritate confesională a popoarelor, pe când religia prima conceptul modern de naționalitate, factorul geografic joacă un rol precumpănitor, și după cum contiguitatea teritorială a catolicismului în Ardeal a fost decisivă la trecerea lui Atanasie, tot astfel comunitatea confesională a popoarelor de pe ambele maluri nistriene a fost hotărâtoare la ceea ce este Petru Movilă. Deaceea, chiar și fără uriașa lui operă culturală din principate, aparține culturai românești, și nu e mai puțin legat de Moldova. Cât despre A. Russo, care este basarabean prin naștere și anii copilăriei, am arătat altă dată (*Viața lui A. Russo*, în „*Neamul românesc literar*“, 1912), că peisagiul basarabean din satul copilăriei lui, la care revine în Amintiri, e dătător de ton în ideologia sa culturală.

Apoi, rare ori găsim, în geografia noastră intelectuală, să se oglindească o regiune, atât de fidel, ca Basarabia de astăzi în Movilă și Russo. Căci un om nu este reprezentativ numai în epoca în care trăește; sunt oameni care și peste veacuri rezumă în ei ce este *permanent* sufletește într'o societate, și astfel sunt cei doi Moldoveni. Occidentalizat Russo, cu o preistorie familială atât de românească din Moldova dintre Prut și Nistru, are în religie o atitudine fidel în spiritul orientalului Movilă. Și, ca și Eminescu, când pune la temelie naționalității pe Mușatini, Russo așează pe Movilești între neamurile cele mai de preț din istoria moldovenească (*Scrieri*, ed. Academiei române, p. 33). Iar ce-i apropie între ei și-i leagă de Basarabia, că i-au preînchipuit fisionomia de astăzi, este fundamentarea operei lor pe sat, — religia și literatura populară.

Ardealul, trăind în nemijlocit contact cu ceea ce ajunsesse până la el din Occident, se împărțaește din cultură pe cale orășenească și o conține în stil urban, fie din burgul local maghiaro-săsesc (luteranismul, calvinismul), fie din centrele apusene de unde o aduceau cărturarii ardeleni sau de unde le-o impuneau alții (uniatismul). Orașul trebuia să exercite asupra Ardelenilor un prestigiu umilitor în contrast cu satul sărăcăcios al neamului lor. Acest contrast, luat ca un fenomen de psihologie socială, multe poate să explice în mentalitatea modernă a Românilor. Vă aduceți aminte ce umilit se simția Dincu Goleșcu, când călătoria prin orașele europenești. Trebuia un puternic simț al tradiției, pentru ca orașului să i preferit satul. Și ceea ce a lipsit Ardelenilor, din cauza desolidarizării lor de trecutul maghiar și a neîmpărțării directe la istoria principatelor, au avut intelectualii de-aici, — tradiționalismul lui Bălcescu, Kogălniceanu, Russo, etc. Căpeteniile școlii latiniste au conceput cultura de sus în jos, iar la intelectualii din prima jumătate a veacului trecut, ai să întâlnești acel admirabil idealism practic, tinzând să ridice neamul lor la înălțimea socială politică a popoarelor neromâne conviețuitoare, dar nu și o orientare culturală dela sat. Până și limba pe care o vorbește poporul, pierde valoarea de limbă literară. Singur Șaguna, pentru că sta pe baza tradiției ortodoxe, a păstrat manifest limba poporului în scris, și deaceea Șaguna ocupă un loc, cel puțin egal cu scriitorii din principate, la apărarea limbei împotriva stricătorilor, după cum am arătat în studiul meu „*Mihail Kogălniceanu*“.

Din Basarabia, după Alecsandru Hajdeu, care cel dintâiu a valorificat literar litera-

1) Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Petru Movilă* (București, 1882, p. 136): „el încă din copilăria sa a văzut pe rudele sale lucrând pentru prosperitatea ortodoxiei în frăția de Liöv, și trăind cu părintele său în Nordul Moldovei, când acesta era pârçălab de Hotin, el era în relațiuni copilărești cu fiii nobililor poloni“. Vezi și I. Nistor, *Istoria Basarabiei*. Cernăuți, 1923, p. 158.

tura populară, a venit A. Russo care, pe lângă calitățile personale și contactul cu Kogălniceanu, se întoarce la satul natal, când ia un punct de plecare în cultură. Printre „multele dulci ochiri a tinereții și a copilăriei“, ce „s’au tipărit în inima mea“, nostalgia îl poartă la „un sat frumos, rășchirat între grădini și copaci pe o vale a codrilor Băcului, cu un păr mare în mijloc“. Și Russo, în același limbaj cu Cantemir, elogiază pe Codreni, sălașul vitejiei basarabene, al Cantemireștilor și Cogălnicenilor, ca și al baladelor, căci Russo (fapt capital pentru basarabenismul său) așează epica populară, care-i place mai mult, la obârșia lui basarabeană: „codrii (ce) erau odată așezare de apărare ca plăieșia munților, salbă de zmarand a Basarabiei, precum Basarabia era cuibul răscoadelor din țară, moșia celor Novaci de răul cărora urdiile tătărești nu se puteau înturna în Bugeag cu prada din țara leșească, și cuibul voinicilor din cântecul vechi“ (*Scrieri*, p. 99).

Nu vom zice că această poetizare este o atitudine basarabeană; avem a face cu romantismul lui Russo, școala literară a timpului care-l duse și pe Hajdeu la descoperirea poeziei populare. Dar este semnificativ că în Ardeal, atât cât poate fi vorba de sărăcăcioasa literatură din acea vreme, romantismul n’a îndreptat pe scriitori nici la descoperirea literaturii populare și nici la extragerea subiectelor din popor, ca *Sburătorul* lui Eliade. A. Russo înfățișează astfel Ardealul literar de până la 1855: «Afară de cărți grele de disertații și de argumente, Ardealul nu a dat României până acum o singură carte de închipuire și care să resbată inimile» (*Scrieri*, p. 47). Și dacă constatarea lui Russo — odată cu Slavici și Coșbuc, cu Goga și Agârbiceanu — a încetat de a mai fi valabilă, schimbarea se datorește exclusiv biruinței satului asupra orașului, reformării cărțurilor prin popor, în urma căreia Ardealul intră și el în procesul de *poporalizare* a literaturii. După cum limba scriitorilor nu putea fi «limba» reformatorilor, — nici nuvelele lui Slavici, nici baladele și idilele lui Coșbuc, nici primele poezii ale lui Goga și nici oarecare nuvele ale lui Agârbiceanu n’au putut fi extrase decât numai din popor

* * *

Dar procesul pe care Russo îl face Ardealului, deodată cu aruncarea pe primul plan a literaturii populare, pune (poate) fără intenție și fără mărturisire, antagonismul dintre «clasicismul» desfigurat al Ardelenilor, confundat într’o întârziată scolastică pedantă — pedantismul ardelenesc și astăzi supraviețuitor — și romantismul generației dela 1840. Ardelenii din școala latinistă, cu care au venit în conflict intelectualii din principate, aveau următoarele puncte de contact cu clasicismul, luat în înțelesul larg al cuvântului: întoarcerea și orientarea la antichitate, spiritul universal prin catolicism, rigiditatea regulilor, raționalizarea, de unde predominarea logicii chiar și în «Propovedaniile» lui Maior, etc. Mai nimic spontan, totul înfrânat.

Clasicismul, oricât n’aș găsi aceasta spusă apriat, este corelat cu catolicismul, dela care i s’au transmis universalitatea și spiritul raționalist. Dela sine înțeles că în această semnalară nu poate fi vorba de o legătură cauzală, ci numai de acele învederate corelații și paralelisme între codul clasic, descris de Brunetiére, și tradiția catolică. Când Ardelenii se înfățișau cu spiritul raționalist, aplicat la scopurile lor reformatoare, și cu idealul universalist catolic, aveau destul ca să provoace reacțiunea romanticului Russo, care, în citatul de mai sus, revendică pe seama literaturii dreptul inimii și libertatea imaginației.

Literaturile naționale, mai cu seamă la popoarele înapoiate, își datoresc formarea romantismului. Când Lavisă constată că Europa modernă se fărâmițește și în locul unei literaturi dominante s’au ivit naționalismele și particularismele, un critic francez explica astfel: „răul vine cu siguranță din decadența spiritului clasic și slăbirii Franței care i-a fost ultima personificare“ (Paul Souday, *Les livres du temps*, 1913, p. 159). Dar decadența spiritului clasic este un fenomen paralel cu slăbirea catolicismului, în vreme ce romantismul este o creație a protestanților (Rousseau, etc.). Dela chemarea lui Luther: „aus einem römischen Kaisertum soll ein deutsches werden“ — și altele la fel (cf. Waldemar Mitscherlich, *Der Nationalismus Westeuropas*, 1920, p. 168 și următoarele) —, reforma a fost propagatorul cel mai influent al naționalismului modern care a pregătit romantismul. Este isbitor faptul că romantismul, și odată cu el naționalizarea literaturii moderne, n’a fructificat în Ardeal, unde curentul latinist concepe naționalismul de sus în

jos; dar a făcut școală în principate, unde pe fondul ortodox particularist s'a altoit naționalismul democratic (Kogălniceanu, Bălcescu) sau demofil (Russo, Alecsandri). Și rămâne destul de elocvent că Ardealul istoriografiei neobosite n'a dat un istoric în genul lui Bălcescu și Kogălniceanu, cei doi istorici romantici la Români.

Fără a identifica numai decât latinismul ardelean cu clasicismul literar apusean, și, departe de a opera cu aproximațiunile, având să stabilim cauzele reacțiunii romanticului și ortodoxului Russo asupra Ardelenilor latiniști, trebuie să observăm că obiectivul său de atac se înfățișa și sub aspectul clasic și sub cel catolic, în orice caz nu modern romantic, cum convenia gustului său. Astfel, în ciocnirea dintre Ardeleni și intelectualii din principate, în care Russo a fost doctrinarul celor din urmă, s'a dat și o mică bătălie între clasici și romantici, mai bine zis: lupta romanticilor veritabili împotriva clasicismului deformat ardeleanesc. Și, după cum vom vedea reconstituind atitudinea lui în materie religioasă nu e o întâmplare că Russo a fost doctrinarul.

Dar adevăratul sens al raționalismului ardelean reese nu din antitezele literare, ci din opoziția între opera lui Movilă și inovațiile religioase, ca și din atitudinea lui Russo față de acele inovații. În principate, vorbind de epoca modernă, în afară de unii utopiști răsleți, care n'au înrăurit efectiv, este impropriu să se vorbească de raționaliști. Școala istorică a lui Kogălniceanu și Bălcescu a împiedicat generația dela 1840 s'o ia pe urmele revoluționarilor francezi, cu care o asimilează unii admiratori ai lui Taine, sau, mai bine zis, acea școală a învățat să fie privită desvoltarea istorică națională dintr'un punct de vedere organic. Kogălniceanu, ca elev al lui Savigny, a avut chiar o concepție organicistă, pe când ardeleanul Simion Bărnuțiu, deși s'a orientat atât de mult dela Savigny, n'a scăpat de raționalismul ardeleanesc și n'a ajuns la tradiționalismul la care s'a oprit Kogălniceanu.

La formarea istorismului din principate au contribuit deopotrivă poporul și ortodoxia. Fără intuiția continuității poporului și fără ideea de statornicie dogmatică religioasă, intelectualii n'ar fi avut dela ce să plece, ca să ajungă la o înțelegere istorică organicistă. Ardelenii le au apărut în rătăcire tocmai pentru că reformase dogma și limba. Odată ce Kogălniceanu și Bălcescu introduc revoluționar țărănimea în studiul istoriei, detronând istoriografia seacă dinaintea lor, veacurile se leagă într'un tot unitar, din care neamul reese ca un organism ce crește spre cucerirea conștiinței de sine. În solidarizarea claselor și generațiilor între ele, biserica simbolizează viul trecutului dus: identică cu sine însăși dela început, ea concretizează instituțional organismul viu neamul, verificând cu experiența necesitatea unui popor de a avea pe ce să se sprijine în trecut.

* * *

Vârsta ortodoxiei dogmatizate, care cade la mijlocul și în a doua parte a veacului al XVII-lea, este, după era voevodală de constituire și afirmare politică a Statelor române, a doua eră creatoare din viața neamului românesc.

Eu se întrușchipează în Udriște Năsturel, Petru Movilă, Varlaam, Neculae Milescu, Constantin Stolnicul Cantacuzino, Cronicarii, ca să menționăm numai pe cei principali. Căci și cronicarii contribuie la codificarea ortodoxiei în românește: dacă nu ca Milescu, care este un dogmatizor mirean în Occident, ei disociind ideea latină de confesiunea catolică, — începutul de *laicizare* a latinității, pe care o va desăvârși criticismul din principate față de latiniștii confesionali din Ardeal.

Incadret între ei toți, Movilă apare ca omul reprezentativ care dă glas nu numai unei coaștiințe religioase, ci, prin ea, și unei stări de spirit naționale. Datorită lui, popoarele ortodoxe împrejmuitoare rămân tributare Românilor, iar eoul său european poate fi marcat în diferite feluri, spre pildă cu aceea că *Orthodoxa confessio* este cerțată la curtea regelui soare.

În debandada confesională provocată de protestanți la vecinii Unguri, având de o parte spiritul divisionar grecesc și de alta predispoziția slavă la nestatornicie și anarhie de secte, a introdus ordine religioasă, unitate orientală și continuitate Petru Movilă, ajuns la conștiința sa latină prin umansmul polon. Nimic altceva nu dovedește atât de limpede latinitatea noastră, în ordinea spiritului, ca perpetuarea și conservarea ortodoxiei, nealterată de asalturile apusene și nici de secte religioase. Dacă nu am ști că neamurile latine își legitimează romanitatea cu nînteruperea civilizației catolice, ar părea un paradox această părere: noi, Români, suntem latini pentru că suntem ortodocși.

Spiritul neslav al lui Movilă se evidențiază în condamnarea în bloc a superstițiilor, vrăjitoriilor și opunerea științei, repetate în *Mărturisirea ortodoxă*; apoi în procedul definițiilor cu care a scris-o, acel intelectualism ai lui Movilă, nu ca scop ducător la raționalismul apusean, ci ca mijloc de cunoaștere, deosebit, din punct de vedere al criticii cunoștinței, de cunoașterea prin simțuri. O mai bună verificare a acestor caracterizări, o putem face cu analiza pasiunilor din *Mărturisirea ortodoxă*, fără talentul moralistilor francezi, dar de aceeaș apucătură mintală. Acest dualism, separația lucrurilor omenești, supuse cunoașterii noastre, de cele divine, lăsate numai pe seama credinței, departe de a constitui o contradicție, este însuși esențialul ortodoxiei lui Movilă, spre deosebire de misticismul monist, scăpat în afară de controlul intelectualului și ștergând limita dintre cele două lumi, ca să le contopească într'una singură, lumea misticului asiatic.

Dar să revenim la valorificarea culturală a faptelor istorice.

Dacă poporul german a dat pe Luther, Francezii pe Calvin, nemul românesc a dat pe Petru Movilă, care stă pe acelaș plan de valori, dar din perspectivă opusă.

E drept, fiul lui Simion Movilă și al mult evlavioasei Marghita este mai șters, abea se profilează pe fresca istoriei europene: el n'a dat naștere unei doctrine în — *ism*, ca Luther și Calvin. Cei doi reformatori au știut să scoată, ca să transpună în ordinea religioasă, ce este mai psihologic în noi: în fiecare dintre noi putem afla un luteran sau un calvinist. Dar Petru? Fiind în cuvântul creștinismului originar, nici el nu este ca el: nu insul natural e centrul său, ci autoritatea milenară a învățaturii, pentru că el nu caută pe om în creștinism, ci creștinismul în om. În măsura în care Petru Movilă a reacționat asupra variațiunilor protestante și s'a supus smerelnic autorității și comunității, jertfind *individualul*, în aceeaș măsură și-a subscris însuși reducțiunea în cadrele istoriei seculare.

Odată cu îndroctrinarea ortodoxiei, mai constatăm un fenomen cultural: particularizarea națională a latinității, sustrasă deosebit de sub imperiul papal. Părintele *Mărturisirii ortodoxe* este și inițiatorul curentului latinizant, susținut în Muntenia de ajutorul lui Movilă, Udriște Năsturel, care, înainte de cronicarii moldoveni, vorbește de înrudirea limbei latine cu limba Românilor (P. P. Panaitescu, *L'influence de Pierre Mogila dans les Principautés roumaines*, Paris, 1926, pag. 46 și 83). Așa dar, ortodoxismul religios n'a împiedicat pe Movilă să fie în Răsărit mare reprezentant al Occidentului latin, independent de catolicism. Pe lângă *conștiința latină*, conciliată cu moștenirea bizantină, al doilea factor care naționalizează ortodoxia la Români, de îi dă specificitatea neamului, este *fundamentarea pe popor*, încât Varlaam, executor cărturăresc al lui Movilă, scrie într'o limbă literară, predoslovie la Creangă. Opera literară a reformatorilor în Occident, la Români o traduc în fapt ortodoxiei, constituind prima zestre literară de limbă, până la literatura populară a romanticilor.

A. Russo, referindu-se la înfăptuirile lui Varlaam din epoca lui Movilă, scrie: „Dar tălmăcirile poroncite de Racoți cu scop politic atâta îndată luare-aminte a Statuților române; luând din reformă ceea ce era după înțelesul și folosul neamului, limba vie în sărbarea bisericeii, bisericile din Țeara Românească și din Moldova mai cu seamă, din Moldova unde clerul avea mare nume de învățătură și evlavie, supun la acele tălmăciri alte tălmăciri, compun cazanii și evanghelii comentate, anti-calviniste, și păstrează neajăgnită credința religioasă a prințipurilor ce era puterea lor, întărind prin influența lor și credința îndoită a Românilor de peste Carpați.“ (*Serieri*, pag. 72—3).

Fie-ne îngăduită o paranteză. Intelectualii noștri au acreditat legenda că generația dela 1840 a fost, dacă nu ostilă, indiferentă în materie religioasă. Inchipuindu-și pe Eliade, Kogălniceanu, Bălcescu și Russo în plin marș europeanesc, apologeții tradiției deopotrivă cu spiritele progresiste au reușit să facă din căpeteniile acelei generații adversari ai religiei și bisericeii. Am arătat în studiul meu „Mihail Kogălniceanu“, că nu toți din acea generație merită critica negativă ce le-au adus-o unii conservatori, pe care o merită frunțașii junimiști.

Să revenim. Opera ce împlinise Movilă în religie, privitor numai la Ardeal, Russo încearcă s'o înfăptuească în literatură, când intră în răsbeliște cu reformatorii ardeleni. Din acest punct de vedere, *Miorița* apare ca pandant la *Mărturisirea ortodoxă*: venind să desăvârșească procesul de particularizare națională, ea este ideea *română* în deosebire de ideea *romană*. Și nu putem trece neabăgat în seamă că Titu Maiorescu, pășind

mai târziu tot la zădărnicierea latinitorilor, pentru că nu este tradiționalist, ca Russo, și este indiferent în materie religioasă, adică este junimist și nu patruzecist, nu va înțelege, în orice caz nu va combate, ca Russo, toate cauzele din care a purces școala dela Blaj. Deci, A. Russo, plecând dela faptul că „Ardealul nu este ca prințipatele o întregime de credință, și școalele latine, școala dela Blaj e școala Românilor uniți”, zice: „am văzut cu oare care îngrijire și îndoială latinirea neobosită și sistematică ce vine din aceste școale, cu atâta mai mult că catolicismul roman este foarte îndrăzneț la prozelitism. Pentru Români țerani primejdie nu încap; deși toleranța religioasă a fost un act pururea cunoscut, în faptă de nu în drit, de guvernele țărilor, *unitatea credinței nu s'a clătît, și este de adevărit că nu se va clăti vr'o dată* (— subliniez pentru acreditedorii legendei mai sus menționate, conservatori, socialisto-poporaniști, fețe bisericesti, etc.—); dar propăveduirea catolicismului ce să face, ajutată de latinirea limbei, ar tăia în două unitatea morală ce leagă deosebitele familii românești, acea unitate care ne-a mângâiat veacuri și a făcut puterea sufletului nostru”. (Scrieri, p. 74).

Dacă Petru Movilă n'a fost, în opera lui, un „basarabean”, așa cum Atanasie a fost un ardelean; dacă Alecu Russo n'a susținut un punct de vedere „basarabean”, așa cum latinitorii aveau unul ardelean; — e clar, însă, că pământul Moldovei dintre Prut și Nistru, care a purtat copilăria lor, Basarabia de astăzi e pură Petru Movilă și Alecu Russo, — ortodoxia și poporul. În acest sens, se poate vorbi de un basarabenism, opus poporanismului rusesc importat, pe care le-au agitat recent unii basarabeni.

Și când scoatem basarabenismul din comuniunea religioasă a lui Movilă și Russo, raportată la actualitatea basarabeană, iar pe de altă parte găsim aceeași comuniune la intelectualii ieșiți din familiile basarabene Cantemireștii, Cogălniceni și Hajdeii, putem concluda că în descrierea basarabenismului intră, în mare doză, religiositatea. Deși Basarabia n'a vut o structură istorică alta decât a principatelor, ca Ardealul, și, de aceea, nici o intelectualitate specific regională, totuși e un grup intelectual basarabean, a cărui unitate nedesmințită o dă ortodoxismul.

În acest grup e de făcut distincția basarabean de origine, basarabean după influența culturală răsăriteană, și basarabean numai de origine familială, format sub influența occidentală, dar ținându-se de grup prin ortodoxie. Tot astfel sunt de făcut distincții privitor la religiositatea celor ce constituie grupul: misticismul Hajdeilor; ortodoxia confesională, de unde comprehensiunea lui Cantemir pentru punerea omului în contact cu Dumnezeu, fără mijlocirea scolastică nimicitoare a insului, ca o formă specifică a creștinismului răsăritean, îmbrăcată de ortodoxia românească; ortodoxismul cultural istoric al lui Russo și al lui Mihail Kogălniceanu, care ține de grupul basarabean prin originea de pe Cogălnic, de care este mândru, și pentru că a suferit la Berlin influența răsăriteană în persoana învățatului teolog Alecsandru Sturdza. La Kogălniceanu s'a adăogat și înrăurirea filosofiei religioase a lui Schleiermacher, a protestantismului în genere, care a ascuțit comprehensiunea lui religioasă și în cultură și în politică. Așa este Kogălniceanu apropiat de Russo și depărtat de Negruți și Alecsandri. Și tot astfel se apropie de el muntenii Eliade și Bălcescu.

Am pomenit de generalitatea religiosității la Moldovenii luați aici ca basarabeni și ca având un mai viu accent ortodox decât ceilalți intelectuali din Moldova, mai mult spre a determina mediul din care au purces Movilă și Russo.

* * *

Opera lui Movilă și aceea a lui Russo, una în rezultate religioase practice, cealaltă numai în intenții literare, înscriind valori permanente în cultura românească, a adus maximum de beneficii naționale. În lăuntru, — fără înfrângerea calvinismului în Ardeal, mulți Români poate n'ar mai fi fost Români; în afară, — cauzei apărate de Movilă în sinodul dela Iași, datorăm un loc în istoria religioasă europeană¹⁾. Apoi, orientării dela cultura

1) Nu este locul aici să vorbim de neingăduita ignoranță cu care Apusenii continuă să trateze problemele noastre istorice mai cu seamă în materie religioasă. Ca să ne referim la ultimul caz, Henri Massis (*Défense de l'Occident*), tratând despre Rusia chieviană, trece pe pe lângă Movilă (pag. 93, nota 2, 97 și urm.) și deși nu-l amintește, emite judecăți de fapt, ignorând faptele lui, care le desmint. Deatfel această lucrare, valoroasă ca apologie a Occidentului decât în critica Orientului ortodox, a putut fi scrisă fără a fi folosit călăuza critică cea mai sigură, — Th. G. Masaryk, *Russland und Europa*.

mioritică avem să mulțumim formarea acelei literaturi care să specifice național. Și oare în viitor ne vom putea noi dispensa de *Miorița* și *Mărturisirea ortodoxă*?

Când se desbate criza în cultura românească — criză literară, criză morală, etc. — este interesant de remarcat că deși cunoaștem fenomenul din țară, îi căutăm remediul peste granițe. Tratarea vieții spiritului asimilată tratamentului cu radium!... Trebuie să recunoaștem că ne-am împlinit dorința de a nu mai semăna cu înaintașii. Conduși de sentimentul de a nu ieși din tradiție, ei procedau printr'un soi de pragmatism, supunându-și judecata faptelor. Noi nu ne mai supunem la obiect, noi vrem să forțăm realitatea, vrem pe ea să o supunem rațiunii noastre. Suntem în plin hegelianism, și ni se pare că aici e criza crizelor. Hegelianismul este o boală veche la Români: modernistii de astăzi sunt urmașii nemărturiși ai junimiștilor și socialiștilor de odinioară. Căci dela aceștia datează criza. Maiorescu susținea, în articolul despre Caragiale, că emoția estetică poate (și trebuie!) să înlocuească religia. Și doar junimiștii s'au ridicat pe împăștierea puținei agoniseli a generației tradiționaliste dela 1840...

* * *

Dacă un popor concrește cu religia care-i corespunde mai bine firii lui, atunci poporul român s'a dăptat în ortodoxie, codificată de Movilă, ca potrivindu-se mai bine originalității lui sufletești. Iar dacă în cultura fiecărui popor elementul de originalizare și, deci, de diferențiere îl dă factorul etnic, la noi produsul acestui factor este cultura mioritică. Și făcând aceste constatări, una mai banală decât alta, ni se pare că ne-am apropiat de definiția fenomenului originar al sufletului românesc, vreau să zic că spiritualitatea mioritică și ortodoxia constituie un fundament de cultură nu derivată, ci originară.

Pornirea esteților împotriva literaturii care nu se poate despărți de etnicitate — și în ce literatură s'a putut face această disociere, posibilă arbitrar numai în abstracțiunile noastre? — este și ea îndreptățită în limita în care literatura a zugrăvit poporul mai mult din afară. Această literatură și-a epuizat perfecțiunea în prozatorii sămănătorști Sandoveanu și Sandu-Aledea.

De-aici înainte, când pare săcătuit isvorul de inspirație al literaturii sămănătoriste, problema care se pune constă în *spiritualizarea* literaturii cu elementele date în realitatea națională. Nesocotiți originalitatea sufletească, și ați nesocotit această realitate, ceace echivalează cu întoarcerea la o stare literară, dacă nu de imitații, de forme composite fără fond adecuat, asemănător stării anterioare *Daciei literare* și *Sămănătorului*.

Romantici sau realiști, scriitorii străini, independent de școli, au pus la contribuție în scris lor religia propriului popor și au făcut apel la elementul spiritualizant din etnic. Poezia faustiană și cea wagneriană este purificată prin acel element din etnicul german, iar Dostoevski și Bourget *semnifică* materialul cu confesiunea religioasă a fiecăruia, etc.

Reflex al crizei culturale inițiale, de care suferă cultura noastră sărită dintr'o dată la spiritul liber, scriitorul român e sec de conținut sufletească. Proza noastră, conform principiului balzacian, s'a luat la întrecere cu ofițerul stării civile, căruia caută să-i facă într'adevăr concurență. Puțin mai lipsește pentru ca cetitorul, în fața cantității literare, să se oprească cu întrebarea: la ce bun atâtea „documente omenești“, când din ele se vede mai mult documentul decât omul? Ideologia mioritică nu solicită pe scriitor pentru că el rămâne la perferia vieții spirituale a poporului. Cât despre o trecere a subiectului prin latura cealaltă, creștină, a realității naționale, așa ceva este proscris sub titlul obscurantismului. În mintea intelectualului român, *Miorița* rămâne separată de creștinism, pe când în realitate fuzionează în sufletul poporului și-i dă acel *sens* al vieții și al morții.

Sinteza care se produce în sufletul poporului e problema de mâine a literaturii române: sintetizarea lui Movilă și Russo, a *Mioriței* și *Mărturisirii ortodoxe*. Și când cerem literaturii această adâncire, adică o simplă supunere la realitate, știm că ea este mai intelectuală între celelalte arte, iar la noi, ea singură are până acum o istorie bine stabilită.

* * *

Intr'adevăr, literatura este arta care s'a potrivit mai bine popoarelor ortodoxe, tot așa precum protestantismului i-a corespuns mai bine muzica, iar catolicismului arhitectura și artele plastice. Intr'o țară în care religia a strivit muzica și n'a simțit nevoie de mo-

numental în celelalte arte, a putut apărea Eminescu, și fără o îndelungată evoluție artistică. Popoarele ortodoxe, până acum, cu literatura au echivalat în artă pe apuseni. Artă cuvântului a fost arta care a răspuns spontan la invitația formelor apusene, atunci când Rusia și România au adoptat aceste forme. Este, desigur, în acest fapt, exercitarea unei legi generale, în sensul că literatura nu comportă cu necesitate un anumit grad de civilizație, ca alte arte; dar nu se poate ignora atitudinea acestor popoare față cu artele în genere, și nici selectarea cuvântului, ca instrument aproape unic de înălțare divină. Creștinul oriental n'a simțit nevoie, spre a se pune în contact cu dumnezeirea, de scolastica bisericii apusene, precum zice Cantemir despre Români. Prestigiul mistic al logosului evanghelic a îndestulat sufletul, dispensându-se de interpretarea savantă, ca și de exprimarea în linii, colori și sunete.

Literatura rusă reflectează ambianța spirituală din care s'a născut: ea a dat cuvântului semnificația simbolică originară, investimântând verbul cu destinația sacerdotală între oameni de servitor artistic al lui Christos (Gogol, Dostoevski, Tolstoi). Atâta vreme cât literatura românească nu va fi în spiritul logosului din care s'a născut, va fi mai puțin originală, adică nu va fi *deplin* românească, oricât de bine va asimila formele artistice apusene.

Și de vreme ce popoarele ortodoxe n'au găsit suprema lor expresie artistică nici în sonorile sensoriale și nici prin mijloacele materializatoare ale artelor plastice, sunt indicate prin însuși acest fapt la spiritualizarea artei, cu atât mai mult că literatura, ca artă a sufletului și nu a senzațiilor, prin definiție, din necesitate lăuntrică a genului, este o artă intelectual semnificatoare. Cel puțin aceasta este indicația lui Dostoevski și Eminescu.

La Dostoevski, în care unii confundă autorul cu eroii sau pe misticul religios cu artistul, coeficientul intelectual îl dă concepția de viață, proiectată unitar pe deasupra umanității sale haotice, ca mobil al înseși acțiunii. Și tot așa și la Eminescu, în *Luceafărul*, prototipul poeziei isvorâte din cultura mioritică, unde ceea ce desmaterializează subiectul, este același coeficient sufletesc. E clar ca lumina zilei că fără conceperea vieții sau a lumii dintr'un anumit punct de vedere, nici acțiunea n'are de ce să se fechege, întâmplările ei desfășurându-se în libertate artistică spre a ilustra concepția inițială, dacă vreți, spre a satisface pe autor, din punct de vedere al jocului său artistic. Iar noi, degustatorii operei literare, resimțim în emoție efectul reușitei artistice și desprindem cu inteligența semnificația ce a produs din totalul ei sufletesc. Căci, ca să rostim unele adevăruri de drumul mare, după cum nu e operă artistică fără producerea plăcerii estetice, tot astfel nu e operă literară desăvârșită fără o semnificație oarecare, în afară de literatura *absconsă*. Literatura mai este o artă intelectuală și prin aceea că ea produce cunoașterea.

Dintre scriitorii noștri, pe când Brătescu-Voinești a devenit tipic românesc, pentru că a filtrat subiectele prin bunătatea și mila ce caracterizează sufletul poporului său, Ion al d-lui Rebreanu, dacă nu împlinește aceeași calitate, nu e pentru că zugrăvește răutatea țaranului, ci fiindcă ea nu poate fi generalizată dela un om la o clasă și dela o clasă la un neam, ca bunătatea lui Brătescu-Voinești. Cazul excepțional în literatură rămâne un amuzament estin, și întrucât tipizează, a devenit și anacronic, psihologiceste. Cu aceste constatări, dela sine înțeles că nu detragem din talentul netăgăduit de romancier al d-lui Rebreanu, care a dat romanul eroismului absolut în *Pădurea spânzuraților*. Scriitorul care a mers cu vremea, înțelegând că viața nu e reductabilă logic la o pasiune dominatoare, este Gala Galaction. Critica scrierilor sale rămâne în afară de obiect, până ce nu pleacă dela *noutatea* lor: Gala Galaction a făcut o mică revoluție dostoevskiană în analiza psihologică din literatura noastră.

Se știe, clasicismul a supraviețuit în proză, dela romantici până la naturaliști, sub forma simplificării caracterelor în virtutea rațiunii care orânduiește viața după o logică externă ei. La această moștenire a trecutului s'a adăugat filosofia științelor naturale, care au concurat întru preocuparea de „tipuri“. Revoluția lui Dostoevski, care în literatură este încă un proces și nu un fapt împlinit, e pe cale să facă în proză o schimbare de dimensiunile romantismului în poezie. Ea caută să lichideze cu ideea arbitrară ce ne-o facem despre așezarea și neîntreruperea eului nostru, pe care-l integrăm în ordinea unor adevăruri psihologice generale. E aportul ortodoxiei în literatură, după clasicismul catolicilor și romantismul protestanților.

Gala Galaction a făcut aceeași înnoire în analiza psihologică a nuvelisticii noastre, deși cu puteri inventive restrânse și cu o pealocurea insuficientă stilistică. Apoi lirismul și înclinarea spre faptul divers l-au abătut dela nuvela psihologică cu care s'a înfățișat în «Biserița din răzoare». Ați văzut, ercii săi nu sunt oameni dintr'o bucată, ca Alecsandru Lăpușneanu, Ciocoi vechi și ciocoi noi, Tănase Scatiu, Hagi Tudose (Harpagon-Grandet), etc. Eroii lui Galaction sunt ființe complexe, ținute în cazurile lor psihologice particulare, neferite de contradicții, locuri de întâlnire a simultanității de stări sufletești. Din acest punct de vedere, nuvelele lui Galaction sunt pline de învățăminte; numai să știe scriitorii să le folosească.

* * *

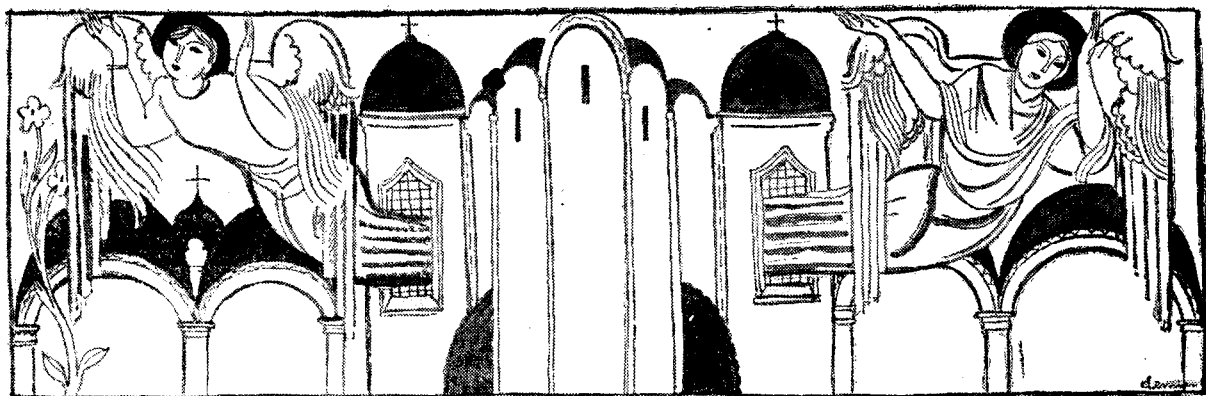
Dacismul, depozitat probabil în *Miorița*, ortodoxia și latinitatea, — iată cele trei elemente constitutive cari vor da culturii românești omgeneizarea națională.

Cultura românească, precum a știut în epoca lui Kogălniceanu să facă sinteza elementului tradițional și a factorului propășitor apusean, împreunând în act spiritul creator cu spiritul critic, are în viitorul noiei alcătuirii etnopolitice să facă sinteza lui Movilă și Russo, a culturii mioritice și a celei ortodoxe, generalizate în toate provinciile dacice.

Să fie Ardealul, ca și în trecut, mijlocitorul civilizației apusene; Basarabia este chemată să ajutoreze, cu puteri încă neutilizate, la specificarea *tipului* de cultură românească în varietatea celorlalte culturi, și să contrabalanceze orientul invazia influențelor apusene, când din civilizatoare vor să devie culturale.

Chemarea capetelor gânditoare este să vegheze la sintetizarea în spiritul românesc a elementelor orientale și a celor apusene latine, pe care cel dintâiu a înfăptuit-o Petru Movilă în masa slavismului și a exprimat-o Russo, zicând în încheierea cugetărilor sale: „Latinii ne trebuie, cum am zis, ca o introducere în viața noastră“; — „dar, fără a depărta în totul înrârirea apusului în întâmplările lumii noastre, începutul lor este în noi“.

P S A L M

DE

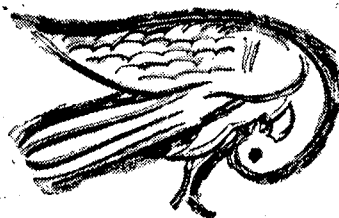
T. ARGHEZI

Ca să te-ating, tiriș pe rădăcină,
De zeci de ori am dat câte-o tulpină,
În câmp, în dâmb, în râpi și'n pisc,
Viu când mă urc și trist când iar mă isc.

Am fost un pai și am răzbit în munte,
Molift înalt și mândru că pui punte
Pe creștete, din lume către veac.
Și-am ascultat bătaia-i de tic-tac.

Hrănit cu piatră și-adăpat cu vânt,
De-a fi'n vecii o streajă mă 'nspăimânt.
Mi-e foame de nisip și lut
Și dor de apele din care n'am băut.

M'aș umili acum și m'aș ruga:
Întoarce-mă, de sus, din calea mea.
Mută-mi din ceață mâna ce-au strivit-o munții
Și adună du-mi-o 'n dreptul frunții.

F R I G U L

DE

GIB. I. MIHĂESCU

Ea privește soarele cum se înecă în propriul lui sânge; ceva grozav și sfâșietor par'că se petrece la hotarul amurgului. O luptă crâncenă între titani, mută și încordată, iar sângele țâșnește pretutindeni până 'n mari depărtări, până jos sub fereastră, pe toată întinderea de omăt. Tot zidul trebuie să fie împroșcat cu sânge și chiar pe fața ei trebuie să lucească reflexul roșu.

Sângele sfârșitului sfârșiturilor.

Un soare răpus, sburătăcind ca un vultur rănit, înăițându-se doar ca să mânjească de sânge până 'n fantastice depărtări, dezolate peisagii de zăpadă eternă, pe care nici un vânt de primăvară n'o va mai sufla înapoi spre norduri; iar duhul înghețului biruitor coborând mut și întunecat aproape, tot mai aproape... Straniu și tragic amurg, încremenit peste veci de veci.

Azi dimineată, când a primit scrisoarea *poruncitoare* a ieșit afară; avea nevoie de aerul rece și limpede. Oamenii de-ai curței adunați într'un loc râdeau tare; la apropierea ei, s'au îndepărtat cuviincioși ducând o pasare tăiată în mijlocul glumelor. În urmă-le a rămas sufletul roșu al orăteniei întins pe zăpadă. Întâi s'a gândit că poate fi doar o întâmplare, dar mai apoi a avut multe clipe în minte ideea că sângele fiecărei ființe ucise ia forma celui mort. Umbra cea din urmă.

Însă nici aceasta și nici culoarea de cireasă a omătului stropit cu licoarea vieței n'au spăimântat-o; numai când colțul plicului din buzunarul paltonului i-a înțepat degetul atunci ochii i s'au zgâit deodată, căci au văzut, într'o urmă de ciubotă o pojghiță mică de sânge înghețat. A simțit atunci în obraji toată asprimea iernei și s'a întors în casă, hotărâtă să trimeată înapoi ștafeta: «Nu se poate. Pentru nimic în lume...»

O, de-ar fi fost vorba de ori cât sânge vărsat, de ori cât sânge proaspăt și cald, puțin i-ar fi păsat... dar pojghița aceia... înghețul... frigul. Frigul. Dihania asta mare și nevăzută ca zarea, cuprinzându-te pe nesimțite, strângându-te în aripele de ghiață...

Ea o cunoaște demult... și aduce aminte... odată.. ninge... pe atunci n'avea șoșoni... era în vremuri de război și trebuia să aștepte la șir, dinaintea unei brutării. Ghetele subțiri se scofălciseră, iar vârfurile apucaseră în sus... degetele dela picioare par'că nu erau ale ei și par'că se înfipseseră în picioare ca niște cuțite...

A fost totul par'că un vis; un basm. Însăși venirea lui Mircea, puternicul, bogatul, până și cu numele de poveste, a fost par'că tot ceva de poveste, par'că n ar fi fost de loc...

Dar senzația aceia a contractărei lente și persistente a oaselor înfipite ca niște corpuri străine în corp a rămas...

Iar mai apoi, într'o gară, bătrâna aceia vătându-se în gerul dimineței și tropăind

greoi din bocancii de fier i-a amintit brutal că o simplă învârtitură mai înainte sau mai înapoi a norocului și povestea n'ar mai fi fost într'adevăr. Bătrâna pe semne aștepta un tren mai sărăcăcios, care avea să treacă mult mai târziu iar acum privea cu jind la aburul cald ce eșea de sub vagoanele lungi și vopsite proaspăt. Uneori norul de aburi o cuprindea și ea-și scotea mâinile încrucișate prin mânecile largi ale zeghei, ca să primească larga răsuflare a căldurei vagonului de bogați. Pe urmă trenul s'a urnit, gara cu bătrâna a rămas în urmă și trenul s'a înfundat sub bolta joasă și sură a unui cer aspru și fioros. Pe câmp, arbori zgribuliți erau strânși cobză în lanțurile albe și înflorate ale gerului; era un întreg convoi de copaci cocoșați și striviți de cătușele zeității sălbatice, — păreau mânați din urmă de nevăzuții oșteni ai aerului cu cnuturi grele de vânt, amarnic și necăjit pohođ.

Pe urmă imaginea dusă spre fundul compartimentului de ochii ferți brusc, se strângea; aerul se cobora și mai mult, orizontul se strâmta, văzduhul îmbăcsit de alba funingine a gerului, se făcea totuși, cu atât mai întunecos, trenul pierdut în sinistrul tunel de gheață alerga acum cu ultimele puteri ale căldurei din căldare spre fundul peșterei cu aspre și răcoroase reflexe, unde trona zeitatea înghețului, suveranul nemărginitelor puteri care mână încoace, răsvrătită sau resemnată, toată suflarea lumilor.

Ea se cutremurase atât de tare, că bărbatu-său începuse s'o cerceteze cu ochii curioși. Dar de sub canapea, susurul lin și înviorător al caloriferului, o readuse la realitatea apropiată. Privise cu mulțumire semicercul cu indicații, pe care regulatorul era așezat la punctul „cald“. Apoi ridicase ochii spre cele trei becuri din tavan care arse-seră toată noaptea, se simțise în mijloc de confort și civilizație iar auzul i-se desfăta de râsul călătorilor din compartimentul vecin, cari izbucniseră într'un haz strașnic, cu gând departe de îngheț și de sfârșitul lumii...

O, acum, când își amintea toate acestea, se simțea atât de bine în iatacul mare, cu geamuri spre apus și miez-zi. În soba de teracotă înaltă cât un monument, trosneau sălbatec crecile pădurei, pe care o știa imensă dincolo de curți, spre miez noapte. Divanele mari și moi, păreau între sulurile dela capete, poale de gospodină întinse îm-bietori de mâni gigantice. E într'adevăr atât de cald și de bine aci, în semiobscuritatea asta dulce, fulgerată ades de jocul flăcărilor, din gura de Moloch a căminului, că răs-punsul nu poate fi decât unul.

O-ho, s'a făcut târziu și trebuie într'un fel să răspundă: „Nu.“ Atât. Un „nu“ mare scris pe o pagină întregă... Ba nu, să scrie lămurit așa cum e de fapt: Mircea poate și-a modificat, cum se întâmplă adesea, cursul călătoriei. Iar noaptea — doar e știut — în fiecare noapte, se dă drumul din lanțuri la cei 40 de câini, cari nu-și cunosc nici măcar stăpânii...

Trebuie, trebuie neapărat să răspundă. Iacă-tă uitase de cei patruzeci de dulăi, cari până spre ziuă mișună în jurul conacului! Numai slujitorul care n'are decât grija lor îi mai poate stăpâni... Doamne, cum a putut să uite tocmai un lucru așa de important... Dar se miră cum el a putut să nu-și aducă aminte, doar a venit de atâtea ori la Mircea, iar Mircea nici odată nu aduce vorba despre bogățiile lui fără să nu pomenească de ferocitatea jivinelor sale.

...I-a văzut și ea în mai multe rânduri, pe toți grămadă, la lumina lunei. Mircea ținea mult să-i contemple alături de dansa și să rădă de năzdrăvăniile lor. Erau toți mari ca vițelii și stăteau ca lupii pe șezut. Se jucau mușcându-se prietenește, dar gemetele lor de plăcere erau adevărate urlate lugubre. Iar câteodată răsbătea din mijlocul haitei lătrături seci și clănțăniri fioroase. Imdată atunci săreau toți în picioare și se priveau mărâitori.

Intr'o noapte Mircea a ieșit cu un bici enorm în mână; l'a trosnit cu putere și toată haita a sărit ca arsă. Ea urmărea de pe fereastră; și întreaga haită s'a prăbușit asupra îndrăznețului. Zadarnic vocea lui cutremura temeliiile nopții, zadarnic biciul ples-nea ca bubuiturile de armă. L'a văzut lipindu-se poltron de zid; mâna mecanic împărțea lovituri în dreapta și'n stânga, dar răgetul lui a răgușit și s'a transformat în dureroase strigăte de ajutor. Au sărit oamenii curței, a fost vuet mare... L'a văzut apoi intrând galben, de parcă, în locul capului, îi pusese cineva un cap de ceară. Zadarnic încerca să-și țină dreaptă șira spinărei și zadarnic vrea ca pasul să nu mai dărdăie ca la paralitici.

Slujitorii au intrat la porunci, dar el a păstrat multă vreme tăcerea, pentru ca să-și adune vorbele, care pe semne li fugiseră din gât ca albinele din stup. Au răsunat atunci două feluri de pedepse: cincizeci de bice de fiecare fiară și cinci condamnări la moarte. Execuția era să aibă loc a doua zi în faptul dimineții, iar osândeale capitale aveau să fie suferite de cei cinci dulăi bătrâni pe „care-i știa bine că-l cunosc și totuși au sărit la dânsul”. Se plimba furios cu mâinile la spate, rostind sentințele și dând amănunte asupra felului executărei...

Apoi deodată... o, cum și-l aduce aminte.. se opri se cu ochii țintă la ea. Și atât de puternici erau, că ea a trebuit să-și plece pe ai ei.

— Nu, să nu se împuște nimic, a zis...

Și după o tăcere:

— Măine să se îndoiască porția de mâncare la toți câinii; carnea să nu se mai frigă de acum înainte; iar celor cinci bătrâni, chiar să li se întiească porția...

Când ea și-a ridicat privirile, nu se mai uita la dânsa. Fixa un colț al iatacului și părea că din nou a început să dărdăie: ochii și figura și corpul lui întreg păreau că rād... rādea într'adevăr și dărdăia tot...

...Haide, trebuie să scrie, e foarte cu prea puțință ca *el* să fi uitat. Sau să pună prea puțin preț pe furia javrelor. Sau să nu fi dat crezare lăudăroșeniei lui Mircea. Trebuia neapărat prevenit de pericolul ce-l aștepta. Mai ales că lipsa răspunsului ar fi putut o socoti ca o încuviințare; poate chiar își închipue că măsuri au fost luate ca intrarea să-i fie apărută.

Biata minte nestatornică a lui Dinu! Neconținut vârtej de gânduri, fantasme, planuri și iluzii...

Ea se deslipește alene de soba monumentală și pasul o duce fără grabă și legănat spre măsufa încrustată cu flori de ivoriu; și simte cum o adiere de tristețe se revărsă din ungherul ei ascuns spre celelalte ascunzișuri ale sufletului. Oare de ce? E limpede așa... Doară nici odată, nu va putea să se întâmple...

Scoate pe gânduri globul lampeii. Niciodată. Și se lăsă pe scaun fără să aprindă. Niciodată. Iar *totdeauna* frigul va rămâne numai acolo, afară, dincolo de ziduri. Gândul cel nou o scutură din toropeală și flacăra chibritului izbucnește. Stafeta va porni chiar acum călare; într'o jumătate de ceas va fi în oraș la prietena cea bună, tainicul regizor.

Și totuși... micul parc din față e unit eu restul curților doar prin poarta din dreptul terasei. Incolo toate celelalte sunt închise iar dacă și aceasta...

Ea totuși a terminat scrisoarea. Trebuie să fie înțeles că niciodată nu va fi cu puțință să se împlinească un plan atât de îndrăzneț și absurd... Și apoi ea iubește mult pe Mircea... ceia ce nu-i place la el este doar grija asta de a o închide atât de strașnic... Numai atât doar... Și nici atât... căci dacă ar înch... dacă ar... dacă ar fi închisă și cea din dreptul terasei, jivinelor nu le-ar rămâne decât restul curților... parcu ar fi liber de teroarea lor...

De ce-a stins lampa așa de grabnic? Ca să vadă lucrurile mai limpede, lucrurile astea cari se potrivesc atât de minunat în rosturile gândului. Slugile trebuie să fie acum la masă... iar abia mai târziu se dă drumul haitei

Ea se înfășură în șalul mare și gros de mătase și iese afară. Negurile înghețate sunt incremenite în luciul lor straniu. Copacii înalți sau rotunzi și tufele de smeură și agriș susură tainic lovindu-și roada bogată de chiciuri; parcul e o dumbravă de argint peste care a început să se întetească adierea ce va face să cânte frunzele. Acum nu se aud de cât slabe atingeri de foi zimțate și troznetul de atlas al zăpezii sub pașii grăbiți și mărunți. Basmul nopții abia se pregătește...

A ajuns la poarta larg căscată: o smucește din ghița care i-a cuprins balamalele și o împinge în cadrul ei. Nu știe dacă trebuie să se mai necăjească și cu drugul; s'a ruginit într'atâta încât e cu neputință să-l mai clintească din înțepeneală. Dar nu e nevoie; poarta s'a cuprins prea bine în cadru și uite, parcă s'a umflat deodată, că nu mai vrea să se deschidă... Oho, câinii în nici un caz n'o vor putea urni...

Și se puse pe fugă înapoi înspre casă, iar șalul care-i flutura în urmă-i pare o pasăre neagră ce s'a luat după dânsa. Pe verandă se gândește la dâra pantofilor; dela ultima treaptă și până unde noaptea nu mai lasă vederea, pe violetul zăpezei urmele de pași par mai albe, mai luminoase, un covoraș alb întins pe pardoseala de mister. Sunt prea multe, prea amestecate ca să se distingă ale ei.

Intră și căldura o cuprinse în îmbrățișarea ei dulce. „De amant” șoptește ea și latină din cap cu tristețe; e doar singurul amant care a îmbrățișat-o și de despărțirea căruia se cutremură. Singurul amant: căldura — o femeie.. Inșă așa trebuie să fie și îmbrățișările *lui* dulci, delicate, să pătrundă în corp prin toți porii, pe nesimțite, așa cum le întrevădea, de departe, ca în ceață, în tumultul îmbrățișărilor sălbatice ale celui plecat.

Sufletul i era ușor după fapta ce îndeplinise, încât corpul i se părea la fel și avea senzația că plutește mergând dela un scaun la altul, căci un neastâmpăr căruia nu-i găsea rost o făcea să-și schimbe locul neconținut. Îi vedea necurmat pe Dinu subțirel, cu înmlădieri de șopărlă, atât de asemănător cu o șopărlă că avea într'una toane de răs, prevăzând cum se va strecura de nebăgat în seamă, cum totul avea să se întâmple simplu, nu se poate mai simplu, că a doua zi va fi aceiași liniște și aceiași odaie caldă, iar spre seară, acelaș soare de sfârșit de lume va arunca inutile și decorative palori de bronz pe zăpada câmpului. Totul va fi ca înainte, gândea ea, căci uita sau poate nu-și da seama că dincolo de noaptea aceasta se căsca lungul lanț de prăpăstii al nopților viitoare; șarag de privești din ce în ce mai amețitor de frumoase..

Ea nu făcea acum decât să-și rădă de temerile ei de mai înainte; e o copilărie să-ți închipui că viața are cotituri brusce ca în romane... O, altă dată, cine știe... dar acum el e atât de departe...

Acum era de tot întunerec în casă. Inșă ea știa și cele mai mici obiecte unde sunt așezate, încât vedea totul ca ziua. Luna avea să iasă mult mai târziu și desigur el ți-nuse socoteală de răsăritul lunei; el trebuia s'o ia înaintea lunei. Iar stelele răsbiseră cu atâta profuziune, că te așteptai să acopere toată bolta într'o mantie de diamant topit. Fantoma stinsă a Vărsătorului se scufundase mai de mult în oceanul suborizontului; iar acum pe locul unde soarele își dusese agonia cei doi pești ai zodiacului, căutau lacomi urma dispărutului. Ea le desfăcea obișnuită conturul din volbura pulberii de foc, căci singurătatea și iatacul ei cu ferestre spre miazăzi și apus o învățaseră să cetească bine în semnele fără clițire ale cerului.

Dar un zgomot brusc, care deveni pe urmă prelung și tumultos o făcu să plece ochii din priveștița de aur; ochii întâi se loviră de duritatea cumplitului întunerec și se închiseră parcă de durere. Pleoapele bătură ca aripi ce vor să-și ia zborul și înfruntă din nou negrul nopței; zăpada strălucea viclean dedesupt dar când ridică și dintr'ansa ochii ei se loviră din nou de întunerecul acela grozav. Atunci văzu născându-se din besnă, bulgări și mai compacți de besnă. Unul după altul veneau prin aer ca duhurile vrăjitoarești. Se prăvăliră într'un iureș nebun spre poartă din dreptul terasei, par'că ar fi știut că acolo se petrecuse ceva. Ea se mută repede la fereastra dela miază-zi.

Cele patruzeci de fiare nocturne se abătuseră în crâncen asalt asupra porței închise. Lemnul umflat rezista înșă bine în cadrul gardului. Ei își dădură atunci târcoale unul altuia schelălăind prietenește. Îi vedea bine acum pe luciul zăpezei. Erau enormi și licărul ochilor li se aprindea și se stingea ca licuricii; smălțul cel alb al pământului le ședea de minune, îi prindea ca propriile lor blăni. Iar fiorul fricei care-i se prelinse lung și cutremurător dealungul șirei semăna atât de bine cu fiorul frigului că amândouă se cofundoră într'un tremur puternic, nepotolit. Eternul frig licărea în ochii jivinelor în bizarele jocuri fosforice ale zăpezii, în luciul tern al planșelor morți de pe cer, în văpaia rece de diamant a stelelor sbătându-se de prisos, în înghețul întunerecului fără fund și zare. Din tot infinitul asta covârșitor, numai aici lângă soba a cărei înfățișare i se părea acum mică și umilă, era căldura și viața. Iar ceace trebuia să se întâmple, i se păru atât de apropiat că scoase un gemăt de spaimă. N'ar mai fi vrut să se întâmple nimic. Ar fi vrut să se întindă pe divanul ei și s'adoarmă, să se ferească în somn, ca în cel mai bun ascunziș de ori ce întâmplare ar fi putut să survină. Să se trezească a doua zi în zori, în lumina soarelui *alb*, liberă de toate grijile și de toate fricile.

Atunci veni de departe un lătrat de alarmă, furios și tenace; și îndată un huruit sinistru îi urmă și întreaga haită cu clămpănituri seci, cu colți mai albi ca zăpada, se năpusti de năprasună spre miază-noaptea curței, după svon pe semne acolo unde încep hotarele pădurei. Ea aștepta cu suflet strâns sgomotul care avea să urmeze și care îsbucni formidabil și fioros, se deslănțui fără chip de curmare. Ceva extrem de grav trebuia să se petreacă acolo, căci acum se auzi cornul de alarmă al slujitorilor.

În vaerul teribil, care se stârnise, pietricelele ce plouară în gcam, fură ca sunetele clopoțelului de argint în tumultul liturghiei. Soarta începea să se împlinească. Pentru că, fără voia ei, se văzu răsărind ca o fantomă, cât era de înaltă și albă în apa de plumb a oglinzei. La început crezu chiar că stă încă pe loc și numai imaginea ei din oglindă, scăpată din legăturile firei, pornise spre ea s'o ia de mână, s'o ducă; dar când trecu de oglindă își simți corpul mlădios, ducându-i voința, în foșnetul capotului de mătase albă.

Trecu antreiașul. Deschise.

Și el se înălță pe treptele verandei înfășurat în blana cenușie, de culoarea nopței însăși.

— Du-te du-te, șopti ea frângându-și mâinile. Pentru Dumnezeu, du-te...

Și mâinile se răsuciră nervos și fantastic îmbrățișând aerul rece:

— Du-te, șopti din nou plângător... Nu înțelegi... nu vezi... frigul...

Dar el râse nepăsător:

— Acolo sunt oamenii mei! arătă el spre fundul nopței. Ei au pornit toată larma, ca să-i atragă pe-ai voștrii într'acolo. O, e un plan minunat... haiдем, să ți-l spun...

Și-o cuprinse de mijloc, ușoară și albă ca o fantomă.

Ea își lăsă atunci capul în jos și chiar îl scutură ca să i se desfacă părul. Acum pentru că el venise, ritualul trebuia îndeplinit până în cele mai mici amănunte. Din noapte de-asupra frigul care-o mângăia cu degete reci, prin haina subțire, o privi răsător și sticlos prin mii lui de ochi.

Huetul de departe continuă tot timpul nebuniei. Când părea că se sfârșește într'un colț al hotarului, răbufnea îndată tocmai în colțul cel mai opus. El râdea atunci și'n noapte dinții lui străluceau asigurător și brațele ei se întindeau atunci lacome.

De două ori încercară să se despartă la ușa cea mare a antreiașului, pentru a se înlănțui iarăși și a se înturna în sanctuarul păcatului. Ea fu aceia care i se anină de gât a doua oară, acum nu atât din iubire, cât dintr'o sfidare aruncată neprevăzutului și frigului.

Când, în cele din urmă, el porni de-abinelea, ea numără, bătând ușor cu vârful piciorului în covor: una, două, trei, patru... el trebuie să fi și ajuns departe... cinci, șase, șapte... o, ho, el e de mult pe drumul gol și el e cu neputință de văzut cu haina lui de culoarea straniei lumini a zăpezii în noapte... opt... nouă... asta e tot... o clipă... câteva.. și totul e repus în starea de mai înainte... și iată neprevăzutul ăsta, cu gravitatea lui tragică și cu sloii lui imenși învârtindu-se de-a surda în nepătruns, păcăliți, cum ai păcăli un copil... din nouă bătăi de picior...

Dar de unde poate să vină frigul ăsta? Pe semne că ușa dela antreu s'a deschis singură... pentru că într'adevăr a uitat-o neîncuiată...

— Prea târziu amice, prea târziu îți vâri nasul înăuntru, râse ea frigului, pe care l simțea curgând pe sub canaturile ușei cesteilalte în iatac; o izbea atât de tare în fluieri și 'n glesnele calde că avu impresia curentului de munte, pe care-l treci vara cu picioarele goale.

— Afară, dragul meu, afară! N'ai ce căuta în buduarul unei femei cu aventuri, îi spuse răsător din nou și eși în antreiaș să încuie ușa cea mare și să pună dedesupt sulul călduros de lână.

Și 'ntr'adevăr în antreu, ușa cea mare era deschisă și într'adevăr în deschizătura ei stătea nedecis frigul, cu căciulă țuguiață, cu haina verde îmblănită a isprăvnicelului, cu cisme înalte răsfrânte peste genunchi. Dar era însuși Frigul, căci mustățile mari umpleau obraji cu flori de promoroacă și răsbatând peste umerile-i solide, asprul duh al nopței ghețoase o privea cu milioanele de ochi.

Ea se dădu înapoi amuțită de groază și apariția o ajunse în iatacul, în care încă plutea mireasma caldă a dragostei. Curajul îi reveni odată cu lumina lămpei, care se proiectă ironic pe înfățișarea de vechil. Pe figură îi trecu atunci ca umbra unui vâslit de aripă, tresărind așteptatei desamăgiri. Și ascunsă de rigiditatea, care deveni de piatră a chipului, surăse în adânc așteptatei de-o clipă, ce-i surădea la rându-i, sburând acum departe, ca un drăcușor șugubeț.

— Cum ai îndrăznit să pătrunzi aici?... și 'n tot timpul cât pronunță aceste cuvinte se strădui ca vocea să păstreze aceiași asprime biruitoare din ochii și din trăsăturile ei.

Iar când sfârși, auzi atât de firesc că i se păru ca un ecou, răspunsul, din care n'o surprindea decât vulgaritatea exprimării.

— He, he.. eu ca eu că sunt de-ai casei, da boer Dinu, cum s'a rătăcit el tocmai dela oraș în odaia cocoanei și cum a nimerit-o el tocmai când a isbucnit tãmbãlãul..?

— Eși ..

Aștepta cu capul plecat ca el să execute, iar vârful piciorului, care, odată cu strigătul ei lovise atât de drastic în podea, se porni imperceptibil să puncteze iar clipele:.. una... două... trei.. Și din atãta poți păcăli destinul! își spuse iar privind cu un fel de ironicã melancolie, scrisoarea de adineaori, pe care o uitase pe mãsuță.

Dar vechilul întârzia. Când îl privi din nou, el își rãsucea zãmbitor mustãțile roșcovane și sarbede, de pe care gerul își luase masca rece, mutã, cu tãiușuri de sticlã. În locu-i o figurã josnicã rãnjea.

— Sã n'aibe grijã cucoana, n'o sã știe nimic boerul... nu suntem nici noi așa proști sã pãrãm frumusețe de cucoanã..

— Eși odatã..

De astãdatã a țipat atât de tare cã namila a fãcut involuntar câțiva pași deandãrãtelea. La ușã s'a oprit, ca sã adaoage amenințãtor: «Așa ți-i vorba?» Apoi a ieșit tropãind din cismele grele.

Mireasma care plutea încã în aerul iatacului era acum acrã, respingãtoare. Sanctuarul fusese profanat. Toate obiectele de pe mese, de pe etajere, de pe gueridoane, toate perinele divanului motolite de spasmul dragostei, ofereau acum o priveliște anostã, desgustãtoare. Pretutindenii se incuibase mirosul de cojoc umed și de iuft. Și pentru todeauna.

Înfioratã ea-și îmbrãcã paltonul îmblãnit din dulapul în care mirosul impur nu putuse sã pãtrundã. Își acoperi capul cu șalul și porni zoritã spre ieșire.

Cãci afarã o aștepta frigul tare, limpede, curat de orice duhoare, de orice josnicie. Ea se codi pușin la ușa antreiașului dar numai o clipã! Deschise apoi larg și pãși; iar frigul o cuprinse îndatã și o sãrutã pe buze. Ea surãse biruitã amantului care o aștepta de-atãta amar de vreme. Și cu un avânt fãrã seamãn i-se aruncã în brațele nevãzute. Și toți ochii de diamant ai cerului, clipirã atunci de fericire.

HANUL CU RÂNDUNICI

DE
ION PILLAT

*„Colo'n umbra nucului
Stă din vremea Turcului
Leagănul urzicilor,
Hanul rândunicilor...”*

Han vestit la drum de țară, han cu strașina afară,
Vechi de când e lumea — spun
Căraușii cu chervanul cari pe vremi își lăsau banul
Pe-o bårdacă de vin bun,

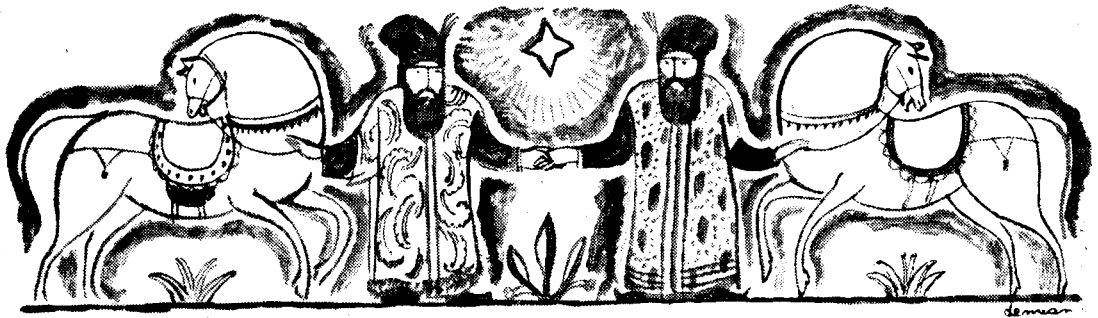
Stai de-acum cu mușchi pe șită, cu pridvorul prins de viță,
Cu păiajeni în gârlici —
Intră slobod, ies pe ușă, ca o rază jucăușă
Miile de rândunici.

Te-a uitat de-o viață drumul, nu mai suie seara fumul
Hornului pe'ntins hotar,
Carele n'o să le cearnă, cum vin grele din povarnă,
Primitorul tău umbrar.

Surugii de-a călare n'o să-ți bea în drumul mare
Țuica de-aur și nici când
De haiducii lași în spete, lăutarii pe'ndelete
N'o să-i mai auzi cântând.

Han uitat la drum de țară, han cu strașina afară,
Han pustiu și părăsit,
Dacă nimeni nu coboară în ceardacul de-odinioară—
Eu la tine am venit

Ca să-mi fii — han vechi — tovarăș, ca s'adorm la vatră iarăș,
Să mă scol în zori aici...
Soare, pretutindeni soare: nici un om, dar prind să sboare
Până'n suflet rândunici

C H I O T I N S O R I T

DE

ZAHARIA STANCU

Cu soare'n ochi și'n mâni cu spice pline
Pe drumurile Tale, Doamne, Iainic,
Și toate drumurile duc spre cer...

Cum stupii trimit roiuri de albine
Să strângă mierea câmpului din flori,
Ce fluturi au cules și din ce zori
Lumina ce se'nvolbură în mine ?

Cine-a umblat prin pajiști și păduri
Și-a adunat în mine svon și rouă,
Cine din munte sboruri de vulturi
Și liniște din luna frântă'n două ?

Prin ce minune ori prin ce descântec
Mi s'a turnat în trup atâta vis,
Și ce isvor lăuntric s'a deschis
De-s numai chiot înșorit și cântec ?

Pământu'ntreg trăește'n viața mea
Și eu prin viață trec ca printr'un râu.
Mă simt al cerului cum e o stea
Și-al țarinii cum e un snop de grâu.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE

BUCUROȘI DE OASPEȚI?

CU ipocrită indiferență, așteptam să se repete pentru a treia oară invitația de a povesti ceva despre România.

Dar discuția lunecase la evenimentele din China și de aci, la asiaticii care au invadat Cartierul latin, la impresia neliniștitoare de spioni muți, legați între dânșii printr-o vastă francmasonerie — căpitanul Râbnicov din celebra povestire a lui Kuprin, în douăsprezece mii de exemplare, cu aceiași ochi oblici cari văd fără a părea că privesc, cu aceiași piele întinsă pe pomeții proeminenți fără a se colora de nici o emoție, apărând de după ziduri, strecurându-se sub ganguri, mișunând în galeriile muzeelor și scormonind rafturile bibliotecilor, cu nesațiul și agilitatea șobolanilor năvăliți într'un hambar doldora.

Gazda, Maurice Betz, romancier tânăr, traducătorul lui Rilke și organizator al anchetei asupra orientului care făcuse vâlvă printre scriitorii francezi, acum doi ani, luă înfocat apărarea acestui răsărit îndepărtat de unde va veni și de astădată lumina. Tema pasionă egal, adversarii și devotații culturai orientale, deopotrivă fanatici. Kayserling, Tagore, Paul Valery, mașinism și pantelism, crepusculul rasei albe și dragonul împărățiilor de la Soare-Răsarc, desmorțindu-și încheeturile din somnul milenar, — pentru a cătea oară se debătea oare, subiectul devenit în șapte ani de o banalitate curentă?

Firește, în acest duel al extremelor cardinale, România dispăruse, redusă la realitatea geografică a unei declarate pcte pe hartă, așezată la răscrucea drumurilor, unde peste capu-i se luptă giganții.

Asistam cu resignarea copilului mosafir, care a refuzat a doua linguriță de șerbet, așteptând să mai fie încă odată poftit de stăpâna casei. Înțelege prea târziu că a exagerat modestia. Tava cu chisele trece la alții, toți vorbesc despre alteceva, l'au uitat și nu-i rămâne măcar consolaerea platonică a exclamației unanime: — „Vai! Ce copil bine crescut!”

Căci nimic mai amar nu este, decât abnegația

eroic consumată în desăvârșita indiferență a asistenței.

Am avut însă ceva mai mult noroc.

Discuția ajunsesese, prin nu știu ce capricioase întortochieri, la anacronismul suveranității de drept divin. Monarhismul lui Maurras, combătut cu argumente desuete din republica lui Platon. Cineva numărase pe degete tronurile încă în ființă în Europa, și-i rămăsese liber unul singur la două mâini. Se întoarse spre mine, îndoind spre complectare al zecelea deget:

— Și ar mai fi încă România dumneavoastră! Dar după cât se pare, e chestiune de săptămâni, până să o trecem la rubrica republicilor.

Consternat de atâta ignorantă, am schițat o protestare. O voiam blândă, cum se cuvine unor oameni de proverbială indiferență, cu tot ce se petrece în ținuturile hiperboreene. Dar un glas lăuntric îmi dictă metafore catastrofale; m'am trezit fără ceașca și farfurioara de ceaiu chinezesc de care mă desbărasem fără să-mi dau seama când, să am mâinile libere, gesticulând pasionat, tăind în spațiu zigzagul munților natali, șerpuirea apelor, gestul larg al coșaiilor retezând spicul ierbeii, imagina idealizată a țării mele cu mănăstiri voevodale și plaiuri îmbelșugate, pe care o purtam de atâta vreme comprimată printre ziduri fumurii, sub un cer unde de trei luni nu luțise soarele.

Îmi descopeream virtuți de retor ignorate. Și vicleșuguri, pentru care mă felicitam.

Ce bună țară! Ce frumoasă țară! Ce bogată țară! Ce fericit concurs de împrejurări, care a tăiat în miezul continentului european ținutul cel mai variu, mai pitoresc și mai fertil, pentru a-l păstra unui popor lent elaborat din subtile fuziuni etnice, nevlăguit și dârz șampion al latinității, apărător al ordinii și ierarhiei romane la poarta infernului unde se svârcolesc stihiiile neogoitei căutări de absolut a slavilor.

Sincer, vedeam țara și oamenii și câmpurile și târgurile și trecutul și prezentul și viitorul, în

această trandafirică lăună a unor zori care-abia așteptau să se desfacă în apoteoză. Mă trăsese la marginea fotoliului ca să pot destinde brațele mai larg. Un demon malițios și meschin îmi șoptea în aceiași vreme regretul, că nu e nimeni dintre confracți sau prieteni de față, să aștepte de vâșnic, cu ce vervă și cu ce ingenioase argumente îmi apărăm biata fără huliță. Fiindcă în cele mai inocente și desinteresate acte, vanitatea oricât ar fi de strivită, cere aplauzele unui spectator.

Mai cu seamă storcean pronosticuri de cel mai exagerat optimism, dintr'un argument improvizat ad-hoc: toate popoarele de origine latină scriseseră o pagină măcar, glorioasă, în istoria civilizației. Spania, Italia, Franța chiar Portugalia pulverizăzătorul domeniului colonial și a lui Camoens, în totdeauna citat și nici odată citit. Se epuizaseră, își împliniseră ciclul, căzuseră uneori în somnolență vegetativă, pentru ca după un răstimp de un veac ori două, cu puteri odihnite, să întoarcă altă filă, în care să înscrie alt nume neșters.

Numai România se păstrase nevlăguită. Cenușăreasă a latinității, uitată și prigonită, așteptase cu resignare, după ușă, condurul vrăjit, care să o desbrace de sdrênțe și să-i deschidă ușile palatelor domnești.

Ingratitudinea istoriei, care ne ținuse la marginea Europei, în luptă cu neamuri barbare, în sărăcie și ignoranță, în calea tuturor nestatornicilor — devenea un privilegiu providențial. Ne păstrase pentru nu știu ce misiune mesianică. Acum se apropia ceasul. Îi presimțeam toți. Invitam auditoriul să poftască întru această convingere, în țara pe care o situaseră în regretabila lor ignoranță, când la poalele Balcanilor ori în smârcurile sărâte ale Caspiciei, când atribuindu-ne instincte antropofage.

Aveau să vadă și abia atunci să înțeleagă. Nu numai bogățiile pământului și pitorescul peisagiului, dar însușirile oamenilor, agerimea inteligenței, arta noastră, literatura, toate purtând germenul unui desfin mesianic. Insetarea înfrigorată a unei rase care-și cruțase toate virtuțile și se pregătea să le risipească generos, întru izbăvirea latinității. Da, acesta era argumentul ultim: îl repetam ca strigătorii răgușiți, tocniți la ușa baracei unde se află la Moși, femeia cu coadă solzoasă de pește: — Intrați și vă convișteți!

Proaspătul prieten, Maurice Betz, profită de o pauză să întreprună cu timiditatea-i obicinuită:

— Eu am fost.

— Ei! m'am întors repede. Povestește, D-ta!

Îmi găsisem un aliat. Un martor care fusese și văzuse: putea confirma adevărul tuturilor spuselor mele. Aveam toată încrederea în bunul simț echilibrat, al acestui tânăr sfios, cu netăgăduită autoritate în grupul unor scriitori tineri, de măsura lui Emanuel Bove, Jean Casson, Marcel Arland, Philippe Soupault, etc.

M'am retras în fundul jilțului, am întins picior peste picior, triumfal și am așteptat cu liniștea avocațului, care trece cuvântul martorului decisiv, ca să cucerească toți jurații pentru achitarea unanimă.

— Am fost anul trecut, începu Maurice Betz. E adevărat numai două zile și din întâmplare. Treceam cu avionul, îndărăt, dela Constantinopol, când ne-a oprit o pană, în câmp, aproape de o localitate care se numește, mi se pare Slatina. De acolo, am ajuns și la București. Dar nu-mi pot

lua răspunderea impresiilor. În două zile, ce poți vedea? ce poți înțelege?

— A! Nu! m'am grăbit să protestez cu imprudență. N'ai să te derobezi acum. Știi că prima impresie, e de multe ori cea mai justă.

— Și n'are să te sunere?

— Ce vorbă e asta? Povestește-ne și sânt sigur că n'am să am multe de adăugat. Cel mult de explicat ceva, atunci când va fi nevoie, dacă va fi nevoie! Incepe! I-am îndemnat cu nerăbdare.

Și recentul meu prieten, începu.

Întâi, cum au aterizat într'un câmp abia sgârnat ici-colo cu plugul. Cum au ieșit ca din pământ, aborigenii, desculți, cu piepturile păroase desgolite, cu capetele descoperite — din delicatetea își dădu părerea că erau desigur țigani, iar cu din lașitate, am socotit prudent deocamdată să nu-i contrazic. Altfel, oameni blânzi și bine intenționați, păstrându-se la distanță respectuoasă de aparat. Mărturisii, că prima impresie îi îndemna pe amândoi, el și pilot, să-și pipăie mânerul evolverelor în buzunar. Dar s'au dumirit îndată înțelegând că oamenii dăduseră goană din simplă curiozitate și din dorința de a fi de un ajutor — fără cea mai mică intenție belicoasă. (Am răsuflat ușurat). Mai mult, când au înțeles că sânt francezi, din semne și din cuvinte, au strigat „Trăiască Franța!” Suvenir desigur, al alianței din marele războiu. Deci oamenii desculți, nu ignorau existența Franței. Al doilea punct bun. (Am respirat a doua oară). Pe urmă, tot prin semne s'au făcut înțeleși că vor să vorbească cu o autoritate, să comunice la telefon, cu Bucureștii. Trec peste inevitabilul proces verbal al jandarmului, prin excepție, curtenitor și amabil, Primăria o cocioabă. Am recunoscut-o din descriția plină de umorul discret, care ardea ca vârfuri de biciu — una din cele zece mii de primării rurale, borde dărăpănate sau ca toate strămbe, ale scumpei mele patrii. Și telefonul! Trei ore, cu cea mai mare bunăvoință, pe rând, primarul, notarul, șeful de post, jandarmii, telefonistul, secretarul primăriei, străjerii și învățătorul, au răcnit din toate puterile în pâlănia neagră să obțină legătura cu Bucureștii: — Allo! Alo!

Alo București! Nimic.

— De atunci — continuă surzând povestitorul — de câte ori vreau să mă închipui izolat complet de restul omeniei, închid ochii și mă imaginez în fața unui aparat telefonic din România, strigând „Alo București!”. Senzația izolării desăvârșite, nu dă niciodată greș.

Însfârșit după peripeții fără interes, exploratorii fără voie, au ajuns și în Capitală.

Făcu o pauză, să tatoneze cuvintele.

Ciudată impresie! Se întorcea din Constantinopol și Asia-Mică, ținuturi reputele ale farnientismului oriental. Totuși nicăeri n'a văzut atâta lume plimbându-se fără nici o țintă, cu pași indeciși de oameni care înaintează implectindu-se, după o orgie de opium. Vehiculele nu pot străbate de revărsarea publicului de pe trotuare. Adevărat, femeii de o eleganță și frumusețe surprinzătoare, prin contrast mai ales cu oamenii desculți, din câmp. Dar ciorapii de mătase, pantofii cambrați, pălăriile de cel mai recent model al vitrinelor din *Rue de la Paix*, dând o vag neplăcută impresie de sfidare, de indiscreție, de frivolitate și de parventism — se cunoaștea că lumea aceea, nu se plimba nici pentru aer, nici pentru mișcare, ci ca să se arate.

O cafea. Delicioasa cafea turcească suportând cu onoare, comparație cu orice cafea autentică servită la Constantinopolul de origine. Un țigănuș strigând: Ediție specială! Toate mâinele, întinzându-se după foaie. A făcut la fel și a rugat un vecin să-i traducă și cele scrise cu litere groase, convins că cine știe ce catastrofă teribilă zguduie Europa.

Amabil — ca toți românii, o recunoaște — vecinul i-a tradus. Pertractările dintre doi șefi de partide, s'au amânat pe a doua zi. Prima decepție. După o oră, altă ediție specială răcnită din răspuțeri — scena repetată identic. Noutatea: la Chitila un tren de marfă s'a ciocnit cu altul, rânind un frânar.

— La Dumneavoastră, se trage o ediție specială, de câte ori se înecă o muscă! Și ciudat, publicul pare că nu e blazat de senzaționalul de asemenea calitate.

Am surâs și eu — răs galben.

Edițiile speciale, au servit pretext de conversație cu vecinul binevoitor care s'a oferit să le tâlmăcească. Într-o franțuzească destul de convenabilă — dar o ciudată franțuzească! A observat că toți românii în haine. . . nemțești, au deosebită predilecție pentru limba lui Corneile. Însă au alcătuit un dialect special, un argou inedit, care merită luarea aminte a filologilor. Pe deasupra, se vede că martorul invocat de mine, dăduse peste cel mai nerod avocat din Moldo-Valahia. Se recomandase avocat și declarase că e provincial, pentru a doua oară venit în capitală. Stătea la geam, să contemple cu beatitudine forfota străzii. Și într'un moment de entuziasm, întrebuse pe francez, „dacă și în Parisul lui există asemenea circulație!” La răspunsul afirmativ, avocatul a dat din cap cu neîncredere:—„Asta s'o spună la alții! La el nu prind asemenea palavre!”

În schimb, exploratorul fără voce, mărturisiri surprindrea atâtor librării franceze, ultimile noutăți pariziene, mirarea propriilor sale volume descoperite în vitrină, și cum în librărie ca în orice negoț, prezența mărfii e dovada cererii, deducția că românii sânt în curent cu tot ce se scrie peste graniță, ba chiar par pasionați de toate curentele ideilor, de toate genurile și de toate noutățile; căci nu lipsea din fereastră nici un volum și nici un autor, din cei care ilustrează vitrina oricărui editor parizian. Constatarea, l'a îndemnat să ia contact cu scriitorii români, pe care firește nu-i socotea de talia excepțională a lui Panait Istrati. S'a adresat unui librar, să ceară adresa vreunei societăți a oamenilor de litere. Librarul i-a răspuns că asemenea societate există, dar n'are deocamdată un sediu precis. L'a îndemnat însă să vizitase Cafea Capșa unde va găsi crema literaturii române, consumând tradiționalul svartz. A înțeles că literatorul român e în faza bohemiei din timpul cafeanelor din Montmartre și sficiunea nativă, l'a împiedicat să repete experiența cu avocatul tâlmăciu, din cafea e-đițiilor speciale.

S'a interesat de vre-un muzeu, unde să vadă picturi și sculpturi românești. Acelaș librar l-a informat că un asemenea muzeu nu există.

Omul s'a întors la otel și a luptat toată noaptea cu ploșnițele care în ferocitate nu se lasă cu nimic mai prejos de ploșnițele Constantinopolului și Asiei Mici. A donazi, s'a gândit să se adreseze unui comitet de inițiativă pentru pilotarea străinilor — cum există pretutindeni, în centrele frecventate de călători; așa ceva n'a descoperit.

A căutat să cumpere un ghid al Capitalei — nu există nici aceasta, firește.

Uita ceva. Avocatul tâlmăciu îi făcuse clogul țigărilor românești — fără perche pe lume. A cumpărat o cutie, cea mai scumpă. Imposibil să scoată fum din țigarea umedă și tare, ca un creion. În schimb păstrează un semn în obraz, din arsura fosforului țâșnit din vârful chibritului — „căci chibriturile românești, dacă se rup nu se aprind, și când se aprind, prin excepție, fenomenul transformă gămălia într'o minusculă rachetă, țâșnind să cauterizeze părțile cele mai gingașe ale obrazului, ori cel puțin reverul hainei”

Închec cu un „totuși”.

Un „totuși”, adresat subsemnatului în chip de consolare.

— Totuși, crede că impresiile acestea puțin amabile, sânt datorite numai unui nefericit concurs de împrejurări, care l-au pus în contact cu ceiace avem noi mai prost și mai desorganizat. Căci altfel, nu-și închipuie cum un popor, ale cărui însușiri de artă și de cultură, sânt în permanență afirmație sub ochii parizienilor de reprezentanți, ca Enescu, Marioara Ventura, Iorga, Georgescu, Elena Văcărescu, Alice Cocea, Dr Cantacuzino, Elvira Popescu, Marta Bibescu, și atâtea alte nume, care pentru moment îi scapă, din memorie; cum asemenea inteligențe și talente, au putut răsări sporadic într'o țară unde câmpurile i-au arătat o jalnică barbarie, și orașele o comică semicivilizație? „Există desigur altă Românie, pe care drumețul întâmplător nu știe să o descopere și dumneavoastră nu știți să o arătați”.

Cuvintele mi se adresau mie, care în tot cursul povestirii, mă făcusem mic de tot în fundul jilțului — ceiace întotdeauna fusese o tainică dorință a ființei mele dolofane.

Și a înțeles atâta dușmănie, în ochi, încât la sfârșit, când toți s'au risipit, m'a reținut să-și ceară iertare pentru sinceritatea poate malițioasă și desigur crudă, cu care spusese neted, ceiace a văzut și a simțit, în scurta și accidentală trecere prin țara inspectată de d. Georges Pioch — cu raportul publicat tocmai în acea vreme, într'o duzină de usturătoare articole din „Le Soir”.

Cuvintele sunaseră cu atât mai aspre, cu cât veneau de la un om neprevenit, un intelectual subțire, în camera unde săptămâni de-arândul, Rainer Maria Rilke, după ce-și sfârșea cotidian, revizuirea traducerii, ridica imnul lui de largă și dureroasă înțelegere a umanității, între scriitorii unei generații lacome de cunoașterea sufletului cu toate firidele lui umede și întunecate, și curioși de tot ce-ar veni, de ori unde, pentru a contribui la potolirea vrăjmașiei dintre oameni, prin iertătoare înțelegere reciprocă.

Acum, întrebările luau ton de muștrare.

Dacă toți ne ignoră, ce-am încercat pentru a face văzut, măcar bănuț, și de alții, mult-puținul care ni se pare atât de scump? Unde e scriitorul, adânc uman și în aceiași vreme, indiscutabil român, care să ne înfățișeze într'o carte, în două, în zece, accesibile lectorului de limbă europeană? Susțin că față de alții, de acasă, fama lui Panait Istrati, nu se explică decât prin exotism și printr'un eștin și superficial umanitarism. Avem scriitori mai buni, mai adânc omenești, mai artiști și mai români, în aceiași vreme. Dar cine-i poate citi? La ce servesc simplele afirmații, pe cuvânt? Au și Danezii și Suedezii, și Nor-

vegienii și Olandezii și Portughezii; dar volumele acelor se pot citi ori când, se găsesc în raftul librăriei, au intrat în universalitate, prin tălmăcirea lor în franțuzește, nemțește, englezește. Cărțile lor, pledează în aceiași vreme pentru poezivirile lor. A cunoaște înseamnă primul pas spre a iubi. Dar a cunoaște nu superficial, cu ochii unui drumeț întâmplător contrariat de incomfort și de obiceiurile de acasă răsturnate la fiecare pas — ci a cunoaște în esența sufletească, în ceiace e permanent uman și totuși caracteristic individual, unei colectivități omenești, închegate lent, în creuzotul veacurilor. Pomeneam de artele plastice: pictori, sculptori, care pot sta onorabil alături de tot ce face fala apusului. Unde sânt? Unde le sânt operele lor? Cine le poate vedea, ca să citească în ierogliful liniilor și în pasta culorilor, sufletul acestui popor pe care jur că mi-l iubesc atât de mult?

Și pe urmă naivitatea imprudentă de a invita drumeții să-ți cunoască civilizația ta, la tine acasă!

Dar pentru aceasta trebuie să-l pregătești. Și să fii pregătit. Să-l previi, pentru a-l învăța să descurce din confuzia unei adolescențe în criză de creștere, ceiace e parodie și improvizație inevitabilă, de ceiace se lămurește individual și durabil. Omul chiar dacă vine cu cele mai bune intenții, e de la primul pas indispus de tot ce-i lipsește: confort, disciplină, ordine, curățențe, ritm și precizie, virtuți ale civilizației, care au fost câștigate treptat, dar în care a crescut și i-au devenit indispensabile ca aerul pe care îl respiră. Și iată-l deodată aruncat într-o semibarbarie, unde totul e lăsat la capriciul hazardului, totul devine nesigur, provizoriu și improvizat. Te-ai năpustit asupra lui Georges Pioch, fiindcă a rostit exagerând desigur, multe adevăruri neplăcute. Dar cu ce drept te-ai îndoi cu certitudine de sinceritatea care le-a inspirat? Cine l-a ajutat să vadă și alteceva, și altfel, decât ceiace a văzut și cum a văzut?

Tot ce alcătuiește poate o sumă de însușiri încă în proces de formație, o pecete de originalitate, sâmburul a ceiace va fi aportul civilizației și culturale noastre încă „în devenire”, cum ar spune nemții, rămân ascunse călătorului străin, discreditate de contrastele superficiale, și ne creiază faimă de de flecari, lăudaroși și fudui, fălindu-se nejustificat cu virtuți imaginare, ca Bulgarii cu vasul lor de pomină, Averof, care astupa ca un dop strâmtoarea Bosforului.

De ce uităm că drumeții aceștia vin de acolo unde veacurile au creiat, pe vremea când noi ne ascundeam în peșterile munților de urgia hoardelor barbare, și alte veacuri au păstrat? Că fără voie, sânt îndemnați să facă meren o comparație, pentru noi defavorabilă, atâta vreme cât lipsurile și scăderile nu sunt explicate?

Vorbind, privirea confratelui meu intru scris, îmbrățișă îndrăgostit de la fereastra înaltă, grădina Luxemburgului de jos, cu Reginele Franței și ale Navarei împietrite, cu statuetele poezilor străjuind curba fiecărei alei, cu fântâna Mariei de Medicis, muzeul adăpostind gloriile plastice franceze din ultimele trei sferturi de veac: Manet, Monet, Renoir, Dogas, Daumier, Bodin, Bourdelle, și puzderia copiilor jucându-se gălăgioși, în decorul și atmosfera aceasta impregnate de mărturia secolelor, în jurul bazenului unde

vântul umfla pe apa încrețită, minusculele pânze albe ale corăbiilor de lemn.

Cei crescuți aci, trăiți aci, privilegiați moștenitori ai veacurilor care au capitalizat și tezurizat pentru dânsii nu pot pricepe decât anevoie penibila trudă a copiilor care n-au moștenit pe nimeni și nimic, decât pământul și cerul, pentru a urzi din elementele prime, sub permanenta amenințare a minutarului măsurând ceasurile cu neîndurată și indiferentă egalitate pentru toți, ceiace aiurea a fost pe îndelete agonisit.

Dibuirile noastre, și stângăciile noastre, și inegalitățile noastre și contrastele noastre, firesc să li se pară uneori inexplicabile, alte ori groțesti, câteodată năravuri incorigibile de parveniji și întotdeauna stigmatate de ireparabilă inferioritate. Tot astfel valeții stilați ai marchizilor cu strămoși în primele cruciate, priveau cu desgust stângăcea existență, a celui care cu toată miraculoasa existență, n'a încetat să rămână un aventuros condotiere, dintr-o familie obscură a Corsicei.

Poftim mosafiri, cu o ospitalitate care ne-a făcut faimă, dar după aceia rămânem neplăcut surprinși, când unii cu timidă bunăcuvință, alții cu nepoliticoasă francheță, rostesc adevăruri pămuitoare. N'avem un muzeu de pictură și sculptură, navem un ghid al țării și altul al Capitalei, zece cărți măcar de literatură traduse într-o limbă europeană, o societate înțeleptă gospodărită pentru a purta rapid străinul în peisagiul vast al țării unde să citească și peisagiul sufletesc al poporului; înjghebăm întotdeauna în ultimul moment și ocazional promenade improvizate care lasă impresia suspectă a decorurilor zugrăvite, înșirate în calea Caterinei cea mare de cneazul Potemkin întru convingerea unei Rusii de idilică fericire sau îi lăsăm să se conducă după capul și inspirația lor, care adeseori duc mosafirul străin, direct în closetul servitorilor să-l întâmpine virgulele degetelor pe pereți.

Există o filială românească a Pen-clubului; ignorăm altă manifestare decât 2—3 mese comune, și vagi delegații la întrunirile anuale, când reprezentanții adesea nici nu și-au bătut capul să se deplaseze.

Dar la ce pomelnicul acesta prea lung al lipsurilor, dacă nu poate sluji îndemn și chemare pentru câțiva confrăți scriitori, câțiva artiști plastici, gazetari și câțiva oameni de treabă, să înjghebeze laolaltă, cu sprijinul netărguit al oficialității, o tărășie pentru primirea și ghidarea intelectualilor streini, pentru apropierea statornică de dânsii, și pentru a ne găsi întotdeauna pregătiți, când ei ne caută și nu știu unde să ne găsească?

O asemenea înjghebare și-ar lua și sarcina să răspundă publicațiilor străine, când vor să aibă știri despre literatura și arta noastră și nu știu cui să se adreseze, și editorilor în căutare de o merituoasă traducere, și expozițiilor plastice internaționale, și societăților de conferințe, și atâtor anchete la care întotdeauna ne înfățișăm cu o pagină albă.

Mă încumet a crede că osteneala ar fi înzecit răsplătită. Dincolo de interesul egoist al breslei, pentru tot ce are frumos și scump această bună țară, pe care drumeții o zugrăvesc în tot atât de fantastice basme, cac străpăiile fabuloase pe unde au rătăcit cândva ostrile lui Alexandru cel mare, macedoneanul.

CEZAR PETRESCU

GREȘEA LA ADULȚILOR

FAZA socială, în care trăim acum, este în primul rând faza producției. Societatea modernă are o iuțeală de ritm și o complicație, cari nu mai pot fi susținute decât de o mare inteligență metodică de producție în toate sensurile. Societățile, cari nu se pot pune la nivelul modern de productivitate, își riscă viitorul. În ceea ce privește societatea românească, necesitatea producției e îndoită: pe deoparte, din cauza determinismului general al vieții moderne, pe de alta, fiindcă, după o pașieră îndelungată a Apusului, trebuie să intrăm în faza de naționalizare. Însă naționalizare fără producție proprie nu se poate concepe. Aceasta e deci semnificația epocii, în care intră societatea românească: producție și naționalizare. Dar pentru aceasta trebuie să se schimbe școala. Ca să nu mai avem reforme caracterizate prin imitația Apusului, trebuie ca școala să schimbe psihologia reformei, creiând oameni, cari să gândească și să producă prin metodele occidentului, dar în raport cu mediul local. Creiând oameni, cari să gândească și să producă cu adevărat. Atunci va începe pentru noi, în toate domeniile, o epocă de producție intensă și orientată. Cei ce au ajuns să înțeleagă aceste lucruri, trebuie deci să pună reforma școlii printre cele dintâi reforme, cari trebuie făcute. Așa au făcut alte popoare, după războiul european, pe când noi am pus reforma școlii în funcție de vicisitudinile politice de partid și, după aproape zece ani dela războiu, fizionomia de ansamblu a școlii noastre e aceeași, deși proiectele sunt multe. Dar a apărut un fenomen mai grav.

Viitorul unei societăți se vede în nouile raporturi economice ce se creiază și în aspectul vieții din școala, pe care o are. În privința aceasta, viața culturală din universitățile noastre, de la o vreme, e din ce în ce mai descurajatoare. Aceasta nu conține semne suficiente ca se prepara spiritele pentru un regim de producție culturală, care să stimuleze producția în toate sensurile. Acum vreo doi ani, când studenții se hotărâseră să meargă la sate și când se schița o perspectivă de muncă tehnică în universitățile noastre, s'a crezut că mântuirea a venit. Credința n'a fost însă întemeiată. Activitatea universitară mai mult biurocratică continuă, iar întoarcerea studenților spre viața politică se pare că înregistrează un nou acces. Lipsa de pregătire tehnică se accentuează, iar dezordinile, la cari uneori contribuie direct și profesorii, se țin lanț, schițând câteodată tablouri de paparude universitare. „Raporturile dintre profesori și studenți, în loc de a fi acelea ale unor colaboratori pentru atingerea unui ideal de cultură și progres, sunt de așa natură că unii studenți nu arată nici cel mai mic respect pentru profesorii lor, în toate ocaziile când vin în contact. Această lipsă de cuviință face dovada unui spirit anarhic și a unei totale lipse de educație, încât dă impresia că profesorii și studenții ar fi două tabere dușmane” — spune un memoriu al profesorilor universitari. Și în alt loc: „de multă vreme mersul universităților noastre este tulburat de o parte din studenți, cari prin agitații, greve și acte de brutalitate, cred că pot soluționa probleme de stat, ce nu intră în cadrul preo-

cupărilor universitare”. Aceasta înseamnă că în joc este însuș viitorul culturii române. Pentru noua viață socială de mâine, care va cere în primul rând tehnică și disciplină, cultura română nu va putea aduce serviciile necesare, dacă nu se schimbă lucrurile. Va apare mai mult această discordanță între starea socială și cultura, de care a vorbit gânditorul în totdeauna robust și emoționant, deși uneori cu o ușoară deviere de direcție, d. Zeletin. Prin urmare, problema se pune grav și patetic. Dacă am putea asemui cultura românească cu un fel de tainică ființă supranaturală, am avea dreptul să punem îngrijorări întrebarea: Quo Vadis?

Dar, în noianul de trepidări cotidiene și performanțe levantine, cari țes epica mărunță și opacă a vieții noastre publice, cine stă să-și pună asemenea întrebări, cari par tot așa de lipsite de sens cași întrebările metafizice? Avem, în schimb alarmări, iritări, acuze reciproce, lamentări, memorii și anchete biurocratice, car nu fac decât să mărească confuzia dovedind că sensibilitatea și amorul propriu au luat locul meditației și că nu pot sparge zidurile prezentului pentru a evada în perspectiva largă ce poate lămurii problema. Dar iată o excepție, aproape singura: atitudinea ponderată și încărcată de gândire, pe care o ia d. Rădulescu-Motru.

Intervenția s'a produs înainte de a se isca ultimele dezordini universitare, ceea ce mărește valoarea ei. Afirmatiile d-lui Rădulescu-Motru, care e azi profesorul cel mai respectat în lumea universitară, capătă gravitate în consecință. În loc de jeremiade și mustrări pripite, domniașca caută cauza lucrurilor și soluția în direcția acestei cauze: „Elevii preparați în particular, și chiar cei cari au urmat la liceele statului, au ajuns la facultate fără să aibă noțiunile elementare pentru a face cercetări. Din această cauză nu se mai pot face azi în România adevărate cursuri universitare”. Pricina anarhiei actuale e pentru că la noi n'a fost un învățământ, elementar și superior, cu caracter tehnic, ci a predominat învățământul pur teoretic, biurocratic. Dar și acest învățământ teoretic, predat în numeroasele școli secundare de după războiu, a fost și este mediocru, reducându-se cele mai adesea la un învățământ de vorbe, care prepară egal pentru indisciplinarea intelectuală și morală. De aceea trebuie să se înlocuiască școlile teoretice cu cele tehnice. Să se împuțineze foarte mult numărul liceelor, iar, în schimb, acelea, cari vor rămâne, să funcționeze în condiții excepționale. Atunci cea mai mare parte a tinerimii noastre se va îndrepta către institutele cu caracter tehnic, iar acea care va veni la universitate va fi mult mai bine pregătită.

Socotim că intervenția autorizată a d-lui Rădulescu-Motru e un motiv mai mult decât îndesulător pentru a ne sesiza de această problemă și a o studia, mai departe, sub auspiciile sugestiilor provocate de domniașca.

Teza d-lui Rădulescu-Motru este într-un totul adevărată. Credem însă că adevărul acesteia ar reeși mai colorat, dacă s'ar face cadrul necesar împrejurul ei. Pentru noi acest cadru va fi raportul între generația tinerilor și generația adulților.

Tinerețea se caracterizează mai ales prin două trăsături: prisos de energie și idealism. Aceasta din urmă, care poate lipsi adesea, nu e numai decât idealism moral, uneori poate fi chiar idealism imoral. Oricum, idealismul în general e mult mai puternic în tinerețe decât la altă vârstă. Inșă prisosul de energie e un fenomen mult mai cert decât idealismul, chiar în tinerețe. Aceasta are uneori atâta surplus de energie, încât, neștiind pe ce s'o cheltuiască, suferă, aici fiind poate cauza principală a răului care torturează tinerețea. Rezultă că tinerețea, prin însuș faptul că e un ferment, trebuie luată în considerare, trebuie să i se dea puțința să-și canalizeze energia, dacă vrem să nu avem surprize. Dar nu se poate spune că în societatea de azi tinerețea e multumitor cunoscută și valorificată. „Un jeune homme est une immense force inemployée, de partout contenue, jugulée par les hommes mûrs.. Il aspire à dominer, et il est dominé; toutes les places sont prises, toutes les tribunes occupées”. Mai mult: există o falsă apreciere și deferență față de tineri, ceea ce sfârșește prin prin a exaspera pe aceștia din urmă. Pe deoparte, o considerare pur platonice, festivă, protectoare și tolerantă. Pe de alta, un fel de înduioșare fără preț și egoistă pentru propria tinerețe trecută. Adulții își amintesc câteodată de tinerețe, regretă și prea fericesc pe cei ce sunt tineri, spre complexa nedumerire a acestora. Orice tinerețe pare fericită după ce a trecut. Iar bătrânii mai cred că suferințele tinereții sunt flori la areche, pentru că și motivele sunt puerile. Nu știu vorba lui Wildenbruch că durerile copiilor sunt dureri mari, deși sunt pentru lucruri mici. Și, pe urmă, într'un fel, tinerețea e prin ea însăși și un supliciu: „Il sent en lui sa jeunesse comme un mal, ce mal du siècle qui est, au vrai, le mal de tous les siècles depuis qu'il existe des jeunes hommes et qui souffrent. Non, ce n'est pas un âge „charmant”. Donnons un sens grave peut-être tragique, au vieux proverbe: „Il faut que jeunesse se passe”. Il faut guérir de sa jeunesse; il faut traverser sans péril ce dangereux passage”.

În societatea de odinioară, armonia, măcar exterioară, între generații se obținea prin subordnarea tradițională a tinerilor față de înaintași. Pentru că societatea atunci era organizată pe baza principiului bătrâneții, dacă se poate vorbi de un astfel de principiu. Toată cultura practică era pătrunsă de acest principiu. Și nu fără un fel de dreptate. Ritmul vieții sociale era quasi-etnografic, ceea ce făcea să suporte fără riscuri vitale aplicarea principiului bătrâneții. Pe de altă parte, încă nu apăruse progresul școlii și al metodei, care azi poate da tinerilor o pregătire, ce înainte era apanagiul unei vârste mai înaintate, presupunând că venea și atunci. De aceea odinioară, în măsură mult mai mare decât e azi, tinerețea era pusă întâiu la o lungă carantină, ca să se domolească, și la o atentă observație, ca să se burghezizeze. Am zice, întrebându-l un termen barbar, că tinerețea trebuia întâiu să se fezandez pentru a deveni asimilabilă din punct de vedere social. Tânărul trebuia să întrebuițeze prisosul de energie, pe care-l avea, în cea mai eroică și mai dramatică dintre acțiuni: în înăbușirea propriei sale energii. Afară dacă nu avea prilejul, excepțional, să facă artă sau fapte războinice. Oricum, mecanismul social tradițional, suveran ca un al doilea determinism

cosmic, nu îngăduia ca omul să fie considerat element social, decât după ce era la adăpost de elanurile tinereții. Tinerețea, chiar dacă era iubită, în practică era considerată ca un defect moral în sine. De atunci a rămas și azi judecata despre un tânăr talentat, pregătit, că „e bun, dar e prea.. tânăr”.

Totuși astăzi lucrurile, în ansamblul lor, au început să se schimbe. Și încă de multă vreme: dela apariția principiului individualismului. Acest principiu a despărțit, sau a ajutat să se despartă, marile unități politice în națiuni: comunitățile religioase, în religii particulare și secte, societatea, în clase și curente. Principiul în chestiune a pus sexele unul în fața altuia și tot el duce în cele din urmă, la războiul vârstelor. Toate fricțiunile, cari înainte erau latente, el le-a dat pe față. Societatea modernă a devenit un hățis de antinomii, individualismul fiind cauza principală a contradicțiilor vieții morale moderne. Așa dar anumite zăgazuri s'au ridicat sau tind să se ridice. Dar aceasta pune brusc problema tinereții. Energia, care înainte era înăbușită, acum caută să se manifeste cu toată ingenuitatea. Aceasta libertate e așa de nouă încât tânărul, când apare întâiu în viața publică, e perplex de el însuș. Se uită împrejur să vadă o țintă și, de îndată ce a văzut una, o pornește copoște într-acolo, îmbătat de propria sa mișcare. Azi tânărul nu mai poate fi împiedicat să reacționeze. „Le „place aux jeunes!” retentit partout. ... Rien de si difficile, aujourd'hui, que d'exister au delà de la cinquantaine”.

Aceasta înseamnă că niciodată ca azi nu trebuie să dăm mai mare atenție tinereții. În locul socializării tardive și pasive de odinioară, trebuie o socializare din vreme și activă. Altfel, tinerețea, chiar cu cele mai bune intenții, e în stare să dinamizeze atât de mult societatea, încât materialul social să nu mai reziste. Cu atât mai bine dacă, prin întrebuițarea activă a energiilor tinere, se va putea face să câștige, ca niciodată, societatea însăși. Înainte de aceasta, însă, trebuie să ne gândim că tinerețea nu-i făcută să stea degeaba, nici să nu se intereseze de viața societății și că, în momentul istoric actual, când libertatea e zeița cea mai adulată, pe drept sau fără, trebuie să dăm tinereții o pregătire morală și intelectuală din vreme, pentru că energia ei să nu se plazeze în direcții nefaste. Dacă azi nu mai putem opri tinerețea să acționeze, în schimb, prin educație, îi putem crea noi anume motive de ocupație, cel puțin până la un punct. În felul acesta ea va fi mulțumită și va câștiga și societatea, care se va înobila primindu-i prinosul. Aceasta e cea mai bună pedagogie socială a tinereții. Tinerii cărora nu li s'a creat, sau n'au fost ajutați la timp să-și creeze, motive înalte și convergente de ocupație, devin un punct neliniștitor de întrebare pentru societate. Se pare că filozofia politică modernă nu a ajuns să-și pună problema tinereții sub acest raport. Tinerețea nu mai e azi un simplu subiect de lucrări pedagogice ori un pretext de eseuri literare, ci o pregnantă problemă socială. E firesc ca odinioară această problemă să nu fi existat. Dar azi când neglijarea tinereții, nu mai vorbim de nedreptățire, e nu numai un păcat pentru ceea ce s'ar putea scoate din ea în folosul vieții generale, dar o primejdie fiindcă nu știi ce poate produce o energie lăsată la voia întâmplării, această pro-

blēmă se pune cu acuitate. Din nefericire, problema, fiind prea nouă, nu se înțeleg nici măcar datele ei, iar adulții continuă nu numai să nu înțeleagă tinerețea, dar să o comprime, chiar să o nedreptățescă, în favoarea lor, oricând pot. Un exemplu — și va fi deajuns.

Zilele din urmă, corpul didactic dela noi, prezentându-și doleanțele în ceea ce privește armonizarea salariilor, a declarat că „face jertfa” de a renunța la mărirea salariilor ajutorilor de învățători, învățătorilor și profesorilor provizorii, insistând însă asupra mării salariilor învățătorilor și profesorilor definitivii! Dar câți învățători și profesori provizorii au luat parte la hotărârea „jertfei” de mai sus? De ajutorii de învățători nici nu mai vorbim. Și acum să se observe: învățătorii și profesorii provizorii, cari, să se noteze, sunt toți *titulari*, sunt cei ce trebuie mai mult ajutați, ei neavând încă o gospodărie întemeiată. Iar ajutorii de învățători sunt biete epave sociale, cari încearcă să apuce colacul de salvare. Și tocmai cu aceștia se face jertfa! E ca și când ministrul ar spune că face sacrificiul de a renunța ca cerșetorul să fie îmbrăcat. Iar acest canibalism între generații se întâmplă la oameni de școală, mai idealști prin forța lucrurilor: ce va fi fiind la ceilalți cetățeni? Și pe ce-și întemeiază adulții acest exces de privilegiu? „La vie nous mûrira, dit-on. Hélas! Sainte-Beuve a raison d'écrire qu'on durcit à certaines places, qu'on pourrit à d'autres, mais qu'on ne mûrit pas”. E exagerat, desigur, mai ales când e vorba de talente și genii, cari-s „la jeunesse plus forte que le temps, la jeunesse immarcescible”, dar e ceva adevărat — și mult. Tinerii nu se poate să nu înțeleagă aceasta. Cu principiul libertății, august azi, tinerii n'ar admite să fie ținuți pasivi, necum nedreptățiți, chiar de oamenii superiori lor. Cu atât mai mult de adulți anchilozați.

Aceste raporturi între tineri și adulți nu sunt ceva specific societății românești. La noi, însă, ele se agravează prin împrejurări speciale.

Aiurea, cel puțin, se dă de timpuriu o pregătire intelectuală și morală, pe care tinerii, în epoca ecloziunii energiei lor, o găsesc ca un îndreptar lăuntric. Pe urmă, societatea în care se vor găsi, are o stabilitate și un prestigiu consacrat, iar cenzura opiniei publice e destul de puternică pentru a intimida pornirile nereflectate. Acolo ieșirea din făgaș nu e așa de ușoară și ea se întâmplă mai mult în domeniul teoretic, artistic și literar, care nu angajează direct societatea. Pentru a înfrunta societatea, acolo, trebuie să te simți un erou. Insfârșit, aiurea sunt mari tradiții de muncă culturală și științifică, institute, societăți, laboratorii, iar, pe de altă parte, niari idealuri morale și vitale: toate acestea captează energia tânărului, îi dau diversțiuni utile, el are frenezia cheltuirii energiei, continuând, în acelaș timp, să-și desvolte ființa interioară, trăind oarecum într-o societate ideală până când sosește vremea să se încopceze, activ și cu toată pregătirea necesară, în societatea reală. Dar noi ce pregătire, intelectuală și morală, am dat tinerilor, încă de pe vremea când erau mai mult copii? După aceea, ce diversțiuni utile și ce idealuri am pus în fața energiei lor când aceasta a ajuns la apogeu? Iar aceste lucruri erau cu atât mai necesare cu cât societatea românească, fără stabilitate și prestigiu suficient, nu poate să cenzureze dela sine manifestarea energiei unui tânăr.

De aceea un tânăr la noi rareori caută să-și plăseze energia în domeniul nevinovat al ocupațiilor teoretice și artistice. El poate să se amestece direct în viața publică, ceea ce, în alte părți, e înfinit mai greu.

Dar să răspundem la întrebările de mai sus.

Pregătirea intelectuală și morală din vremea a tinerilor noștri? Aceasta ar trebui să se facă în liceu, fiindcă acesta e locul cel mai însemnat unde se formează disciplina intelectuală și morală a tânărului, nu universitatea. De aceea d. Rădulescu-Motru atrăgea cu drept cuvânt atenția asupra liceului. Dar în liceul nostru, pe lângă un program nepotrivit, e o metodă pur teoretică de a lucra. Și nici măcar acest învățământ teoretic nu se face, în general, în spiritul școlii active cum cere știința nouă a educației; ci pasiv. Făcându-se pasiv, aceasta înseamnă sau că se ajunge la mortificarea personalității copilului sau că energia lui de fond nu e de loc angajată. În cazul din urmă — care e mult mai frecvent decât s'ar crede — energia, care a rămas în faza de incubare, izbucnește anarhic la universitate. Instinctele adânci n'au putut fi reperate și prelucrate de un învățământ pasiv. Tânărul vine la universitate incult, chiar când are cunoștințe, fiindcă mobilarea geografică a minții cu cunoștințe nu înseamnă cultură. Tânărul acesta nu are dezvoltate nici aptitudini intelectuale de cercetare și creație personală, nici nu și-a prelucrat instinctele. Mai mult: el nu are, cele mai adesea, nici cunoștințele necesare. Fiindcă liceele de după războiu funcționează în chip mediocru, rău înzestrate și cu profesori, cari de atâtea ori sunt ei înșiși slab pregătiți, iar alteori, nu pot munci cu entuziasm fiindcă sunt terorizați de mizeria economică. Adesea munca lor, supraîncărcați de ore, e o simplă activitate de surexcitare nervoasă. Autoritățile superioare au crezut că îndalță toate aceste rele, reformând examenul de bacaloriat. E o simplă cruzime puerilă, e ca și când ai pune jobenul pe capul unui plugar.

Afară de slaba formație morală, la care duce o îndoelnică formație intelectuală, tinerii noștri mai aveau să sufere, chiar de când erau copii, sugestiile exercitate de morala de după războiu, care, la noi, e mai delăsată decât în alte părți, din cauza substratului pe care s'a altoit. Cei lipșiți de simț psihologic au spus că oamenii, după războiu, vor fi mai buni. S'au înșelat. Apoi au spus: nu noi, ci copiii noștri vor fi mai buni. Dar acum vedem că copiii noștri vor fi mai răi și de cât noi. Și nici nu s'ar putea să fie altfel. Fiindcă pentru adulți, relaxarea morală de azi apare ca relativă, căci o compară cu ceea ce își aduc aminte că era normal. Pentru copii, cari s'au născut în starea de azi, elasticitatea morală le apare, ca ceva absolut, fiindcă n'au cu ce o compara. În acest sens, copiii sunt ca țărani, cari vorbesc de „protecție” ca despre o lege tot așa de legitimă și fatală, cași legile naturii fizice. Tinerii de altă dată „parlaient de l'éternel écoulement des choses, mais sans y croire: ils n'imaginèrent pas que la civilisation pût finir ni qu'ils ne dussent nous léguer le fruit de leur travail. Mais pour nos jeunes gens, nés sous le signe de l'avion chargé de bombes, voués à l'asphixie, il n'y a pas de postérité. Rien n'existe à leurs yeux que la minute présente; et par tous les moyens ils en tirent profit. . .” Iar la această morală e

clipei imediate se adaugă o nouă alterare: preocuparea excesiv politică. Azi se face politică mai mult decât oricând căci categoria politică năvălește în cugetul omului, iar oamenii vor să profite din politică. Strigătul „politique d'abord” s'a auzit după războiu și a venit dintr'o societate cu tradiții strălucite. Dar crescând într'un astfel de mediu, e firesc ca tinerii noștri să se grăbească să se amestece în domeniul politic, cu atât mai mult, cu cât lipsa unui fond intelectual și moral respectabil nu le dă întreaga conștiință de răspundere a unui astfel de gest.

Dar iată-i pe tinerii ajunși la universitate. Și în mare număr. Avem în adevăr 25000 de studenți. E mult. Dar e și mai mult dacă se socotește că majoritatea acestora sunt la o singură universitate și că însăși universitatea din Paris nu avea în anul 1924—1925 decât 22000 de studenți. Nu s'a băgat de seamă că o cauză a crizei universitare e în însăși acest număr așa de respectabil, chiar dacă se face abstracție de nepregătirea, cu care tinerii vin din școlile secundare, de lipsa cenzurii exercitată de societate ori de faptul că nu se găsește măcar într'un oraș cu viață complexă și impresionantă, cum e la marile universități din Apus, unde tineretul e oarecum dizolvat în viața culturală și variată a marelui centru. Dar s'a gândit cineva ce înseamnă o masă de atâtea mii de oameni tineri, palpitând de energie, chiar dacă se scad studenții de formă și studenții ambulanti? Mai ales că studentul e un fel de lighioană, căruia i se permite mai mult decât unui amărît de cetățean oarecare și mai ales dacă se ia în considerare că studentul nici nu are un regim prea regulat de viață: frecvența e destul de elastică, examenele se iau cu cafele negre, iar restul timpului îl umple cu tinerețe.

Se va zice, în schimb, că universitatea e organizată în așa fel ca să ofere compensații la toate aceste neajunsuri. Să vedem

Întâia deziluzie, pe care o au studenții când vin la universitate e că, afară de câteva excepții, profesorii nu sunt semizeii, pe cari și-i închipuiau. Nu rareori gândul li se duce înapoi la câte unul dintre profesorii de liceu, pe care n'au știut să-l prețuiască la timp. E adevărat că deocamdată studenții nu știu nimic din capitolul recrutării și pregătirii unora din noii lor dascăli. Dar au o intuiție și aceasta îi costă mult, fiindcă elevii și tinerii prețuiesc mai mult profesorul decât știința sau morala, pe care o predă. Ei se găseșc în faza de imitație idealistă, cum spun pedagogii, și de multe ori imită idealul de dragul profesorului.

Și totuș nu aceasta e cea mai mare deziluzie, pe care o au. La urma urmei, înțeleg că de vină a fost și romantismul lor, care creia semizeii. Cu vremea înțeleg chiar că unii oameni cu aparență medioeră pot fi totuș adevărați oameni de știință. Alțeva îi afectează mai adânc: e știut că primele timpuri de studenție sunt o adevărată panică spirituală, după cum studentul e de sensibil. Dezorientarea și criza lăuntrică sunt aproape complete. Căci la universitate nu găsește nici un fel de primire, nu zicem intimă fiindcă ar fi prea mult, dar măcar introductivă și coerentă. Nimeni nu-i explică mecanismul noii vieți, în care a intrat, profesorul vorbește la fel pentru studenții din toți anii, nimeni nu-l introduce la studiile, pe cari vrea să le facă. În min-

tea sa e în adevărat vertigiu. Spectacolul universitar îi apare ca un cinematograf abstract, a-iuristic și mohorit, ca o succesiune bizară de conferințe, făcute de oameni din altă lume, la isprăvirea cărora el trebuie să dea examene, cari i se arată, deocamdată, inchizitoriale. Și atunci studentul, dacă e suflet del-cat și cu simțul răspunderii vieții lui, se simte singur și nedumerit grozav de singur. Unde sunt coerența și comunitatea sufletească din liceu, cari i se par așa de scumpe acum?

Dar studentul nostru nu e decât la începutul mizeriilor sale sufletești. Incet, incet i se infiripează credința că universitatea nu e ceea ce s'ar chema un organism spiritual. Că elementele, din cari se compune, își urmează fiecare planul său de viață, fără să fuzioneze într'o mare ființă vioaie și impresionantă.

Mai întâiu, tot profesorii. Nu numai că nu există, decât excepțional, apropiere sufletească între profesori și studenți, înțâia condiție pe care o cere un adevărat învățământ, dar chiar profesorii între ei nu se integrează într'un ritm de colaborare. Față de studenți, cele mai adesea sunt distanți, distrați, aferați, fără interes educativ. Profesorul nu e un tovarăș august pentru străduința intelectuală și morală a studentului. Nici chiar pentru marile probleme dela ordinea zilei nu află nimic, în linie generală, dela profesorul său, cași când universitatea ar trăi în timpul faraonilor sau ar fi în afară de timp.

Pe urmă studenții, ei în de ei. Nu există o adevărată viață studențească, cum există o comunitate de viață între elevii celorlalte școli. Studenții nu se cunosc, nu se prețuiesc just, nu fac un corp, n'au tot timpul o pașionantă viață laolaltă. Din cauza aceasta, întovărășirile se fac aproape la întâmplare. Studenții gălăgioși, fără nuanțe sufletești, cuceresc scena, fac societăți, aleg comitete, săvârșesc violențe. Rare ori, deși se întâmplă și acest caz, studenții de mare merit lăuntric, cerebralii și sufletele nuanțate, se amestecă în aceste formații studențești, pe cari le cunoaște lumea din afară de universitate. Studenții cu delicatețe adâncă petrec anii de universitate contemplând deoparte, cu un fel de vagă suferință lăuntrică, lar ambițioși, cari au și unele aptitudini intelectuale, cari vor să ajungă cu orice preț, aceia cari au prins firul Ariadnei, îi vezi strănși egoist asupra lor. Înșile în biblioteci ori în vecinătatea profesorilor, grăbindu-se pe stradă ca un fur cu prada sa, voluntar singurateci, siguri de ei înșiși, refuzând servicii colegilor, pasionați să ajungă odată în locul profesorilor. Astfel se produce vițul cel mai adânc al vieții noastre studențești: spargerea comunității de viață, separarea elementelor distinse de celelalte elemente, ceea ce face ca viața studențească, câtă e, să aibă nu numai un caracter intermitent, dar și lipsit de toată noblețea, pe care i-ar impune-o colaborarea intensă a firilor alese. Înșă cel mai mare rău e că, nefiind o viață studențească lăuntrică bogată și continuă, energia tinerilor universitari nu găsește un motiv propriu și nevinovat de desfășurare și exploadează, fără prea mult discernământ, în afară, în domeniul public sau în acțiuni fără semnificație.

Dar faptul că, în ansamblu, universitatea nu e în adevăr un organism spiritual zelos de munca și misiunea sa, se vede mai ales din alte două fapte. Universitatea are în general aerul că nu

se interesează de ce înțeleg studenții din știința, care li se predă, dacă o asimilează, dacă sunt în stare s'o creieze și ei, să facă cercetări proprii. De aceea munca de laborator și de seminar e pe planul al doilea, când există, în loc să fie cel mai important soiul de muncă din universitate. Chiar profesorii nu se emoționează când un student judecă mediocru, dar o fac când acesta vădește că nu și-a apropiat oarecare erudiție. Studentului nu i se cere ceea ce *poate*, ci ceea ce *știe*: cărți sau chiar rezumate de cărți, titluri, table de materie. . . Erudiția și numărul limbilor, în cari poate bucheri, trec îndeobște înaintea creației personale, a dexterității de cercetare, a invenției de idei, a stilului. Nu există, prin urmare, în universitate, ori nu există în măsura trebuitoare, dispozitive și cerințe, cari să soarbă energia adâncă a studentului, ambiția de a crea personal, ceea ce nu numai că domesticește studentul din punct de vedere social, dar promovează și știința. Dar iată și al doilea fapt: orice organism vital și avântat, are o devoțiune instinctivă față de posteritatea sa. Din acest punct de vedere, problema principală a universității ar trebui să fie recrutarea elitelor intelectuale, formarea, cu o atenție aproape religioasă, a cadrelor de mâine și a creiatorilor în toate domeniile. Tânărul ales dotat trebuie nu numai ajutat, dar căutat cu înfrigurare și captat, profesorii trăind oarecum propria lui epocă, și în chip dezinteresat. Se întâmplă acest lucru în universitățile noastre? Da, dar numai câteodată. Și atunci profesorul capătă o originalitate morală aproape istorică. De obicei se lasă lucrurile în voia lor, studentul trebuie să aibă grijă să se impună singur — ceea ce nu presupune numai talent, ci și o anumite politică a vieții — iar, când i se dă atenție, e mai mult pentru erudiția însoțită de rafinamentul, cu care știe să măgulească ori și cu gândul nemărturisit de a face bisericuță personală.

Iată de ce sunt unii adulți, cari mărturisesc că, atunci când trec pe lângă universitatea unde au învățat, sau n'au nici o amintire vitoare sau li se pare că trec pe lângă o ghețarie. Și e mult dacă această impresie exagerată își găsește un cât de slab punct inițial motivat.

Dar seria factorilor negativi, printre cari e dat să evolueze energia tineretului nostru, încă nu s'a încheiat, rebuie să se adauge alții ca: mizeria economică — și se știe că foamea e rău sfătuitor; vexarea simțămintelor naționale, după ce ani de-arândul nu i s'a spus nimic despre ce trebuie să creadă în acest domeniu; felul, ori toleranță, aproape lingușitor, ori ișos și, la urmă, vulgar și jandarmeresc, al autorităților noastre de a trata cu studenții; lipsa unor mari idei diriguitoare în cultura noastră, dela acele referitoare la viață în general până la cele privitoare la viața noastră socială, în sensul cărora studentul să-și angajeze energia; în sfârșit amestecul, cel puțin indirect, al unora din politicianii noștri, cari exploatează energia tânără pentru scopuri de interes sau vanitate politică.

Acestea-s efemeridele drumului, pe care trebuie să-l străbată un tânăr la noi, de când e copil și până în pragul bărbăției, care vine la urmă, firese, cu blazare timpurie și oportunism pasiv. Dar până o ajunge aici, cel puțin tânărul se răzbuună zburdând, cu riscul de a intra în ogradă altora.

În loc de a gândi că tinerimea în general, ori când și ori unde, e nemulțumită, căci de aceea e tinerime, și mai ales azi, în vremea libertății, care ispitește și pe oamenii cei mai înțelepți s'o ia oblu peste câmpuri; în loc de a gândi, după aceea, că epoca de după războiu impunea o atenție specială pentru educația morală; că la noi nici nu e o societate disciplinată și cu mari tradiții de cultură ca în Apus — noi am lăsat școala să funcționeze în virtutea inerției, abia după șase ani dela războiu venind cu reforma învățământului primar, cel mai puțin interesat la formarea spiritului public și a tinerimii, Liceul, cu slaba lui funcționare intelectuală și morală, a rămas acelaș, iar când tânărul ajungea la universitate, era considerat om complet. Nimeni nu se mai îngrijea de el, liber fiind să ia orice atitudine. În loc să i se continue procesul de formare a personalității, veneau vexările și lipsurile de tot soiul. În loc să i se dea puțința de a-și canaliza energia, ajunsă la paroxismul freneziei ei, universitatea nu constituia pentru el o mare ființă spirituală angajantă, nu-i creia îndeajuns aplicații sau diversuni utile, pentru energia lui, prin munca creitoare institutelor universitare; profesorii nu erau alături de el, trăind drama lui; cultura românească nu-i servea idealuri clare și impresionante, pentru a-și disciplina prin ele propria sa energie nesățioasă. . . În tot acest timp, nemulțumirile, dezorientarea și energia neîntrebuințată a tinerilor creșteau infundat ca apa la stăvilarul morii. E de mirare atunci că, în cele din urmă, au început să reacționeze oarecum anarhic, mai mult cu instinctele, mai mult la voia întâmplării? De mirare ar fi dacă s'ar fi întâmplat altfel. Noi am făcut cu energia tinerimii ca și cu explozibilele ce ne-au rămas dela războiu — am așteptat să se descompună și să explodeze singure.

Prin urmare, pentru noi problema e simplă. Tineretea se caracterizează mai ales printr'un prisos de energie; adulții însă vexează această energie și, în orice caz, nu știu să-i creieze îndeajuns direcții proprii de canalizare fecundă — iar, la noi, această atitudine generală a adulților se înrăutățește prin împrejurări locale. Criza universitară actuală ne apare deci ca un aspect oțerit, particular, al raportului dintre generația tinerilor și adulților.

Cine poartă vina, după toate acestea, se vede ușor. Desigur, de quasibalcanismul nostru sufletec nu e străină nici tinerimea. Însă acesta e un factor comun la toți. Atunci s'ar putea acuza tinerimea că are prea multă energie de împrăștiat? Dar energia nu e un defect. De vină sunt cei cari n'au știut cum să trateze din timp această energie, adică noi, adulții, cari am creiat sau tolerat împrejurările speciale de mai sus. În linie generală, cum sunt adulții, așa sunt copiii; cum sunt profesorii, așa sunt elevii. Privind conduita tinerimii de azi — și nu ignorăm câți tineri, despre cari nu se vorbește, sunt încă de o rară cuminenție — nu avem oare și sentimentul, pe care-l avea Pozdnisev când, tolerând anume împrejurări, avu impresia că a întins o cursă soției sale? Degeaba tipăm deci. E greșeala noastră. Greșeala adulților.

Desigur, dacă încerci să faci filozofie metafizică, nu e nimeni vinovat și răspunzător. Dar nu

cu această filozofie se tratează chestiunile practice. Răspunderea cade asupra aceluia, care are cea mai mare putere de înțelegere și cea mai mare puțință de a lua măsuri. În cazul de față, asupra adulților. A recunoaște greșeala, înseamnă

că avem sentimentul puterii noastre de înțelegere și de acțiune.

Concluzia? Mai întâiu, să ne calmăm. După aceea, să gândim problema cinstit și complect. Iar, la urmă, să binevoim să — facem.

VASILE BANCILA

CRONICA LITERARA

EMINESCU SPIRIT DISTRUCTIV ȘI DE NEGAȚIE

CINE citește conferința d-lui C. Banu: „Influența războiului (din 77) asupra stării culturale”, o crede înregistrată de stenograf. Noi, cari am ascultat-o citită de însuș conferențiar, avem însă aceeaș părere, care duce pe laic la constatarea de mai sus. Frază cu cadențe, repetițiile în suire, grupările simplificate ale materialului, extragerea dintr-o întreagă purtare a unei singure atitudini, pe care spiritul polemic o pândeste din tufiș, alături de altele și altele, sunt tot atâtea însușiri ale vorbei vorbite. D. C. Banu e mai-cuseamă orator.

„Pe câmpul de luptă pentru întâia oară, după atâta amar de vreme, conducători și conduși, pătură superpusă și popor, orășeni și țărani se simțiră umăr la umăr, suflet lângă suflet, contopiți într-o singură conștiință națională. Contopire plină de mari, de îndepărtate, de incalculabile urmări! Cei de sus începură a înțelege mai drept și mai adânc pe cei de jos, tovarăși de glorie, dar și de suferință — cei de jos prinseră a pătrunde mai bine sufletul celorlalți — bieții oameni ca și dâșii, deopotrivă în fața durerii și a morții” (Universitatea liberă: Războiul neatârării, pag. 241).

Te trezești citind tare și ridicul mână, într-o mișcare fără voce de cuvântător înaintea mulțimii. Oriunde te oprești dai însă de pasagii asemănătoare.

„Junimismul, prin pâna lui Maiorescu, încercase dinainte de războiu această critică distructivă. Eminescu o reia cu tot marelui talent, cu toată impetuozitatea unui suflet liric, cu tot arsenalul argumentelor lui culese dintr'un trecut, pe care îl adâncise. Râsul plin de cruzime al lui Caragiale adaogă acestui material de războiu, și așa destul de impunător, teribila armă a ridiculului, pe când refugiul atâtor talente în lumea idealistă a vremilor de altădată oferă inimilor simțitoare o dulce consolare de relele și urâciunile prezentului” (pag. 230).

E ciudat însă că de două ori în conferința sa, când d. C. Banu simte nevoia să citeze versuri, aceste versuri sunt, odată:

Atunci lumea 'n căpătână se 'nvârtea ca o morișcă

De simțeam, ca Galilei, că comedia se mișcă; iar mai apoi:

Și de-aceea spusa voastră era sfântă și frumoasă,

Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă.

Adică toamai ale aceluși Eminescu, reprezentant

și creator de critică distructivă. Recunosc însă că-i era greu să citeze ceva fic și pe departe asemănător, din talentele cu lumea idealizată a altor vremuri, mângâere a inimilor simțitoare.

Și în altă parte:”

„Sub influența junimismului, a lui Eminescu și a lui Caragiale se formează astfel o atmosferă care, din fericire, nu trec dincolo de bariera orașelor, atmosferă încărcată de decepțiuni și de reacțiune, priincioasă caracterelor slabe, eleganțelor sterpe, spiritelor deprinse cu invectiva pătimașă ori cu zeflemeaua ieftină.

„Astfel, în acest timp, unui neam d'abia ieșit, prin jertfe de tot felul, din viforul vremilor; unui neam, care, și prin conducători și prin conduși, dase dovada însușirilor lui sufletești; unui neam în plină ascensiune, mândru de trecutul lui, încrezător în viitorul lui; unui neam, i se sfârșit, în care seva vieții urca exuberantă, i se înfățișa ca hrană spirituală *negușune* sub toate formele ei, dela desnădejdea nimicitoare a lui Eminescu până la râsul dizolvant al lui Caragiale” (pag. 236).

Ce accente de tribună! Ce avânt retoric! Dar numai retoric.

Fără să cred că am un drept de apărare, îmi voi lua voia câtorva cuvinte. Mi-e cu atât mai ușor cu cât știu că nu mă pot deosebi în păreri în această chestiune, de d. C. Banu, pentru că nu mă deosebesc de mai toți oamenii noștri de cultură. Eu voi jertfi însă mai puțin clipei, iar, cât privește meșteșugul rotunjitor de colțuri al vorbitului, îmi arăt dela început întreaga și eroica nepricepere.

Întâiu, pentru fixare de cadru, ceva despre volum. El aduce strânse în mănunchiu conferințele cu care Universitatea Liberă de sub președinția d-nei Sabina Cantacuzino a început anul comemorării. Se împlinesc cincizeci de ani dela războiul pentru neatârare.

E caracteristic poate că acest ciclu de istorie s'a făcut fără istorici, D. Alex. Lapedatu l-a deschis numai, cu Antecedentele istorice ale Independenței române. La porțile marelui fapt s'a dat însă la o parte. Au urmat d-nii Vintilă Brătianu cu Situația Internă în care se desfășoară războiul neatârării, Ion I. C. Brătianu despre România și chestiunea Orientului, generalul R. Rosețti cu Armata română în războiul din 1877—78, I. G. Duca despre Consecințele războiului și dezvoltarea internă în urma lui și apoi, în cele trei conferințe, care apar numai ca o întregire, Ion I. Nistor despre Consecințele războiului pentru neatârare asupra Românilor din Bucovina și

Basarabia, Sextil Pușcariu despre Răsunetul răboiului pentru Independență în Ardeal și, la sfârșit, Constantin Banu cu subiectul arătat.

Tinerea departe a istoricilor, sau întrebuințarea lor în roluri mici, ca în teatrele cu tradiție unde subreta care n'are decât două cuvinte de spus și două, trei cerculețe scrobite pe poale de mișcat într-o reverență, e adesea o stea, n'a păvubit întreprinderii. Spun aceasta nu numai cumpănind ceea ce a rezultat, atât de sigur, de documentat de bogat în sugestii și mai ales de viu încât nu văd cum ar fi putut să iasă mai bine, deși știu că ar fi ieșit altfel, din mâna unor specialiști. Dar o spun și pentru că sunt de părere că despre vremurile foarte noi, la o comemorare a lor sunt mai de preț faptele neprelucrate și revărsarea arhivelor de familie, care numai atunci se pot hotărî să tragă în iături zăvoarele discreției. Istoria se zbârlește și-și întoarce fața. Viața trece pe lângă spaima ei sacră, râzând și risipi-toare. Și viața, nu istoria, are dreptate.

Ce pildă mai bună decât reflexiile, considerațiile și amintirile cu acest prilej, ale d-lui Ion I. C. Brătianu? Câte lucruri neștiute au putut să iasă la iveală, câte portrete cu trăsături de nimeni altul păstrate, câte fapte numai cu doi martori, din cari unul nu mai e! Personalitatea conferențierului a fost deodată atât de covârșitoare, desfăcându-se treptat din materialul pe care îl aducea, încât părea într'adevăr singurul protagonist. Toată inițiativa amenința să rămână numai ca o încădrare. Singurătatea pe care i-o știam se făcea perspectivă. Ii dădeam dreptate. Într-o vreme de amestec al valorilor și de dărâmare a ierarhiei, întruparea aceasta a principiului strategic, de rupere a contactului cu inamicul tocmai pentru păstrarea libertății mișcărilor, se arăta în toată măreția ei. Inamicul e mulțimea uluită și uluitoare. Ce dar al împărțirii în doi! Și ce propoziție, care nu e din cărțile pe care le citim noi, șovăe și se sfărâmă, lăsând însă în cele din urmă, ca dintr'un tipar nedesăvârșit de lut, să iasă gândul! Propoziție veche, care miroase a lectură de cronicari și de istorici francezi, pentru tehnica neologică, și a vorbă de toate zilele, lângă vatră, a unor moșneni podgoreni de Muscel, pentru familiaritatea descusută. Ne simțeam și noi în sală, înaintea ei, departe și ai altei generații. Căpitanul acesta de oameni izbutea să rupă legătura cu inamicul, chiar atunci, când se destăinuia.

Între acești scotocitori de potriveli politice, de încurcături financiare sau de entusiasme anonime, d. Constantin Banu trece ca un crainic al culturii. E o haină care-i șade bine. Dar a venit cu toate acestea vremea să spun cele câteva cuvinte făgăduite.

Dacă era vorba să se cerceteze starea culturală de după răboiul neatârării, și mai ales în latura ei artistică, trei personalități umpleau pragul. Ele se chiamă Maiorescu, Eminescu și Caragiale. D. Banu, firește, nu uită să le amintească. Nu se putea altminteri. Toată cultura înaltă, câtă s'a făurit în cele trei decenții care se pot pune în legătură cu răboiul, se datorește lor. Ceilalți, scriitori sau gânditori, sunt sau în atârare de atâtea ori de vasalitate față de acești trei sau, când n'au cu ei nimic, fără înrăurire proprie. Alecsandri era o mărire a trecutului, popular și anaeronic, iar Coșbuc... Coșbuc nu poate fi pus în cumpănă cu Eminescu și

Caragiale, decât de cei cari nu-l iubesc. El nu e o reacție, ci un fluier de idilă care trece, neînțelegător și neînțeles, printr'o fierbere de ideologii de unde se tot căsnește să iasă o lume nouă. Eminescu era însă unul din alhimiștii cari stăteau de veghe la cazan și aruncau înăuntru stele și uneori frânturi de inimă. Nu seamănă.

Nu spui nimic de Maiorescu, marele învățător. Știu atâtea din micile lipsuri și am fost martor la altele. Am răscolit cu desnădejde după un suflet, în memoriile lui, rămase, și bine rămase! numai un bun de familie, și nu l-am găsit. Dar l-am ascultat dela 1907 până a plecat dintre noi, fără vreo legătură care îndatorează în vreun fel judecarea. Am dat examene cu el și l-am pus să dea examene. Omul se înalță din tot timpul cât a trăit, singur și alb ca o cariatidă. Cine ar vrea să-l ia din colțul lui, ca o podoabă zădarnică și îmbătrânită, ar dărîma și tot acel colț de clădire. Căci împreună au crescut și stau împreună. Vorbesc de personalitate, și nu de biografie sau de operă, care sunt mai puțin. Critica lui, ca o albie sigură, a fost mai rodnică decât svăpăiala de revărsare a vieții contemporeane. Timpul i-a dat dreptate lui. Aproape tot ce era vrednic să se păstreze a intrat în acea albie. Trebuia, sub primejdie de înlăstînire. Natura poate să se împrăstie: are de unde; omul e silit, dacă vrea să ajungă la ceva, să se adune.

Caragiale n'are nici el nevoie de un cuvânt în sprijin. Făptura lui de gânditor și de artist s'a desfăcut de mult de contingențe. Mi-aduc aminte de data din urmă când l-am văzut. Era în 1911, la Blaj. Peste podișca de brad a șanțului ospătăriei din Veza, a trecut de multe ori, fără haină, când cu Lăciu, când cu Goga și când cu Iosif; mai cu seamă cu Iosif alături. Ce față pământie și neliniștită, de om ars de toate flăcările! Ce mințe muncită și în căutare! Ce sfânt sub mască de zeflema, cu mult peste patafa din mânăstirea cu madonă a lui Anatole France, pentru că lui îi lipsea nevinovăția de cuget! Era dîmpotrivă o mașină de cugetare, care trebuia să macine meru, și, când nu-i aducea lumea, puneă între măselele pietrelor, din sine. Altminteri anecdotică e bogată și contingențele încă în mîntea atâtea! Pot să povestesc și eu una: „Mă, iubesc pe țaran; fără el nici limbă; nici țară; nici pâine. Il iubesc: dar de departe, mă!” Și vorbind mai încet, dîndărătul palmei dusă la gură, a fceală actoricească, de cineva inexistent, pentru că nu mai era nimeni în oda: „Pute, mă! Și poți să iei vreun păduche!” Ce, înseamnă asta? Și, ar trebui tăiat în două Caragiale, cel mai întreg din scriitori și oameni, ca să primești numai o parte? Unde e piatra scandalului? Obraz pământiu și muncit, cum te văd, alergat de departe la cea mai mare adunare de avânt a Transilvaniei robite, cine se împiedică de gluma ta? Icoana lui era acolo. Stareții catolici și călugărașii lor se înduioșau privind pe gaura cheii din povestirea scriitorului francez, pe călugărul scamator închinându-se cum se pricepea, cu jocurile artei lui, de mers în mâini și pe nas, înaintea Prea Curatei. Noi îl avem pe-al nostru, dar nu-l iertăm. El știe; știe și că-l privim dîndărătul porții, și-și vede mai departe, într'o batjocură sângeroasă: de jocul lui.

Iar Eminescu? Lăsând chiar la o parte toată opera poetică?

Suntem în anul statuiilor lui. Cea dintâi cau-

tă tânără, cu părul ieșit de peste frunte, dela tample și din creștet, ca o aureolă, caută către dealurile împădurite de unde Ștefan ochia ca arcul acum patrusutezecinci și mai bine de ani loc de mânăstire, în valea Putnei. Poetul e de douăzeci de ani. E în creștere și neînchegat încă nici în bronz. Parcă l-auzi cântând:

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu
mai este,

Lume ce gândea în basme și vorbea în poezii.
Cuvintele de pe soclu, bătrâne și amărite,
blestemul: Cine-a îndrăgit străinii, n'au aici
nici un rost. Nu numai că în liniștea verde dintre
zidurile mânăstirești, unde trece din când în când
doar vreo umbră de barză care se rotește cu aripi
zimțuite peste toată moștenirea voevodală, și lângă
altar, asemenea cuvinte de ură, fie ele și tăiate
în diamant, nu trebuiau să intre. Dar Eminescu
de deasupra lor, nu le știa de acei ani. Catrenul
de azi ar trebui șters și în loc așezat ceva de
mare patos romantic, poate:

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu
mai este!

Sunt versuri de douăzeci de ani, ca și bron-
zul, de bronz și ele.

Această greșală însă arată însă că Eminescu
trăește și prin altceva decât opera poetică. La
Putna greșala a făcut-o „Arboroasa”, societatea
studentească, din antisemitism. Versurile lui au
înăruit numai decât și trecător. Cine mai emi-
nesciază astăzi? Adevărurile din proza lui poli-
tică lucrează încă și fac adepți. Cel mai mare
curent de doctrină politică din anii de după o
mie nouă sute și reluat în zilele noastre în noi
și noi traduceri, e scos întreț din articolele din
„Timpul”. Versurile de imitație au fost cum le
știm: înăruirea ceastălaltă e de încredere și de
luptă. Ea a pornit ca să însănătoșeze societatea

românească și nu se poate zice că, într'o măsură,
n'a izbutit.

Cât despre legătura propriu zisă cu războiul
neatârării, a lui Eminescu, povestesc acest e-
pilog, cunoscut dela d. I. Bianu.

Eminescu era cu Slavici în redacție. Scrisese
acel articol, plin de laudă și de dușoie, pentru
trecerea oștirii române peste Dunăre. Punctele
ședeau în el ca niște cue de pietre scumpe, care l
țineau, dar îl și umpleau de ape și de scăpărări.
Vorbcau despre una și alta. Și atunci a intrat A-
lexandru Lahovari, furios. „Ce e porcăria asta?
Vai apucat acum să laudați pe Roșii! Nu per-
mit. Cine a îndrăsnit? Aici e sat fără câini. Am
să pui eu regula! Auzi, auzi! Cum s'a putut?”
Eminescu s'a ridicat liniștit de pe locul lui, cu li-
niștea vulcanică, pe care i-o știm: „Dumneata nu
poți să simți ce-i acolo, domnule Lahovari. Dum-
neata nu ești Român. Trebuie să fii Român pen-
tru asta. Nu-ți dau voie să vorbești așa despre
războiul nostru. Și te rog să ne lași în pace!” A
ieșit Lahovari, galben și fără cuvânt, să se plân-
gă altora. Fusesse, cred, o simplă dare afară, din
partea redactorului de douăzeci și opt de ani
plătit, tocmai de cel dat afară, cu foarte puține
sute de lei pe lună. Și încă și cu martori!

Iată de ce cred, umil, că nu trebuia, în fresca
înăruirilor culturale ale războiului, să se con-
toreze cu asemenea condeiu Maiorescu, Caragia-
le și Eminescu. Mai ales că fără ei acea frescă
rămâne aproape anonimă și lipsită de interes. Pole-
mica de pe vremuri, dintre conservatori și li-
berali, n'avea nevoie de această prezentare. Cei
lovii stau în chivere și zale de azur, mutați pe
alt plan, înainte noastră. Zâmbesc toți trei, în
răsfângeri de lumină. Asemenea loviri nu-i mai
pot ajunge.

EMANOIL BUCUȚA

C Ă R T I L E

ORICE scriitor așteaptă o satisfacție de amor-
propriu dela scrisul său. În compoziția literatu-
rii, chiar în aceea de idei, rezultatele obiective ale
investigației pe care scriitorul a practicat-o, se
amestecă și se colorează cu felul în care scriito-
rul se reprezintă pe sine. Reprezentarea de sine
conține însă nu numai elementele de fapt ale
persoanei fizice și morale, dar și urma acelei ne-
lipsite dorințe de a fi altfel decât ești în realitate.
Un accent relativ de *bovarism* întovărășește ori-
ce încercare a omului de a se reflecta. Literatura
oferă de obicei replica acestei năzuințe și este
probabil că această năzuință se numără printre
isvoarele mai de căpetenie ale activității literare.
Iată de ce ne simțim îndreptățiți să distingem
mai în toate operele de literatură, alături de
ceeace scriitorul spune, felul său de a spune, așa
cum el se autorizează dela închipuirea despre
sine. *Poza* este în literatură un element de stil.
Ea vine în întâmpinarea acelei nevoi, care la
scriitor este în mod mai deosebit sensibilă, întru-
cât scriitorul este persoana care, prin natura
permanentei sale înfățișări în public, nu poate fi
scutită de păcatul vanității.

Originalitatea scrisului d-lui G. Ibrăileanu, în

care publicul recunoaște pe unul din cei mai sin-
ceri și mai siguri îndrumători ai săi, provine însă
tocmai din faptul că reprezentarea și închipui-
rea de sine este aici aproape cu totul absentă.
Scrisul d-lui G. Ibrăileanu este un rar exemplu
de literatură fără vanitate. Conștiinciozitatea
profesiei depășește la sine cu mult orgoliul pro-
fesiei. În critica literară, care rămâne totuși un
gen al literaturii, d. G. Ibrăileanu introduce to-
nul acelei detașări de ființă proprie care caracte-
rizează pe omul, de știință. Neurmărind să se
impună printr'o formă a originalității, d. G.
Ibrăileanu cucerește cu toate acestea o originali-
tate și scrisul său se colorează cu un farmec
special. Volumul *Scriitori români și străini* ne
oferă prilejul nemerit pentru a ne opri o clipă
în fața acestei trăsături.

Preocupat de obiectul său, într'o măsură care
il face să se uite cu totul pe sine, d. G. Ibrăi-
leanu este un analist. Sintetic este scriitorul
activ de o voință vehementă și patetică. În gru-
parea sintetică a faptelor se rostește totdeauna o
viziune exclusivă despre lume, care închide în
sine și aspirația de a transforma această lume
în consecință. Dar d. Ibrăileanu este un analist.

Dibăcia sa se aplică să așeze în plină lumină, să epuizeze întreaga semnificație a unui detaliu. Două paragrafe din *Dumbrava minunată* a lui Sadoveanu, îl aduc de pildă să stabilească ingenioase raporturi între metaforă și personificare sau să precizeze înțelesul antropomorfizării în legătură cu scriitorul, cu personajul său sau cu cititorul. Mici lucruri care ne-au putut scăpa la lectură, ne apar astfel pline de o nebanuită bogăție latentă. Această trăsătură s'a accentuat mai ales în activitatea mai nouă a d-lui Ibrăileanu, care se aplică mai puțin acum la discuția problemelor de îndrumare generală, în favoarea unei critice conduse de criteriul psihologic și estetic.

Analiza nu poate fi susținută decât printr'o neostenită atenție. Atenția este apoi, prin natura ei, ritmică. Momente de încordare alternează în desfășurarea ei cu momente de slăbire. Această ritmică specială a atenției este foarte manifestă în scrisul d-lui Ibrăileanu. Căutând să-și îmbrățișeze cât mai desăvârșit obiectul, d. Ibrăileanu ne oferă imagina unui om care se îndrumăază către acest scop prin gesturile succesive ale unei adaptări continue. De aci mulțimea parantezelor, a revenirilor a întârzierii asupra unui cuvânt care desvăluie deodată o mină nouă de reflecție. Și în această activă, ingenioasă, sărguitoare desfășurare a gândirii stă și farmecul scrisului d-lui G. Ibrăileanu, verva sa de dialectician.

DL. V. VOICULESCU este un poet tradiționalist. În această calitate, d-sa păstrează factura tradițională a versului, compune și gradează ca în vremea unei mai pașnice inspirații, cultivă limba poporului, iubeste natura legată de viața acestuia din urmă și desvoltă unele din temele suferinței și evlaviei lui. Mai toate înțelesurile cuvântului „tradiționalist” se realizează în poezia d-lui V. Voiculescu. Intr'atât de reprezentativă este această poezie pentru orientarea tradiționalistă, încât soarta lor este intim întreșută. Tineretul revoluționar în poezie a rezervat deci o primire mai mult rece ultimului volum de versuri al d-lui V. Voiculescu, în vreme ce, stând mai departe de luptele literare, un cititor serios nu poate să nu găsească aci frumuseți de primul ordin, un sentiment substanțial, o personalitate călită în luptele unor experiențe autentice și grave.

În „Poeme cu Ingeri”, d. V. Voiculescu reia unele din motivele cunoscute și din volumele sale anterioare. Unul dintre acestea a fost îmbogățit însă cu atâtea note noi, încât el a determinat și titlul culegerii de față și de el trebuie să ne ocupăm și noi, până să putem reveni mai pe larg.

S'a încercat cu oarecare stăruință în vremea din urmă o poezie a misticismului românesc. D. I. Pillat ne-a dat în „Biserica de altădată” o isbită caracterizare poetică a religiozității țărânului român, așa cum ea se afirmă în împrejurările comune ale vieții. Localizând câteva din povestirile Noului Testament în peisagiul nostru, evocând în această împrejurare oameni și stări dela noi, d. I. Pillat a filtrat prin realități locale sentimentul permanent omenesc al Evangheliilor.

Căile d-lui V. Voiculescu sunt altele. Mai întâi motivele sale plastice sunt împrumutate nu numai Evangheliilor (*Botezul, Isus pe Ape, Cina cea de taină*), dar și Testamentului vechiu. Așa apare când Dumnezeuul popoarelor patriarhale: „pe cerul și moșia lui stăpân neturburat”, când porumbelul sburat din Arca vieții, când îngerii păzitori la porțile Paradisului. Acest din urmă motiv revine de mai multe ori, pentrucă tocmai el reprezintă mai bine problematica specială a religiozității pe care d. V. Voiculescu ne-o înfățișează. Această religiozitate nu este făcută dintr'o fericită și calmă împăcare a omului cu Dumnezeu. Ea este mai de grabă ecoul unei lupte cu sine însuș, a unei stări de spirit care pornind de la sentimentul unei tragice pustietăți lăuntrice, aspiră să se întoarcă la Dumnezeu. Am spune că d. V. Voiculescu este un poet al conversiunii religioase, al acelei teribile crize în care Dumnezeu este numai obiectul unei supreme dorințe și încordări, când plină de spaimă, când lăncezi-toare, când pornită să aline suspinul cel mai adânc al desnădejdei.

În copilărie, poetul a simțit clătînându-se concepția unui Dumnezeu patriarhal. S'ar părea că de-atunci a dispărut prilejul oricărei naive și senine odihniri în Divinitate. Până la termenul ocupat de teribila putere justitiară, care macină viața omenescă și desparte din ea purul de corupt, au apărut îngerii, singurele forme personale în drumurile acestei abstracte și implacabile credințe. Ei vin să trezească pe poet la amintire, când îi trec misterioși și necunoscuți prin față. Numai până la ei pătrunde glasul îmbibat de lacrimi al revenirii din eroare.

Acestea sunt câteva din temele profunde poezii ne d. V. Voiculescu ne-o dăruiește și nu ne facem nicio iluzie când socotim că numai a-nevoe va putea ea străbate prin straturile dese ale inspirației contemporane, unde vedem predominând sau gustul unor experiențe cu totul artificiale sau preferința cam gratuită pentru pitoresc.

TUDOR VIANU

D. Eugen Lovinescu scria cândva rânduri, pline de amară imputare, despre „funambulismul” d-lui Goga. Îl asemăna unui acrobat obișnuit să meargă numai pe funia visului. Sau a versului. Îi reproșa nesiguranța stilului, atunci când pășeste pe realitate. Or scrie proză. Dar, mai ales, retorismul frazei. Și încheia articolul interpelativ:

— „*Tinere cu ochi albaștri, o! Octavian Goga, de ce nu umbli numai pe funie?*”.

„Quantum mutatus ab illo!..”

* * *

Căci „*Mustul care fierbe*” vine acum ca o replică definitivă și cu sfichiul de ironic: d. Goga este capabil să meargă nu numai pe suprafața — frântă în altitudini și depresiuni — a realității; ci chiar pe ascușișul celor mai tăioase probleme ale ei.

Articolele, înmănunchiate în acest volum, au fost toate scrise pornind dela un fapt cotidian. Dela o intruire. Dela un banchet. Sau dela o comemorare: prin urmare, dela cele mai mici dune, care accidentează astăzi realitatea.

Dar vechimicul ei uisip a fost prins în pumni și cercetat cu ochi atent. Măruntele cristale de cuarț au fost curățate cu mizală de orice lut. Șlefuite cu penița. Și dăruite apoi cu lumini vii de nestimată.

Toate problemele contemporane: de sânge, de gând ori de suflet românesc, sunt descompuse în retorta unei adânci judecăți. Elementele lor inițiale regrupate după formula unei severe obiectivități: „*Mustul care fierbe*” nu este decât fil-marea ideologică a curgerii ultimilor ani, cu în-treg cuprinsul ei contradictoriu, de mâl și de e-ternitate.

D. Goga a izbutit să strecoare pretutindeni fi-orul unei viți autentice. Să dezmorțesească sensuri proaspete în lucruri. Și, n'a pregetat să le spar-gă drum facil, oriunde răsturnările geologice de rase ale vremii astupau matca lor naturală: în acest sens, „*Mustul care fierbe*” taie necesar în actualitate un sistem de irigație spirituală româ-nească.

Faptul divers învie și crește cu contur de baso-relief. Articolele depășesc strâmpa valoare imed-iată: prin efortul literar al autorului și riguroa-sa lor considerare în raport cu un principiu fun-damental de viață, ele se situează dela început deasupra oricărei limitate valorificări gazetă-rești; pornind dela materialul unui articol de ziar — unde actualul sugrumă totdeauna durata — d. Goga izbutește să realizeze pagini de caldă emo-tivitate și veritabilă poezie.

Gândul capătă foajă plastică. Fraza pulsează robust. Scrisul se transfigurează în artă. Iar faptul că, cele mai multe din „eseurile cultu-rale” ale acestui volum, au fost păstrate în chiar forma vorbită, adaugă un accent în plus de sin-ceritate. Și le apropie mai direct și intim lecto-rului.

Iată un fragment, fixând rostul național al li-teraturii:

„*Literatura apare și astăzi ca izvorul de căpe-tenie al ideii naționale. Focuri aprinse pe culmi, gânditorii unui popor în prefacere, sunt tot a-tâtea puncte de orientare. Din scrisul lor se des-*

face și circulă în fibrele organismului fluidul nervos, puterea de viață. Scriitorii, ca și odinioară, sunt și rămân păstrătorii cei mai de seamă ai misterului nostru de existență. În marile laborator de energii producătoare, ei vin mai de departe, ei se coboară mai adânc în sufletul u-nui neam. Celelalte ramuri de muncitori se pun de acord cu oportunitatea artistul cu veșnicia. Opera de artă cuprinde în sine deodată trecut, prezent și viitor; ca orice creațiune din natură, ea e supremațune de a fi a oricărui popor. Cu deosebire însă în vremuri de generală desfețen-ire a palimilor, valorile estetice reprezintă o tendință de armonie superioară, ele îndrumă în mod permanent curba intelectuală a societății, ele fixează ritmul de simțire al masselor. Gândi-ți-bă, dacă în actuala învâlmășeală de preocupări pozitive, în atmosfera de târg slobod care s'a a-bătut peste țară, nu e nevoie de o regenerare, de o religie, de un nou avânt spre ideal? De unde să vie, cine să ni-l dea? Eu mă gândesc la legenda miticului Orfeu și răspund: literatura”.

Sau aceste rânduri, despre nevoia și utilitatea presei:

„*Ziarele reprezintă nervii impresionabili ai u-nui popor în fluctuația lor cotidiană și un or-gan de publicitate e o bucătură de toate zilele, care se servește societății. Aceste adevăruri au fost înțelese totdeauna și, de aceia, cei mai buni, temperamentele de apostoli, au coborât odinioară în gazetărie și au scris cu sângele lor pagini nemuritoare: de o suflă de ani respirăm prin pre-să; gazetele sunt plămâni neamului”.*

* * *

D. Goga judecă, astfel, toate manifestările sensibilității și inteligenții românești, sub un-ghiul destinului lor național. De aceia închină firesc această carte noiei generații: de bună sea-mă, pentrucă „*Mustul care fierbe*” este însăși via-ța ei, stoarsă sub teascul istoriei, din podgoriile—doldora de faptă și suflet — ale trecutului nos-tru...

AL. BĂDĂUȚĂ

CRONICA PLASTICA

A C U A R E L E

PANA în anii din urmă, posibilitățile acuarelei păreau hotărâtor granițate într-o tehnică de cele mai multe ori apropiată de tipic, dar nefin-destulătoare pentru o seamă de expresii puter-nice și totodată deslușite, pentru caligrafia sigu-ranței. Fără îndoială că felul de acuarăle culti-vat mai ales le căre Englezi a înrăurit o parte a artei întregului nostru continent prin oboseala lui intuitivă, prin laviuririle unei maniere, care nu mai putea fi altceva decât un meșteșug sterp, realizat, în unele cazuri, cu virtuozitate. Revista „*The Studio*” a fost pe drept învinuită de prop-agarea acestei maniere sterile de acuarăle care, de cele mai multe ori, lua locul unei fotografii în culori. Dar alături de această decădere și in-dustrializare, fără de sens și numai pervertitoare

în desvoltarea artei din Apus, a crescut, încetul cu încetul, o nouă concepție, nestingerită de in-tenșiile debile ale manierii îmbătrânite. Drumul victorios al acestei concepțiuni a trecut de obi-cciu alături de acela al artei oficial recunoscute, rămânând un fel de articol de contrabandă, ne-observat de istoria artelor, până ce valoarea schi-țelor și prospățimea „lucrărilor neterminate” au fost recunoscute de îndrumătorii secolului trec-ut. Evoluția acestui fel de acuarăle pornește de la minunatele lucrări ale tânărului Duerer, trecând apoi peste Delacroix, Turner, Jonkind, Manuț, Constantin Geys, Cézanne și Renoir, a-jungând la realizările pline de vigoare brutală ale contemporanilor Bonnard, Pechstein, Ko-koschka și Heckel. (Signac, deși de multe ori a-

proape de Jonkind, e mai izolat decât s'ar părea în prima clipă). Intrecaga pictură a ultimilor ani, mai ales a anilor sbuciumați de pe urma războiului, s'a îndreptat însă, spre posibilitățile unei acuarele suverane, libere, foarte puternice în ce privește închegarea fluidă a valorilor, fie ele chiar foarte riscate și nu rareori crude.

Acuarelele domnilor Pallady, Petrașcu și Iser au rămas foarte suav temperate față de acele apărute în Apus, unde culorile au fost întrebuințate ca uleiurile. Acuarelele doamnei *Rodica Maniu Mütznér* au însemnat însă o adevărată revoluție, deși liniștea domina destul de des în diferențierea lor neobișnuită, intuitiv susținută alături de uleiurile ușoare, proaspăt schițate al căror suflet era, în fond, același ca și cel al acuarelelor. Era și mai e și astăzi o artă a impresiei trecătoare, prinsă în câteva nuanțe de o nobleță rară, e o artă a luminii care transformă culorile vieții comune în vibrații. Aceste acuarele și-au cucerit un loc în arta românească, fără a întreba de îndreptățirea lor în evoluție. Au conținut ceva din caracterul unui fenomen de sine stătător, ceva dintr'un eveniment elementar, nefiind însă, lipsite de mici minuni pe care numai copilăria curată și creatoare știe să le îmbine. *Rodica Maniu-Mütznér* n'a avut nevoie de ceace se numește de obicei „un meșteșug solid”. Din potrivă, meșteșugul cumpătat, scotit și solid i-a arătat că-i poate spulbera prospătimea, deși e foarte adânc înrădăcinată. Pericolul cel mare pentru seva acestei arte a fost pornirea spre o ținută de meșteșug pictural. Dar fragedul suflu vital al acestei arte nu suportă o transformare atât de radicală a mijloacelor de exprimare. Stenografia trebuia să rămână stenografie, nu să caute de a deveni o caligrafie. În sfârșit, stenografia frăgezimii a invins, chiar dacă greutatea petelor de culoare e mai mare. În plinătatea spontană a acestor culori trăcște o răsfilare liberă și ușoară. Vraja lor rămâne spontanăitatea ce nu dărmă niciodată structura interioară a nobleții. Puterea de strălucire a culorilor se evidențiază și mai limpede, deși motivele monocrome sunt preferate. Printre bucățile monocrome din expoziția recentă de acuarele al artistei, trebuie contate culmile și cele mai subtile minuni muzicalizate ale fazei actuale de dezvoltare. Cum liliachurile și cenușiurile susțin rezonanța sonoră a unui roș, cum un verde plin de strălu-

ciri tainice își avântă ritmul alături de un galben de topaz și cum se încheagă o melodie ușoară și totuși sinceră între cărămiziuri, variate până la nuanțele cele mai opace și portocaliuri transparente — sunt realizări rare în arta dificilă a acuarelei, care, în alte cazuri, poate scăpa atât de lesne spre ținuturile plictisitoare ale banalității. În acuarelele doamnei *Rodica Maniu-Mütznér* s'a dezvoltat un stil curat și foarte semnificativ. Și căji sunt aceia care, fără a încerca maniere ș schimonosiri, au într'adevăr un stil independent și clar. Picturalul acestor acuarele nu e niciodată șters sau confuz. Limpezirea înseamnă în această artă cheazăia sincerității care, fără îndoială, va răzbi spre meleagurile unei clarități și mai mari.

Acuarele expune și doamna *Julieta Orășanu-Spreifer*, o începătoare neobișnuită în expozițiile noastre de artă, o începătoare mai mult dintr'un punct de vedere care ar judeca *foarte* lucrările expuse, nu cele într'adevăr ilustrative pentru faza actuală a acuarelelor și a desenurilor înșirate pe patru pereți ce se clatină în aspecte foarte pestrice. O seamă de lucrări, deseneuri și uleiuri, par de dreptul botezate de doamna *Cecilia Cruțescu-Storck*, altele înclină spre ținuturi mai realiste sau primitiviste. Expoziția ne dă imaginea unei poteci de abia deschise de o forță. Stângăcia și atitudinea de simplificare primitivă sunt calitățile cele mai deosebite ale tnei artiste care, fără îndoială, se poate dezvolta, dacă simțământul pentru ușurința de alăturare a elementelor primitiviste nu va tenta la superficialități. Felul cum o acuarelă e lesne închegată în culori de ceramică românească e, de sigur, foarte promițător și va putea însemna chiar ceva în dezvoltarea artei culte ce se reazămă pe folclor, fără a uita plămădirea și refacerea interioară a mijloacelor. Alături de aceste calități ale expozanței greșelile de perspectivă, nesiguranța coloristică în uleiuri și, în general, în construcția maselelor, nu sunt de importanță hotărâtoare. Acestea se mai pot învăța. În schimb sensibilitatea pentru întregul coloristic al acuarelelor și pentru amănuntele vii, ce ridică schițarea la rangul artistic, sunt însușiri destul de rare, ce trec dincolo de periferiile exterioare ale meșteșugului. Flexibilitatea artistică și ușurința de a pruni înrăuriri sunt pericolele artistei care, fără îndoială, a fost darnic dotată.

G R A F I C A

UNDE înfățișarea chipului vieții se decide de cele mai multe ori numai între alb și negru, unde muchile interioare și exterioare ale lumii se întâlnesc hotărâtor între goluri clare și plinătăți de umbre, pornirile șovăelnice ale artiștilor se deosebesc mai lesne de adevărata putere intuitivă. Firește, mânăirea sigară a mijloacelor nu înseamnă nici în grafică miez artistic și nici mascare a slăbiciunilor, nu poate însemna spiritualizare mai ușor cucerită. Dar placa de aramă și cea de lemn pretind deseori contraste mai mari și-și săvârșește menirea, fiind lucrate într'o atitudine artistică, în care reușita pare a depinde mai mult de adâncirea clipei creatoare și mai puțin de adausuri stilistice, îmbrăcate în veșmintele de tremur ale culorilor. Mai ales xi-

lografia modernă ce și-a recucerit împărăția masiv crescută în secole de mult trecute, ne vorbește în planuri care nu mai lasă nici un locșor impresionismelor nebuloase și nu arare acoperitoare de neștiință și leșin. De aceea fapta norvegianului *Edvard Munch*, expresionist în mai toată substanța artei lui de planuri mari, colțuroase și brutale, a avut o importanță capitală, de ceea înrăurirea artei romanice și bizantine în închegarea xilografiilor noi, semnate de *Schmidt-Rottluff* sau de *Kirchner*, se evidențiază ca aport trainic, ca faclă arzândă ce mai poate aprinde multe firi artistice. În arta noastră nouă, legătura cu bizantinul nu trebuie să facă drumul de ocol și slăbire peste evoluția din Apus. O flacără se aprinde din nou deasupra comoarei

străvechi, cufundată nu numai în trecutul țării, ci și în sufletul poporului. Secole întregi n'au putut trece fără de urme, iar clipele în care sufletul mistic s'a regăsit într'o eliberare liniștită a Dumnezeieci, în porniri ce se dăslănuțau împotriva vieții concrete și mărunte, renase astăzi și se împlinesc închipuirii de taină, nicidecum nebuloase sau neconturate, pierdute într'o pulbere acoperitoare a neputinței. Din cvlavie și mit se împletesc clipe noi pe drumul spre veșnicie. Și gândul viețuitor și răscolitor de viață se regăsește între planuri și linii tari, între albul și negrul unor xilografii, în plasa cea grea și accidentată a graficiei care crește, privind în urmă la vechile hrsoave din mănăstirile pământului românesc.

Aci e și locul graficiei celei mai noi, care o lucrează, cu multă pricepere pentru înțelesul meșteșugului, doamna *Maria Pană-Bucscu*, titulara artistică a unei expoziții de xilografii și acuarele din Sala Bibliotecii „I. I. Meșter”. Gravura în lemn e o artă puțin cultivată la noi, deși își are trecutul și tradiția, părăsite, firește, de oamenii, acelor decenii, în care Impresionismul s'a putut desfășura atât de mult. Expoziția doamnei *Pană-Bucscu* cuprinde evoluția artistei din ultimii ani, stânga, alături de încercări bazate numai pe sinceritatea meșteșugului și pe îmbagăul plastic al unui decorativ, descoperit întâlnit în noua xilografie franceză, realizări în ce privește stilizarea și prinderea în versiuni noi a bizantinului, iar, în sfârșit, adevărate înghetări de viață, clădită totuși foarte firește din vraja mitului, din jăsniri cu adevărat elementare. Cine ar fi crezut, încă acum un an, că arta doamnei *Pană-Bucscu* va crește cu atâta vehemență? Încă în lucrările expuse în „Prima expoziție a graficiei noi românești”, organizată de Fundația Culturală „Principele Carol” putca fi vorba deseori numai de o stilizare a componentelor bizantine iar substanța luată din arta populară și plămădită sub razele unei atitudinii noi, lipsca sau se putea desluși numai cu greu. Xilografiile noi ale doamnei *Pană-Bucscu*, ilustrațiile tăiate pentru un volum de versuri al lui Ștefan I. Nenișescu ca și redarea în imagine plastică a strofei populare „Doamne, Doamne”. . . rup parca întregul nivel de până acum, dând o foarte fericită îmbinare de rafinament spiritual, rustic și credință naivă, credință curată, apropiată de scoarța aspră a hmei. În arta această e într'adevăr un crezământ iar felul de întrebuintare al paralelismului bizantin și al aceluia întâlnit pe vechirile portărilor romanice, concentrarea ritmică a suprafețelor și profunda înțelegere pentru expresivitatea

însuși a materialului lucrat — căci nu arare lemnul și tipărul lui se prefacă în rază plutitoare deasupra lumii — nu rămân niciodată simple uelțări ale unei virtuozități. Astfel arta doamnei *Pană-Bucscu* inspiră multă încredere pentru viitor.

În artele plastice, arama curată a însemnat în totdeauna mai puțină duritate decât lemnul, gravura, scoasă la lumină din ba'a de apă tare, era mai flexibilă și mai conciliantă față de expresia vieții decât scândurica infiptă în teascul tiparului. Mai flexibile și mai puțin definite de cât xilografiile doamnei *Maria Pană-Bucscu* sunt și gravurile și monotipurile domnului *R. Iosif*, înșirate cu grijă în sala „Academiei de Artă decorativă” din Strada Cămpineanu. Domnul *R. Iosif* e încă foarte tânăr dar posedă totuși neobișnuit de bine cunoștințele meșteșugului grafic.

E o grafică destul de picturală, îndepărtată de ascușiri și nu rareori chiar moale în mai toate aspectele ei. E o lume scaldată în foarte mlădoase tonuri de lumină, o lume idilică ce se furișează în viața aspră a orașelor noastre. Fână și bălciul pierde ceva din asprimea vocilor lui, iar o stație de cale ferată se transformă într'o miraculoasă jucărie. Acesta e conținutul lumii pe care ne-o înfățișează mai întotdeauna domnul *R. Iosif*. (Există poate aci o oarecare înrudire cu *Marc Chagall* care a prefăcut contururile mecanice ale unui orologiu într'o idilă mișcătoare). Picturale sunt mai ales monotipurile lucrate de domnul *Iosif*; linia e disolvată aproape în totdeauna în întregul de nuanțe, în suprafețe dinamice, mișcate de ritmuri destinse, de un fluid cretos sau cu aspect de acvarelă suavă. În unele cazuri, indicațiunile perspectivei suferă în aceste impresii fugitive, în umbrele așternute fără destulă diferențiere pentru posibilitățile valorilor grafice. Totuși aceste neajunsuri grafice sunt cu prisos compensate de faptul că artistul, posedă în toate lucrările lui, un foarte viu fir conducător în accentuarea elementelor principale de construcție, ale căror organizare în planuri e firește împărțită de perspectivă. În ușurința de schițare trăește răsunărea largă a unei libertăți neobișnuite. Și astfel grafica domnului *Iosif* e un nou adaus prețios la atât de restrânsul domeniu al artei noastre de alb și negru. E o îndrăzneță și sensibilă lărgire a cadrului, închis până acum de arta domnilor *Iser*, *Steriadi* și *Gabriel Popescu*. Tânărul *R. Iosif* a început o revoluție foarte binefăcătoare, dar încă neînțeleasă de publicul nostru, deși ar merita toată atențiunea ce se cuvine unui însuflețit înaintaș.

E X P O Z I Ţ I A M E D R E A

DUPA ani de muncă, izolată de gălăgia lumii, după trecerea foarte conștientă printr'o evoluție în care rotunjimea plastică și sensibilitatea suprafețelor tindeau la o expresie cât mai suverană, sculptorul *Corneliu Mendrea* a deschis, împreună cu doamna *E. Scrova-Medrea*, o bogată expoziție la *Ateneul Român*. Manifestarea aceea, a cărei valoare trece, firește, dincolo de faptele comune ce au o însemnătate pentru ziua de astăzi și cea de mâine, ne permite o privire destul de cuprinzătoare asupra intențiilor și rea-

lizărilor celor doi expozanți ce se întâlnesc în unele aspecte ale artei lor, deși ajung în sfârșit la rezultate destul de opuse: domnul *Medrea* la o spiritualizare transparentă, încinsă de frumusețea unei încordări în suprafețele subtil diferențiate, doamna *E. Scrova-Medrea* la un întreg ritmic din care se desprinde parca amănuntul plastic. Astfel sculptorul care a arătat mai de mult excepționale aptitudini în interpretare formelor mari și rotunjite ce, în cazurile cele mai deosebite, ni-l amintea chiar pe *Maillol*, s'a a-

propiat parcă oarecum de Lchimbruck, de Fiori și Metzner. Nu numesc aceste nume pentru a stabili o înrăurire, ci pentru a plasa arta domnului Medrea ca vocea unui instrument într'un concert, într'o rezonanță mai largă. Expoziția d-sale ilustrează un drum, la ale cărui popasuri sculptura acestea a suprafețelor foarte sensibil pipăite și totuși închise a eșit învingătoare. De la bustul lui Victor Hugo, lucrat pentru acea „Siegesallee” a Teatrului Național, din care face parte și valorosul Dante al domnului O. Han, de la portretele și reliefurile mai vechi și până la portretele nespuse de uman adâncite ale pictorilor Marius Bunescu și Ion Teodorescu-Sion, evoluția artistului a știut să închege încetul cu încetul porniri și tendințe stilistice foarte variate, ajungând la faza de astăzi a subtilității formelor mari în reliefuluri—în care intervin și destule momente picturale — și a masivității sensuale, susținută totuși de o tendință ce duce elementele sensuale până la muzicalitate. Formele liniștite cresc, de cele mai multe ori, în liniștea unui simț ce nu desparte neapărat volumul plastic de atmosfera dimprejur. O foarte cinstită muncă plastică — mă gândesc de exemplu la capul unui băiețuș — ni se înfățișează în toată severitatea ei senină, lipsită întotdeauna de efecte estive. Alături de aceste calități mai apare și aceea a compoziției. În privința aceasta, monumentul aviatorilor înseamnă o realizare dintre cele mai promițătoare. Un rar echilibru în orânduirea proporțiilor se leagă de vegetația spirituală a amănuntelor de volum. Nu poate fi vorba de un a priori al construcției, de o geometrie impusă cantității, dar nicidecum răsleață, desprinsă de formele sculptural crescute. Deocamdată însă, portretele sculptate de domnul Medrea fixează

faza cea mai înaltă a artei d-sale. Un cap de femeie cu calități ce ne fac să ne gândim la Despiau, și mai ales portretul pictorului Marius Bunescu — o lucrare de o rară finută în ce privește siguranța expresivității interioare, încuiată în forme rigide, tari și transparente — sunt, alături de un tors de bronz, strâns într'o neobișnuită densitate a materiei, bucățile cele mai frumoase ale sculptorului care, cu pași siguri și conștienți, se îndreaptă spre un nivel și mai înalt. În expoziția din cele două săli ale Ateneului mai domină inegalitatea, firească din cauza străngerii lucrărilor dintr'un răstimp de vre-o cinci ani. Toate lucrările noi însă posedă o unitate ce se transmite omenește ca focurile ciobanilor, aprinse pe piscurile munților.

Sculpturile doamnei E. Serova-Medrea sunt înaintea de toate, ritm și grație, siluete sprintene, exuberanță dinamică în mișcări, expresie ce știe să cuprindă o galanterie erotică tot atât de bine ca și o cochetărie țărănească. Calitățile sculpturale propriu zise rămân nu rare-ori pe planul al doilea al intenției și al realizării, deși cunoașterea serioasă a meșteșugului sculptural se evidențiază deslușit. În nervozitatea micilor figuri e mai întotdeauna ceva de bibelou valoros, ceva de porcelan ce se impune prin ritmul ondulat sau chiar creș al conturilor, prin sensul de miniatură al compoziției. E o artă de format mic, în ce privește volumul pur exterior, e o împletire spirituală de baroc — dar nu numai barocul epocii! — și contemplare cuminte ce se joacă în jurul atâtor mișcări fragile. Materialele potrivite acestor diferențiate bibelouri ar putea fi numai teracota și porcelanul. În direcția aceasta, unică în arta românească, doamna Serova-Medrea va mai putea realiza un întreg domeniu artistic, deosebit de toate celelalte.

P A L L A D Y

RRAREORI numai puritatea de simțimânt, care cearcă să cuprindă înflorirea suavă a câtorva culori în lumină sau reținerca nobilă și sufletească a câtorva nuanțe, poate fi săvârșită prin mijlocirea oarecum greoaie a uleiurilor, rareori fluidul și razele vibrante ale lucrurilor ce le întâlnim n ceaurile noastre de toate zilele, se împlinește într'o muzicalitate interioară, răsunând ca simboluri cucernice. Din evlavia pentru tot ce ne e aproape, din privirea care dă să prefacă un colț de țară într'o rezonanță curat omenească, din intuiția îndrăgostită de lume se înalță conștiința unei religiozități. Realitatea se reînnoiește, renaște în culori. Și atunci domeniul de taină vie al artei lasă în urmă peisagiul cenușiu din fața ochilor noștri, florile și hainele ce le îmbrăcăm, fără a ne da îndestul seama de înțelesul lor într'o sferă mai înaltă, cărțile, pistoalele, pălăriile și farfuriile și canapelele roșii pe care odihnesc femei. Aceasta e, firește, misiunea elementară a creației artistice, pe care o recunoaștem, însă mai limpede atunci când lucrurile cele mai umile din jurul nostru sunt ridicate până în preajma pildei celei mari, din care chipul măruț al vieții noastre se desprinde numai așijderea unui mic reflex rătăcit. Și e poate misiunea deosebită a artelor plastice să ne determine de a vedea lumea cu priviri noi, împrosăpătate de izvoarele veșnic noi ale funcțiunii artistice. Dar pictura zilelor noastre, îngrădită deseori de grosolanii

unei mode scarpce sau de obosca la ce pornește din cultivarea unui meșteșug care nu mai permite trecerea și împlinirea vibrațiilor de viață adevărată și încheată, ne hotărăște totodată să fim mai sceptici și mai neîncrezători în valorile întâlnite, în aspecte ajunse clișeu. (Salonul Oficial, de care ne vom ocupa mai pe larg în cronică următoare a „Gândirii”, întărește și mai mult îndreptățirea acestui scepticism, deși s'au întâlnit destule valori incontestabile pe pereții senini ai celor două săli).

Arta nespuse de sinceră, matură și destinsă în suveranitate a marelui nostru pictor *Theodor Pallady* se deosebește de faptele obositoare ale atâtor alți artiști ca cerul de pământ. Expoziția recentă din sala „Cărții Românești” e o dovadă nouă cât de îndreptățită a fost încoronarea operii acestui vrac al sensibilității cu premiul cel mare al Salonului Oficial din anul trecut, evidențând limpede dezvoltarea puternică și profund susținută a acestei picturi, crescută numai din diferențierea ritmurilor coloristice, dintr'o împletire nebanuit de sigură a nuanțelor.

Trăește ceva de poet al culorilor și nicidecum ceva „artistic” — în sensul apusean — în peisagiile fragile, în interioarele populate de nuduri, în naturile moarte ale pictorului. Și în măsură crescândă, arta aceasta devine imaginea unei anumite epoci și reînnoirea unor sentimente ce ne leagă de cultura Franței din ultimul pătrar al

secolului trecut. Cartea despre duel, pistolul, vasul de Delfi și caracteristicele canapele pe care se tolănesc femei, mai mult decât în exterior înrudite cu lalelele albe sau cu mimozele din jurul lor, sunt ilustrații semnificative ale lumii, în care marcele nostru artist trăește cu predilecție. În pictura domnului Pallady, evoluția, firește, nu înseamnă salt mortal sau cochetare cu ceea ce se întâmplă în ultimul minut pe pânzele pictorilor apuseni. În liniștea tremurătoare ce leagă conținutul suav, curat și uneori ușor și plătând al acestor lucrări nu poate fi întâlnit nici un element ce intervine din afară, dintr-o sferă străină de fondul de viață al culorilor. Lucrările sunt închise ermetic în propria lor fire, sunt ca romanele măiestre din paginile cărora cetitorul nu se mai poate regăsi în viață. Deasupra lucrurilor plutește același duh, care nu e altceva decât o incomparabilă identificare între culori și înfățișarea lucrurilor. În țesătura flexibilă, mată și cretoasă a atmosferei nu se ivește nici un contrast aspru sau neorganic. (În privința aceasta ceilalți elevii celebri ai lui Gustave Moreau, Henri Matisse și Marquet, sunt mai puțin echilibrați, mai brutali și mai inegali).

Faza actuală a picturii domnului Theodor Pallady ne arată mai strânse legături în compoziție și culori mai puternice decât în trecut. Lincarul din minunatul Autoportret nu se generalizează, rămâne un caz aparte. Dar pe când în expozițiile de acum doi și patru ani materia era încă destul de destrămată, iar elementele compoziției împrăștiat și legate numai de muzicalitatea culorilor, de un portocaliu ce căuta între un verde deschis, mi de cenușiu, rozuri și liliachiuri ofilite — căci aceasta era gama principală — astăzi compoziția e închisă de aceleași culori care altădată

radiau în toate direcțiile. Paleta domnului Pallady s'a reînnoit și ea oarecum, culorile devenind mai intense, păstrând totuși neobișnuit de prețioasa lor calitate ce le leagă în acorduri largi. Alături de ofilirea din trecut, apare astăzi un albastru destul de plin, răsare un roș-portocaliu de o rară frumusețe și nuanțe noi de brun. În unele cazuri, galbenul zămos al florilor — caci mimozele n'au mai rămas plantele favorite ale meșterului — se menține minunat alături de un roș și un albastru („Roș, galben, albastru”) care, în lucrările altor artiști, ar însemna riscuri dintre cele mai grave. În câteva fugitive indicațiuni de culoare se prinde soliditatea unei canapele, adâncimea unui peisaj parisian sau marin. Până acum, adâncimea subtilă a atmosferei de oraș n'a fost încă alăturată atât de fericit de lucruri foarte apropiate de ochi, ca n' seria nouă a „Pe-restrelor” ce se deschid spre Place Dauphine. Niciodată meșterul n'a reușit mai bine să lege culoarea crudă a smalțului de nuanțele fragede ale atmosferei îndepărtate. Și alburile nespuse de variate au ajuns acum în lucrările expuse, la locuri de cinste, sunt adevărate „Simfonii în alb” ca și celebra „Olimpie” a lui Edouard Manet. Nu se poate exprima în cuvinte aspre, ceea ce cântă în culorile marelui pictor.

Să nu uităm însă, că meșterul Theodor Pallady ne e contemporan și că alături de un contemporan român de formatul acesta nu mai pot sta decât doi sau trei — și dânsii nu numai din cuprinsul artelor plastice. Numele acestui artist circumscrie pentru viitor culmea sensibilității vizuale a câteva culori amestecate n'ținute de echilibrarea poporului român.

O. W. CISEK

DRAMA ȘI TEATRU

INSEMNAȚII PE MARGINEA TEATRULUI LUI CARAGIALE

SINGURUL care s'a statornicit astăzi, și pe drept cuvânt, ca un clasic al dramei românești e Caragiale. Teatrul Național are o grijă deosebită pentru opera lui, și grație unui mănunchiu de actori, în majoritate însăși creatori ai rolurilor, ne dă în fiecare stagiune, o serie de minunate spectacole. Jucând pe Caragiale s'a creiat tradiția noastră actoricească. Publicul bucu-reștean umple întotdeauna sălile, și orice reluare are un farmec special și o prospețime par'că, necunoscută la noi, de niciun alt scriitor român sau străin.

Vine publicul la teatru, pentru a asculta piese, pe care cei mai mulți le știu aproape pe de rost, pentru a le gusta până la ultimul amănunt, sau pentru a le învăța, cei ce nu le știu încă. E un sentiment încă difuz de solidaritate în jurul unei opere, ce se controlează prin această manifestare, ca una de cea mai autentică inspirație. Mi s'a întâmplat să remarc la unul din ultimele spectacole, nemulțumita subliniere a publicului, când un artist, vroit su din greșală, a scâlcit un cuvânt nenedenaturat de Caragiale. Aproape

întreaga sală a observat că acolo este o colaborare ocazională, și n'a primit-o.

Pentru un artist de formulă strânsă cum este autorul lui „Conu Leonida”... este, cred, cel mai pios omagiu care se poate aduce operii sale, după cum pentru public este cel mai de laudă semn al unei conștiințe artistice.

Până astăzi nimeni n'a știut să cinstescă mai bine opera aceasta ca Bucureștii a căror prezență pretutindeni în drama caragialească este de o mare însemnătate. Într'adevăr trei din cinci, piesele cele mai alese, se petrec la București: „O noapte furtunoasă”, „Conu Leonida față cu reacțiunea” și „D'ale Carnavalului”. „O scrisoare pierdută” și „Năpasta” întind hotărât întregul provincia, țara ce se desprinde din ținuturile românești, resfrintă aci: Muntenia.

Lipsea, sau nu se contura suficient, în epoca prefacerii sociale a orașelor noastre la București, luna „Scrisorii pierdute”. Era o lume intermediară între maimuțaria grosolană a unei mici burghezii abia desgroșate („O noapte furtunoasă”) și o alta conducătoare, luminată, străină încă, a-

supra căreia ascuțitele antene ale lui Caragiale au rămas inoperante. Lumea aceasta tampon, care înpruună câteceva și din cea imediat inferioară și din cea superioară, arătată în toată întinderea și plinul vieții ei, o provincie putea s'o cuprindă, s'o precizeze, ea stând în fruntea vieții sociale, și umplând artificial și fără control tiparul ce îi era destinat. Bucureștii produceau materialul politic mai mult sau mai puțin pur — deci neinteresant — care avea să se degradeze în provincie.

Dacă și oamenii din „Scrisoarea pierdută” și cei din „Noaptea furtunoasă” sunt priviți, frânți, prin aceeași drăcească prismă, dacă metodele ce li se aplică în creațiunea și deformarea lor sunt aceleași, viața lor însă are valori deosebite pe scara unei anumite ierarhii.

Din punct de vedere al preocupărilor lor, personagiile din „Scrisoarea pierdută” sunt mult mai răsărite decât cele din „O noapte furtunoasă”. Și lucrul acesta se poate observa mai ales la femeii. Zoe Trahanache este o ridicolă patroană a vieții publice din târgul său; alături de conu Zaharia, dar e mult deosebită de Zița și de Veta lui Jupân Dumitrache. Zoe în loc de o vocațiune politică putea să-și găsească una literară de pildă, și să aibă un „salon” deschis, cu aceeași calitate, dacă literatura ar fi fost o latură caracteristică dela acea epocă, în lumea aceasta. Ea e însă cineva, o ființă de sine stătătoare, o emancipată întrun anumit fel. Pe drumul lui Zoe Trahanache s'a eliberat cu încetul femeia română, modernizându-și predilecțiile, subțindu-și apucăturile și schimbând modele. În Zoe, drumul e început, cu mică viteză, e adevărat, dar început. Zița și Veta stau încă pe loc, într'un fel de ocol îngrădit, un fel de țarc oriental, abia umanizate. Ceiace le leagă însă între ele — pe Veta și pe Zoe — e o remarcabilă și intuitivă putere de disimulare, de înșelăciune, cu mijloace mai mult sau mai puțin subțiri, grație căreia își urmează înclinările lor fizice, scăpând rigorilor mai mult formale, ale unei morale de familie. Imorale, fără suflet, viclene și sensuale astfel apar în două lumi succesive, una răsărind din cealaltă, femeile lui Caragiale.

În „Scrisoarea pierdută”, conu Zaharia mai păstrează (plăcere, ambiție, prejudecată) amintirea unei familii strict și moral organizate, pe care continuă să o vadă astfel la adăpostul unei proverbiale simplități și bune credințe. E ca un ecou din apriga morală de familistă a lui Jupân Dumitrache. Lumea a și început să se prefacă, și numai Zaharia rămâne ca o prelungire a celei de odinioară. Dar și „ambițul de familist” al lui Jupân Dumitrache nu are nimic organic în el. Este o formulă sacramentală în care Dumitrache crede, dar în formulă — ca orice primitiv — iar nu în conținutul ei, de care de altfel e incapabil să-și dea seama.

Fără sensibilitate morală — de altfel ca toate personagiile lui Caragiale — Dumitrache își face sperietori, idoli de vorbe, pentru el și pentru alții: „când e vorba la o adică, de onoarea mea de familist”, nu e decât o față a acestei gogorițe.

Dar formula a circulat prea mult. Ea și-a pierdut viața și nimeni nu se mai sperie de ea, ocerd de aprig ar fi formulată.

De altfel, trăsătura aceasta, din psihologia acestor semicivilizați a fost cu o luciditate genială surprinsă de Caragiale. Frazele solemne,

fără conținut și nici valoare, jurămintele goale, care nu mai spun nimic, forme târzii, neînsemnate, smălțuind însă prin obișnuință vorbirea unei societăți în vârtejul prefecerei ei radicale, se înătlnesc pretutindeni și îi caracterizează personagiile.

În scena dintre Zița și Veta, când Zița vrea s'o convingă pe sora sa să meargă la Iun'on:

Zița: Zău! țățico, parol! să mă 'ngropi!

Veta: Nu merg, Zițo, nu. Mă știi tu: când zic o vorbă, e vorbă.

Zița: Zi, nu vrei să mergi țajo?

Veta: Nu.

Zița: Nu?

Veta: Nu.

Zița: Fir'ar a dracului de viață și afurisită! că m'a făcut mama fără noroc. . .

acel: „Zău țățico, parol, să mă 'ngropi!” nu mai are nici o valoare. E expresia *ad solemnitatem* ca și „la un adică onoarea mea de familist”, a lui Jupân Dumitrache. E un balast stilistic, însemnat pentru starea socială a personagiului, iar nu pentru starea lui sufletească. Mișcarea sufletească, la Zița, se produce pe replica: „fir'ar a dracului de viață și afurisită”.

Dacă „Scrisoarea pierdută”, are o sferă mai largă și cuprinde o întreagă societate descoperită sub laturile ei cele mai dezolante, într'o epocă de prefecere, „O noapte furtunoasă”, surprinde în aceeași epocă, familia.

E familia masivă și negustorească a Bucureștilor de acum o jumătate de veac, în care tradiția în autoritatea unui vag pater-familias mai există încă.

Când Jupân Dumitrache o întreabă pe Zița: „Vrei?”, Zița: Eu fac ce vrei dumneata. Imi ești ca și un frate mai mare”. Un lucru important avea să se întâmple: cercul negustorilor se frângea, făcându-se o primă alianță cu un „intelectual”, cu Rică Venturiano.

Culorile sunt mai puțin violente; lacul așternut pentru satiră e mai puțin întins în „O noapte furtunoasă” decât într'o „Scrisoare pierdută”. Personagiile apar mult mai observate în autenticitatea lor primitivă, în așa fel încât pentru cunoașterea acestei drame sufletești cât mai nealterate „O noapte”, . . . alcătuiește o cronică mult mai atrăgătoare de cât „O scrisoare pierdută” care rămâne totuși superioară prin cuprinzătura, strălucita și solida sa construcție.

Aproape toate personagiile din „O noapte furtunoasă”, apar obtuze, egoiste, fără nici un interes pentru lumea din afară, dacă nu vine în contact imediat cu interesele lor, rele.

Rică. . . sunt un june tânăr și nefericit.

Veta: Ei ș'apoi? Ce-mi pasă mie?

mai departe:

Rică: Rică Venturiano arhivar. . . poet liric. . . studinte 'n drept.

Veta: În drept, în strâmb, ce-mi pasă mie cu Chiriac apoi, în scena de dragoste:

Veta: Cum poftești să-ți zic?

Chiriac: Cum mi-ai zis până eri.

Veta: Azi e azi, ieri a trecut apoi:

Chiriac: Dar eu. . . eu ce să fac?

Veta: Ce fac și eu. . . Învățul are și desvăt.

Chiriac: . . . carevasăzică să mor ai?

Veta: . . . nu moare nimeni din asta!

Iată pe Veta, Chiriac însuș, când i se spune că Tache, pantofarul e bolnav de lingoare, răspunde:

„Ce treabă am eu cu boala lui? Ce, eu sunt bolnav?”

De Jupând Dumitrache — Titirică Inimă Rea — nu mai vorbim! El e spăina și călăul bietului Spiridon. Când se înfurie nu se mai vede decât pe el: — „Toți dormiți, dormirea-ți somnul ăi lung! Pâinea știți să mi-o mâncați!.. Eu arz în foc și toți trag la aghioase!”

Ipingescu asistă la bătaia bietului Spiridon și se bucură: „Hahahaha! dă-l, dă-l cățeaua”.

Privite cu atenție, aproape că numai replicile

acestea duc cu ele accentele cele mai intime, spontane și nefalsificate ale oamenilor din lumea zugrăvită în „O noapte furtunoasă”. Restul sunt sau clișee vechi și moarte cari tind să se elimine, sau formule nouă, naive alcătuiind acel famous galimatias caragialesc.

Astfel urmărită, neîndurător, alipindu-ne privirea de aceea ascuțită și scormonitoare a lui Caragiale, lumea aceasta apare sălbatecă și tristă.

ION MARIN SADOVEANU

CRONICA MARUNTA

AR trebui să fie undeva la noi o secție română a P. E. N. Clubului; știm că s'a și adunat de două ori. Nici plătind un premiu n'ar putea fi însă descoperită. Abia în ajunul unei adunări internaționale cu delegați dela toate secțiile, dacă se dă de urma a doi membri cari să fie trimiși să vorbească în numele României. Intâmplarea hazlie a reprezentanței noastre de anul trecut nici nu s'a uitat bine și iată că s'a lăsat să treacă un nou an fără un pas mai departe față de ce-a fost. Vom relua, cu mici variații, vechile experiențe!

De-atunci țări vecine au făcut ceace noi amănăm de mai bine de trei ani. Varșovia e plină încă de ecourile primirii lui Chesterton. Bulgaria, cu un P. E. N. Club foarte proaspăt, nu numai că și l-a organizat cu un simț practic ușor de închipuit, dar i-a dat și un înțeles mult mai larg. Legături cu scriitorii străini deadreptul, prin schimb de vizite, cât de multe, cu toate foloasele aduse de ele, firește. Dar iată că P. E. N. Clubul bulgar a pus la cale și întâia expoziție națională a cărții. N'ar strica să trimetem cu acest prilej un P. E. N. Clubist român la Sofia. Sărbătoririle dintre noi poate că sunt deocamdată mai grele, din multe pricini, între care puțina cunoaștere și amintirile politice nu sunt cele mai neînsemnate; dar putem fi martori faptelor bune împlinite de fiecare. Și putem învăța din ele.

Va putea cineva să dea de urma P. E. N. Clubului român, ca să-i arate această dorință?

S

O carte nouă despre Basarabia a ieșit acum câteva zile. A fost scrisă, cu știri culese mai de mult și cu datele unei călătorii de anul trecut, de d. Charles Upson Clark. Cunoaștem numele ca și metoda, din „Greater Roumania”. Ele sunt vrednice de oprire asupra-le. Știam dela întâia carte că avem în autor un prieten. Constatăm acum că el ne-a rămas.

Bessarabia (New York 1927) are peste 300 de pagini și, în ele, toată armătura științifică a unei bibliografii a problemei și a unui index de nume, dar și tot zâmbetul unor fotografii pline de lumină. Cartea plimbă mai cu seamă prin istoria aceluși pământ bătut de atâtea valuri. E o istorie de val-vârtejuri barbare și e și o istorie de azi, a loviturilor comuniste și a Tatar-Bunaru-lui. D. Clark ne dă de cele mai adesea ori drep-

tate nouă. Ne trebuia acest sprijin. Și e bine să sune prin lumea, de atâtea ori ostilă, dreptul nostru dintr'o gură puternică anglo-saxonă. Ea înconjură pământul.

Să nu ne uităm prietenii, car! nu ne uită.

S

E pe Dunăre o așezare de pescari, spânzurată în trepte de faleza înaltă, cu o clopotniță de biserică ortodoxă la un capăt și cu un turn de minaret la celălalt, ca o anticipare a Răsăritului. Oamenii sunt cu umeri lași, iuși și uneori stropiți, ca de zamfirul din poveste, de doi ochi neașteptat de albaștri. Apa și-a lucrat, în timp de secole, oamenii ei.

Așezarea de pescari e Turtucaia. Ea rămâne la fel de necercetată ca în zilele vechi și se uită dintre livezi și vii dincoace, peste toată lunca Argeșului așternută dedesupt, ca o femce care a isprăvit de împletit o plasă de vârșe sau de năvod, din mijlocul uneltelor înfipite la uscat în prăjini. Viscază în Soare, plină de trecut.

Printre ulițele suitoare, cu case cu cerdac și răspântii de cișmele de piatră turcești, unde fete în șalvari pembê și feregea viorie până subț ochii uită să mai plece, așteptând să se umple ibricele de aramă, trece un pictor. Pe prietenul nostru îl chiamă Ștefan Popescu, dar alt pictor se uită acum la mahoanele trase pe cheiul cu ecouri e-linești al Balcicului sau caută de pe un promontoriu de sub Mangalia o mare cu alt albastru și o coastă mai puțin sfâșiată și roșie. Culorile de aici au chemat pe oamenii culorilor. Ei singuri au cucerit până azi Cadrilaterul. Cadrilaterul e încă un mare atelier de pictor.

În Turtucaia, cu ceș șapte sau opt mij de pescari români ai ei, cari stăpânesc de secole toată Dunărea cu luntrile lor negre și subțiri, se ține o serbare a amintirii. Semnele, de care s'o mai legi, s'au prăbușit de mult. Câte un bătrân de optzeci de ani dacă mai poate să-ți arate locul. Aici, din clopotniță până în gardul din fund, era biserică. — „Și încăpea, moșule?” — „Încăpea, domnule, că n'avea încotro. Era ascunsă sub pământ, că Turcii n'o lăsau deasupra. Dar pe atunci, pentrucă nu era voe să stea pe acoperiș crucea, oamenii o purtau în inimă”. — „Și școala unde era?” — „Uite, aici din noi până colo. Ia o căsuță acolo, care s'a surpat singură”. Omul are ceva din arama sunătoare a clopotelor pe

care le mișcă de câteva ori pe zi, sus peste Dunăre. Pentru ei timpurile n'au trecut decât când coboară de-acolo, cu ochii micșorați de ieșirea la lumină din întunericul păstrat de obloane cu fuște închise, al turnului.

Se împlinesc o sută cincizeci de ani de școală românească în Turtucaia. E o sărbătoare a cărții și a gândului, de care mai ales scriitorii se simt aproape. Oamenii minții au împins înainte hotarele mai de mult decât oamenii săbici și le apără și astăzi, mai bine decât ei. E o scribare a noastră. Să fim față, cu gonfaloanele de azur ale breslei, cu himera de fir în cute. Cu o pădure de gonfaloane albastre înfipte pe orizontul podișului și bătând în vânt ca din niște aripi robite. Strămoșii de odinioară se vor afla subț ele în nesfârșite și nevăzute șiruri, în sumane ca de aba nouă, când nu vor fi decât de lumină.

S

A ieșit tomul XLVI din Anale cuprinzând darea de seamă despre ședințele Academiei române din 1925—1926. Să nu se creadă că e vorba nici de vreo broșură; volumul, în tiparul grăunțos și mărunț al „Culturii Naționale”, are peste 280 de pagini; nici de vre-o lectură cancelaristă fără interes. E drept că un gospodar bun, în care bănuim pe d. I. Bianu, supraveghează orice faptă și o crestează bătrânește la răboj. Dar acea orice faptă e a unui așcământ de cultură cu o neînchipuită activitate, regulator din umbră al vieții spirituale românești, fără să se cutremure la ecartă nici să se înduioșeze la laudă. Viața lui apare deodată, la răstimpuri de un an, în aceste lucrări. O vină de administrație împiedică mereu ca ele să ajungă în prea multe mâini. Așa încât Academia română poate să rămână și mai departe subț ale ei șapte văluri. Vom căuta să-i dăm noi la o parte câteva.

E întâiu chestia bibliotecii. Un Raport despre activitatea Bibliotecii și despre îmbogățirea colecțiilor în anul 1925 aduce tot felul de lămuriri în legătură. La început stau plângerile împotriva localului. În casele pe care le știm, lipite din două clădiri de dar ridicate pentru trebuințe de locuire și printr'o minune ferite până azi de foc, se adăpostesc 280000 de volume cu 11300 cititori și 38500 de lucrări cerute anual. Urmează la rând, iară ca în fiecare an, plângerile față de proasta salarizare a funcționarilor Academiei. Dar acestea sunt dureri; să trecem peste ele. Sporul colecțiilor a fost de 8810 volume, 5194 numere de reviste române și 2691 străine, 2128 stampe și portrete, și altele. La capitolul cărților, trebuie să se deosebească în total, 135 cumpărături, 4044 în dar sau schimb și 4631 în virtutea legii depozitului.

Acestea din urmă ar înfățișa producția anuală a cărții din România. Câte date lipsesc însă din această cifră? Ii lipsește întâiu realitatea. E sigur că producția cărții e mai mare. Multe n'ajung la Academie. Ne-ar trebui apoi o clasificare pe materii, pe graiuri, destul de multe azi în România. Deocamdată, puțința sau chiar interesul pentru problemă nu există.

E în al doilea rând chestia Dicționarului. După o lungă întrerupere, tiparul se reia. Întăile noi fascicule trebuiau să iasă odată cu florile de Maiu. Ne temem însă și pentru ele, de gerul a-

cesta neașteptat. Inițiativa „Prietenilor Dicționarului”, care a desfăcut în mai puțin de un an din vechile fascicule, de mai mult de un milion de lei, a dat ajutorul și încrederea interesului popular.

E în al treilea rând chestia ortografiei îndreptate. Ea s'a încheiat cu un vot stricat de un răsvot, care a arătat că omenirea se desbină mai ales pe treburi de formă. Să așteptăm și cuvântul dela Cernăuți, al Congresului filologilor.

E în al patrulea rând, și ar fi în al cincilea, și în al zecilea probleme de probleme. E mai bine să fie urmărite acolo. Academia Română e o încununare a vieții noastre spirituale. Acest volum de Anale e ca o expoziție de fapte ale anului, deschisă oricui. Intrați și întârziați în meditație înaintea lor. Minerva de sub coiful ei de gânduri vă urmărește!

Z

Am primit această carte: *Filosofia și istoria ei*, într'o sală albă din internatul teologic dela Chișinău. Pe sub liliacul înflorit de afară și pe sub castanii puternici încărețați de micile lor candelabre aprinse, treceau, ținându-se frățeste și monahal pe după umăr sau peste mijloc, studenții facultății în odihna lor duminicală. Pe ușa largă intra călăuza duhovnicească a acestor jocuri de pace, așezate fără să se simtă, în coasta celei mai umblate străzi a orașului, ca Raiul, care trebuie să fie undeva în pașii noștri și nu-l vedem. Intra cu barba lui albă, plină de răsul ospetiei, iar peste ea și peste toată fața, căutând parcă să-i treacă nebăgați de seamă, cu ochii prăpăstioși și numai flacăără. Dacă nu mi-ar fi teamă de păcat aș spune că e mai la locul lui acolo Gala Galaction, călăuza de care scriu, decât Sfântul Vladimir din ungher.

Cartea e a lui Ion Gh. Savin, dela facultatea teologică din Chișinău. Am citit-o, lăsând deoparte ispite mai mari, cum erau „Cuvinte potrivite” ale lui Arghezi, care mă însoțeau în această călătorie cu clopotele lor de înviere. Acesta va găsi poate odată iertare, dacă vorba Evangheliei e adevărată — și care vorbă a ei ar putea să nu fie, când a trecut prin atâtea milioane și milioane de suflete? — că multă iertare află cel care mult a iubit. E drept că iertarea e făgăduită abia în ceruri, dar când cineva începe să umble cu o asemenea carte galbenă pe braț e ca și cum a urcat într'un vitraliu și a început drumul la cer; carte ca viața, numai noroiu și numai stele.

Ion Gh. Savin e vrednic însă de o recenzie, nu de o biată amintire legată prea mult de un cadru prea șcamp. L-am găsit luptător și fără arcame cum sunt copiii bisericii când pleacă după adevăr, după alt adevăr decât cel revelat. Aici balaurii, incolăciți pe mincinoase comori, sunt la tot pasul.

Z

E greu să-și încuipue cineva câte lucruri se pot găsi în trei sute de pagini de mare format, ale unei reviste de sociologie. Să răsfoim alături, pentru o cât de slabă părere. Eu le-am citit acele pagini, pe unele de mai multe ori, și puteți avea încredere. Nu le-am citit de mai multe ori, pentru că ar fi fost greu de înțeles, ci pentru alte pricini. Dar puteți, încrederea s'o aveți și să citiți

unele lucruri și singuri. Merită, și ați fi mai săraci, nefăcând-o.

Revista e „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială” a Institutului Social Român. În ea se simte la tot pasul ochiul de ansamblu al directorului, d. D. Gusti. Ceeace părea răsleț, la întâia privire, se încatenează decălată într-o intenție de cercetare sau cel puțin de informație sistematizată. Ia, cel ce citește, nu numai lămuriri de gânduri și fapte, dar mai ales lecții de metodă. Punctul de vedere sociologic, partea de impalpabil în care materialul se poate mișca chiar cu dibueli, e aici mereu prezent. Într-o definiție: „Sociologia este”... e greu să se împace doi; citind „Arhiva”, sociologia se definește dela sine, fără vorbe. Iată de ce directorul e cel mai mare colaborator al revistei lui, și uneori fără să aibă nevoie să intre în sumar. Masele acestea el le provoacă și așează organic. Multe, scăpate din mâinile lui, ar cădea în haos.

În volumul de față se găsește alături cele mai frumoase pagini care s'au scris despre Pestalozzi și cadrul elvețian al activității lui, de d. I. Rădulescu-Pogoncanu, sau paginile romane ale congresului internațional de educație morală. Ele au retrăit înaintea noastră, povestite cu credință, în seri mișcate, cu un strălucit auditor mai ales feminin, în sălile Institutului Social Român, de d-na Rădulescu-Pogoncanu. Era ca o femeie ieșită dintr-o metopă de academie și continuând în vorbă, un gest de piatră descoperită și rămas în Elada veche. Serile mișcate tremură și perspectivele!

E tot acolo, aproape un tratat despre capitalism, urmărit pe mai multe planuri, administrativ economic, agricol, cu interesul unor nume găsite alături, ca d-nii Argetoianu, Medgearu, Ionescu-Șișești. E istorie a trecutului claselor sociale românești, cu d. I. C. Filitti, e problema școlară, a Societății Națiunilor, a bibliotecilor ieșite din miliardele și sufletul rar american al lui Carnegie, în scrisul bulbucant și năvalnic de tinerețe științifică și de incredere în viață, al d-lui Aurel Ion Popescu, e politica socială, luptă între d. Lotar Rădăceanu și Zeletin, care durează, ceeace înseamnă că atacatul rezistă, iar atacatorul bea mereu din butoacele poveștii apă de putere; sunt recenzii, e cronică, e o enciclopedie cu neputință de rezumat. Gândiți-vă că e și literatură! Un premiu nou s'a înființat pe lângă Institut. Se chiamă „Bucura Dumbravă” și e de 20000 de lei, din dreptul de autor asupra operelor, pe care scriitoarea a fost silită să le întrerupă. El se dă anual, pentru o lucrare de etică generală. Suntem între nume cunoscute. „Ar-

hiva” e între noi, cum suntem și noi la ea: acasă.

S

Teatrul Național din București a prezentat anul acesta o singură lucrare din repertoriul italian: „Enrie IV” al lui Pirandello. Dar a anunțat pentru acest zăbovit sfârșit de stagie, „Giulio Cesare” al lui Enrico Corradini.

Iată un nume pe care cu greu l'au putut descoperi chiar și acei critici dela noi cari, cât-decât se țin în curent cu mișcarea teatrală din Italia. Căci însemnătatea și deplina semnificație a acestui nume, este de căutat în altă parte: Corradini este reprezentantul naționalismului italian, încă de pe vremea când nimeni nu mai era naționalist în Italia. Corradini, alături de Gabriele D'Annunzio și de alții, cățiva, au preconizat, au pregătit, au proorocit, au determinat renașterea politică naționalistă actuală italiană, încadrată sintetic și pragmatic de Fascism.

Prin Corradini, prin vasta-i operă de doctrinar, s'a perpetuat astfel idealismul messianic al romanticului Risorgimento, chiar și în acel răstimp în care materialismul (Socialism în politică, Naturalism în literatură) invadase întreaga vicăță a Peninsulei și înăbușise compromițător licărirea conștiinței ei naționale. Corradini a crezut în destinul fericit al Italiei, fie și în timpul rușinoaselor înfrângerii africane.

Corradini este astăzi „Maestrul”, „Profetul” noilor generațiuni. De unde în 1895 era singur, astăzi simte vibrându-i în suflet legioane întregi de urmași. Semeț și conștient, n'a pierdut din capul locului nădejdea în renașterea politică a decăzutei sale Patrii, într-o întoarcere la acel Imperialism pe care îl impuneau fatidicele sale convingeri forțele istoriei romane. „Ideea Italiană, care pentru El a fost mereu totuna cu Ideea Imperială, a fost zăgazul puternic, de neînvinș, împotriva căruia se frânseră, mizere, nebuloasele și înveninatele ideologii germanice”... Așa îl văd naționaliști de azi.

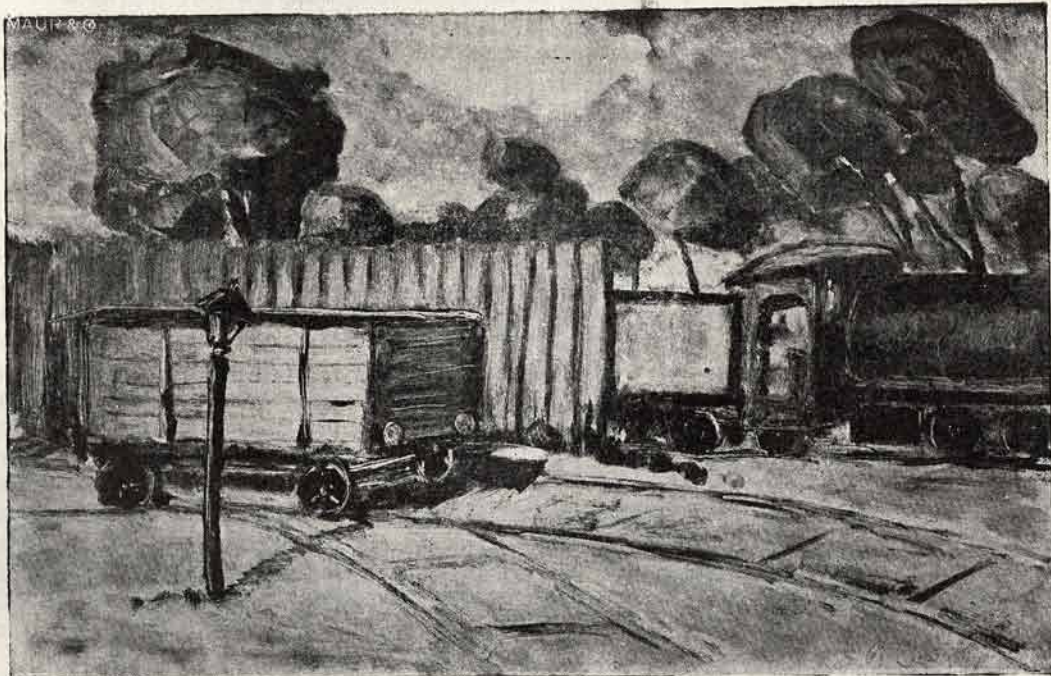
Drama „Julius Caesar”, izvorăște firese din acest inspirat crez politic și, mai înainte de orice, este poezia gintei italiice, întruchipată în figura cea mai reprezentativă pentru năzuințele spirituale și politice ale Italiei contemporane.

Drama este veche; dar reluată de autor în ultimii ani, spre a înălța și mai luminoasă statuia Eroului, pe pedestalul de entusiasm al Imperialismului actual.

Reprezentarea acestei drame la București poate fi un izvor de proaspătă regenerare a ideii naționaliste.

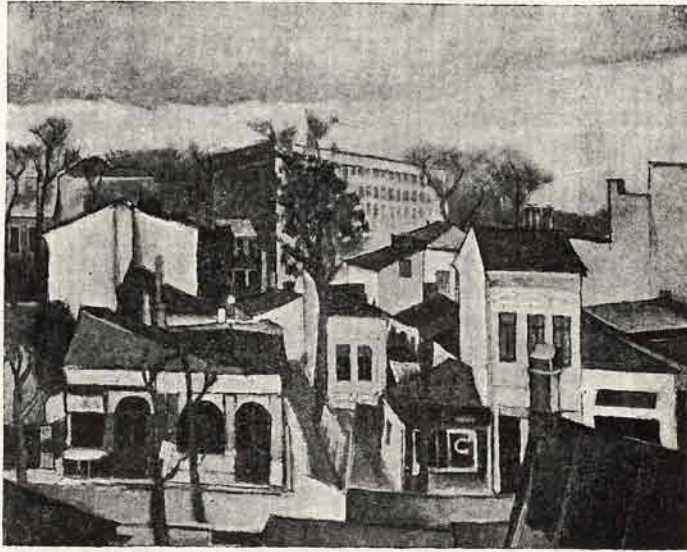

R. IOSIF:

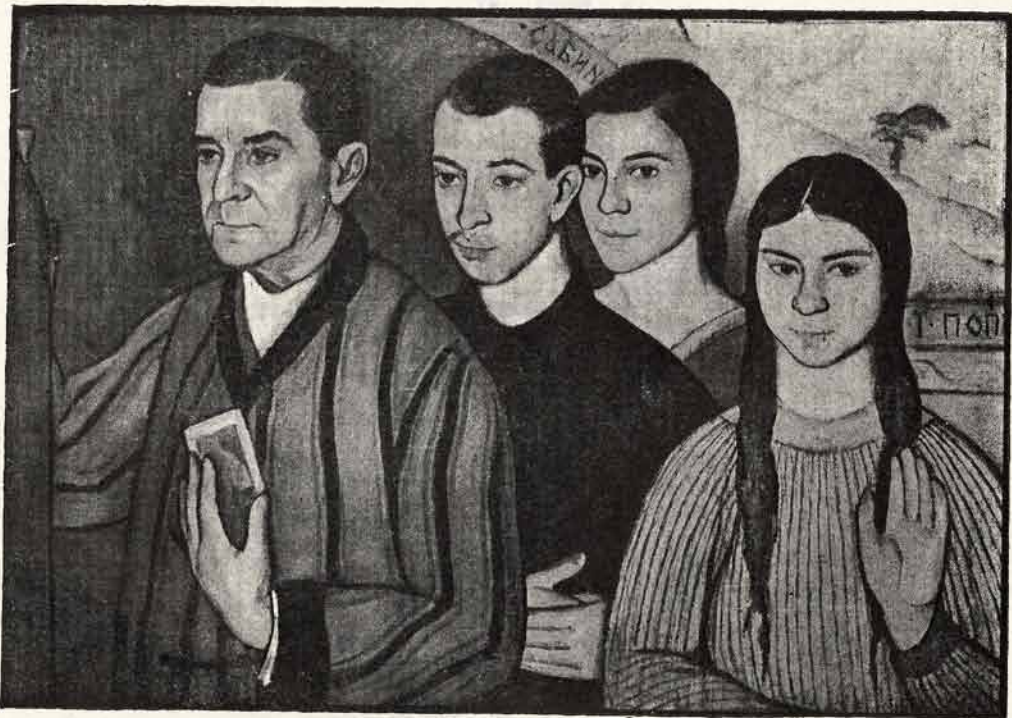
IN GARĂ

GÂNDIREA

VASILE POPESCU:

PEISAGIU URBAN

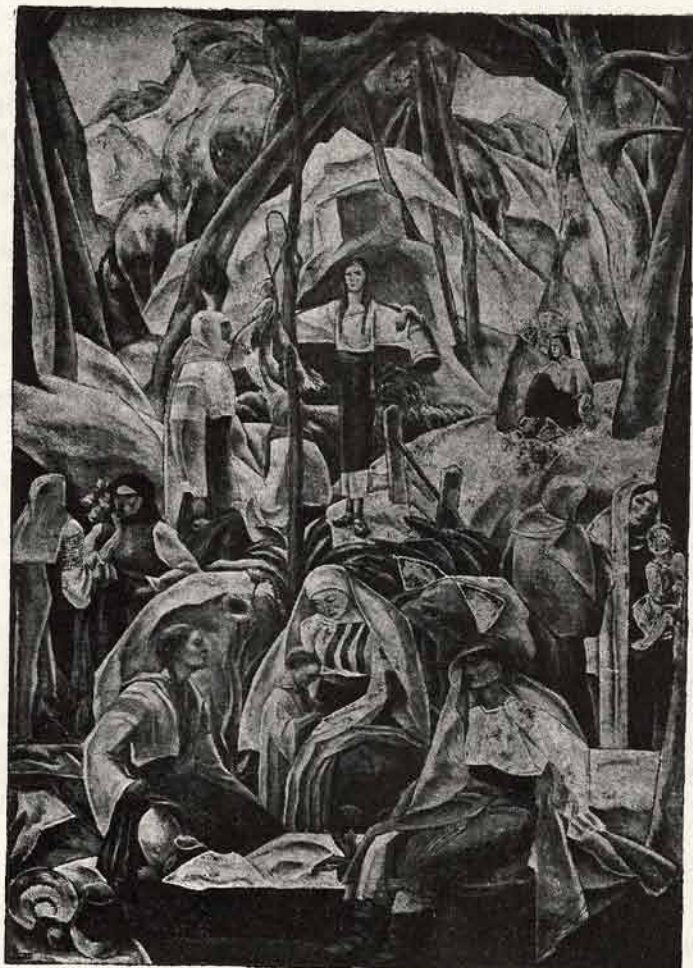

SABIN POPP

PORTRET DE FAMILIE

GÂNDIREA

I. TEODORESCU-SION:

COMPOZIȚIE

GÂNDIREA

CORNELIU MEDREA

I. TEODORESCU — SION

GĂNDIREA

TUDOR VIANU
FRAGMENTE MODERNE
EDITURA CULTURA NAȚIONALĂ

Lei 80

A APĂRUT :

BEETHOVEN
STUDIU COMEMORATIV
EDITURA FUND. CULT. PRINCIPELE CAROL
LEI 80.-

A APĂRUT :

FUGA LUI ȘEFKI

ROMÂN

DE EMANOIL BUCUȚA

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“.

PREȚUL 70 LEI

A APĂRUT :

OCTAVIAN GOGA

MUSTUL CARE FIERBE

ARTICOLE DE POLITICĂ NAȚIONALĂ și ESSEURI CULTURALE

CEZAR PETRESCU
OMUL DIN VIS
NUVELE

EDITURA RAMURI
Prețul 40 Lei CRAIOVA

ION MARIN SADOVEANU
DRAMA ȘI TEATRUL

BIBLIOTECA „SEMĂNĂTORUL“
EDITURA LIBRĂRIEI DIECEZANE, ARAD.

CARTEA VREMII

COLECȚIE ENCICLOPEDICĂ

INGRIJITA DE NICHIFOR CRAINIC

AU APĂRUT :

1. EMANOIL BUCUȚA	LEGĂTURA ROȘIE nuvele.
2. CHARLES MAURRAS	VIZITORUL INTELIGENȚII în rom. cu o introducere de T. Vianu.
3. ION PILLAT	SATUL MEU, VERSURI cu gravuri în lemn de Teodorescu-Sion.
4. LUCIAN BLAGA	FENOMENUL ORIGINAR studii filosofice.
5. H. IBSEN	FEER GYNT trad. în versuri de Adrian Maniu.
6. MIHAI D. RALEA	INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE.
7. LUCIAN BLAGA	FAPTA joc dramatic.
8. D. IANCOVICI	SOCIETATEA NAȚIUNILOR
10. L. PIRANDELLO	HENRIC IV trad. de Al. D. Marcu.
11. V. VOICULESCU	POEME CU INGERI
12. OKAKURA KAKUZO	CARTEA CEAIULUI trad. de Emanoil Bucuța.
13. N. DAȘCOVICI	DUNĂREA NOASTRĂ

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE PRINCIPELE CAROL

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

REDACTORI: CEZAR PETRESCU ȘI NICHIFOR CRAINIC
GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BĂNCILĂ, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. COENDISCU, DEMIAN, O. HAN, NAE IONESCU, G. M. IVANOV, ADRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, GIB. I. MIHĂESCU, ION PILLAT, ION MARIN SADOVEANU, PAMFIL ȘEICARU, FRANCISC ȘIRATO, TUDOR VIANU, V. VOICULESCU

APARE ODATĂ PE LUNĂ

REDACȚIA: STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI.

No. 5

MAIU 1927

CUPRINSUL:

SPIRITUL ROMĂNESC CREATOR

- de *Radu Dragnea* 161
PSALM (versuri) de *T. Arghezi* . 170
FRIGUL de *Gib. I. Mihăescu* . . . 171
HANUL CU RÂNDUNICI de
Ion Pillat 177
CHIOT INSORIT de *Zaharia Stancu* 178

IDEI, OAMENI & FAPTE

- BUCUROȘI DE OASPEȚI?
de *Cezar Petrescu* 179
GREȘEA LA ADULȚILOR
de *Vasile Băncilă* 183

CRONICA LITERARĂ

- EMINESCU SPIRIT DESTRUCTIV
ȘI DE NEGAȚIE de
Emanoil Bucuța 188

CĂRȚILE

- V. VOICULESCU: „POEME CU
INGERI” ȘI G. IBRĂILEANU:
„SCRIITORI ROMĂNI ȘI STREINI,
de *Tudor Vianu*: O. GOGA:
„MUSTUL CARE FIERBE de
Al. Bădăuță 190

CRONICA PLASTICĂ

- „ACUARELE”, „MEDREA”, „PALLADY”, „GRAFICA” de
O. W. Cisek 192

DRAMA ȘI TEATRUL

- „INSEMNĂRI PE MARGINEA
TEATRULUI LUI CARAGIALE”
de *Ion Marin Sadoveanu* . . . 196

CRONICA MĂRUNTĂ

ILUSTRĂȚII

COPERTA: *T. Pallady* (Auto-portret).

SUPLIMENT: *I. Teodorescu-Sion, R. Iosef, Vasile Popescu, Sabin Pop, C. Medrea*

DESEMNE IN INTEROR: *Demian, Rodica Maniu.*

ABONAMENTE: 1 AN, 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI
ȘI AUTORITĂȚI, 500 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 500 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30.—